

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Desistanssi rikosseuraamusalan asiakkaiden näkökulmasta

Salo, Mirja
Sjölund, Pernilla

2014 Tikkurila

Laurea -ammattikorkeakoulu
Tikkurila

Desistanssi rikosseuraamusalan asiakkaiden näkökulmasta

Mirja Salo
Pernilla Sjölund
Sosionomi
Opinnäytetyö
Toukokuu, 2014

Mirja Salo
Pernilla Sjölund

Desistanssi rikosseuraamusalan asiakkaiden näkökulmasta

Vuosi 2014 Sivumäärä 78

Opinnäytetyömme tarkoituksena ja tavoitteena oli selvittää rikosseuraamuslaitoksen asiakkaiden kokemuksia ja näkemyksiä rikollisuudesta irrottautumiseen eli desistanssista. Lisäksi halusimme selvittää, miten valvontatyöllä voidaan tukea desistanssiprosessia. Suomessa desistanssitutkimuksia on tehty vähän.

Opinnäytetyömme on laadullinen tutkimus. Keräsimme tutkimusaineiston haastattelemalla Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaita. Haastattelumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua, ja aineisto analysoitiin teemoitellen. Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys rakentui desistanssin määrittelystä ja tutkimuksista, päihteidenkäytöstä osana rikollista käyttäytymistä, rikosseuraamusalan suuntauksista, valvonnasta ja motivoivasta haastattelusta. Teemat ovat taustatiedot, elämäntilanne, rikollisesta elämäntavasta luopuminen ja siihen vaikuttavat asiat, valvonta ja tuki sekä tulevaisuus ja suunnitelmat. Haastattelut etenivät teemojen mukaisesti.

Opinnäytetyötä varten haastattelimme kahdeksaa (n=8) miestä. Haastateltavat olivat 31-52 -vuotiaita. Kaikilla haastateltavilla oli kokemusta valvonnasta, ja kaikki olivat yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakkaina. Heidän rikostaustansa ja tuomioiden määrä vaihteli. Opinnäytetyöstä rajasimme pois seksuaali- ja talousrikolliset.

Aineistostamme ei noussut sellaista yksittäistä asiaa, tapahtumaa tai ihmistä, joka laukaisee tai ylläpitää desistanssiprosessia. Aineiston analyysistä selvisi, että desistanssiin vaikuttavat ennen kaikkea ikä ja kypsyminen, jokin ulkopuolinen interventio sekä sosiaaliset suhteet. Näiden kolmen tekijän vaikutus yhtäaikaaisesti on saanut haastateltujen muutosprosessissa aikaan voimakkaan sysäyksen eteenpäin. Kaikki haastateltavat näkivät päihdeongelman kulkevan käsi kädessä rikollisen elämäntapansa kanssa. Valvonnan osalta tulos oli hieman yllättävä. Desistanssin alkamiseen valvonnalla ei nähty olevan mitään vaikutusta. Desistanssia ylläpitävänä tekijänä valvonta tai valvoja nähtiin tukevaksi elementiksi. Jotta valvonnalla ja yhteistyöllä olisi merkitystä desistanssiin, pitää vuorovaikutuksen olla arvostavaa, aitoa ja luottamuksellista.

Asiasanat: desistanssi, muutosprosessi, rikollisuudesta irrottautuminen, ehdonalaisen vapauden valvonta, dialogisuus, tuki, vaikuttavuus, rikollisuus

Mirja Salo
Pernilla Sjölund

Desistance according to clients of correctional services

Year	2014	Pages	78
------	------	-------	----

The purpose of our thesis was to examine how clients of correctional services experience the process of desisting from crime. We also wanted to find out how to support the process of desistance by probation supervision. In Finland only a few numbers of studies have been done on this topic.

Our thesis is a qualitative research. We collected our research data by interviewing clients of correctional services. The research method used was half-structured interviews and the material was analyzed by themes. The theoretical context of the study was based on main themes such as definitions and studies on desistance, the use of intoxicants as a part of criminal behavior, correctional orientations, probation supervision and motivational interviewing. The themes were divided as follows: background information, current life situation, factors influencing desistance, probation supervision and support and plans for the future. The interviews proceeded in accordance with the themes.

For our study we interviewed eight men at the age of 31 to 52. All of them had experienced probation supervision and were clients of correctional services. Their criminal backgrounds and the number of convictions varied. Offenders who were involved only in sexual or financial crimes were excluded from the study.

Some key results of our thesis were that there is no such single factor, event or person that would trigger or maintain the process of desistance. Analysis of the data revealed that age and maturation, some kind of external intervention and social bonds are key elements in desisting from crime. Especially when these three factors occur simultaneously will it have a significant impact on the process of desistance. All the participants in our study saw a substance abuse problem to go hand in hand with the criminal way of life. Relating to probation supervision the result was a bit surprising. Probation supervision seemed to have no influence on the beginning of the process of desistance. As a factor maintaining the process probation supervision or a probation officer seemed to be more significant. In order for the probation supervision and cooperation to be significant, interaction between participants has to be respectful, genuine and confidential.

Keywords: desistance, the process of change, the process of desistance, probation supervision, dialogism, support, effectiveness, delinquency

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Yhteiskunnallinen viitekehys.....	8
2.1	Rikosoikeuteen liittyvät uskomukset	8
2.2	Yhdyskuntaseuraamusten synty ja vaiheet	8
2.3	Rangaistusjärjestelmät Suomessa	10
2.4	Yhdyskuntaseuraamukset	12
2.4.1	Juridis-hallinnollinen työ.....	13
2.4.2	Sosiaalityölle tyypillinen tukemis- ja auttamistyö.....	14
2.4.3	Menetelmällinen ja strukturoitu vaikuttamistyö.....	14
2.4.4	Palveluohjauksellinen ja verkostomainen työ.....	15
3	Teoreettinen viitekehys.....	16
3.1	Desistanssin määrittelyä kansainvälisten tutkimuksien mukaan	17
3.1.1	Identiteetin muutoksen vaikutus desistanssiin	17
3.1.2	Desistanssi prosessina.....	20
3.1.3	Epävirallisen sosiaalisen kontrollin vaikutus desistanssiin	22
3.2	Aikaisempia suomalaisia desistanssitutkimuksia.....	23
3.2.1	Dialogisuuden merkitys asiakastyössä	23
3.2.2	Ystävyyden merkitys muutosprosessissa.....	24
3.2.3	Syrjäytyminen ja huono-osaisuus rikosseuraamusalan asiakkaita yhdistävänä tekijänä.....	25
3.2.4	Valvonnan tuen merkitys sosiaalisessa selviytymisessä.....	26
3.3	Rikosseuraamusalan suuntauksia	27
3.3.1	What Works -suuntaus	27
3.3.2	Good Lives Model	28
3.4	Valvonta ja tuki	29
3.4.1	Ulkomaisia tutkimuksia valvontatyön haasteista	31
3.4.2	Motivoiva haastattelu ja muutosvaiheenmalli.....	32
3.5	Päihteidenkäyttö osana rikollista käyttäytymistä	34
3.5.1	Riippuvuus	34
3.5.2	Sosiaalinen perimä	36
4	Tutkimusasetelma	37
4.1	Aiheen valinta ja toteuttaminen	37
4.2	Opinnäytetyön tavoitteet.....	38
4.3	Tutkimuskysymykset.....	38
4.4	Kohderyhmä.....	39
4.5	Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä.....	40
4.6	Teemahaastattelu.....	40

4.7	Haastatteluiden kulku	41
4.8	Aineiston analyysi	42
4.9	Eettisyys ja luotettavuus.....	43
5	Tulokset.....	44
5.1	Elämäntilanne.....	46
5.2	Rikollisesta elämäntavasta luopuminen ja siihen vaikuttavat asiat.....	48
5.2.1	Ikä ja kypsyminen	48
5.2.2	Päihteidenkäytön vähentäminen tai lopettaminen.....	50
5.2.3	Rikosoikeudelliset seuraamukset	53
5.2.4	Lapset	54
5.2.5	Puoliso.....	57
5.2.6	Muut desistanssiin vaikuttaneet ja ylläpitävät tekijät.....	57
5.3	Valvonta ja tuki	59
5.4	Tulevaisuus ja suunnitelmat	62
6	Johtopäätökset	63
6.1	Tekijät jotka vaikuttavat rikoksista tuomittujen kokemuksen mukaan rikollisuudesta irrottautumiseen	63
6.2	Desistanssiprosessin tukeminen valvonnan näkökulmasta	65
7	Pohdinta	66
	Kuvat	73
	Liitteet.....	74
	Liite 1 Teemahaastattelun runko	74
	Liite 2 Opinnäytetyön tutkimuslupahakemus	75
	Liite 3 Opinnäytetyön tutkimuslupahakemus	76
	Liite 4 Suostumus opinnäytetyöhön osallistumiseen	77

1 Johdanto

Rikosseuraamusala on muutosvaiheessa. Taloudellisen tilanteen kiristyessä ja resurssien ollessa aiempaa rajallisemmat, työn vaikuttavuusvaatimukset ja kuntoutusajattelu kuitenkin korostuvat. Useat kriminologiset teoriat selittävät rikollista käyttäytymistä perinteisesti negatiivisten tekijöiden kautta. Nämä teoriat ovat myös ohjanneet kuntoutusajattelua Suomessa rikosseuraamusalalla. Rikollisuudesta irrottautumisen eli desistanssin tutkimisen kautta on alettu pohtimaan myös positiivisia tekijöitä, jotka pitävät poissa rikollisuudesta tai saavat luopumaan rikollisesta toiminnasta.

Aikaisempien desistanssitutkimuksien perusteella rikollisuudesta irrottautuminen jossain vaiheessa elämää on todennäköistä. Suurin osa alan tutkijoista, ellei kaikki, ovat yhtä mieltä ikääntymisen myötävaikuttamisesta desistanssiin. Muista desistanssiin vaikuttavista tekijöistä alan tutkijat käyvät edelleen keskustelua.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa yleisesti pätevää tietoa desistanssista ja siihen vaikuttavista tekijöistä asiakkaiden omasta kokemusmaailmasta ja näkökulmista käsin. Toiseksi haluamme selvittää miten voimme tukea desistanssia valvonnan keinoin. Opinnäytetyön avulla haluamme selvittää asiakkaiden kokemuksia siitä, mitä he ovat kokeneet merkitykselliseksi pyrkiessään irrottautumaan rikollisuudesta. Halusimme nimenomaan kuulla asiakkaiden kertomana mikä on merkityksellistä, vastakohtana sille, että työntekijä tai viranomainen tietää mikä toimii irrottautumisessa rikollisesta elämäntavasta.

Työskentelemme molemmat Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimistossa valvontatyötä tehden. Aiheen valintaan on vaikuttanut myös halu kehittää omaa ammatillisuutta lisäämällä ymmärrystä siitä, mikä vaikuttaa desistanssiprosessiin ja miten sitä voi tukea valvonnan menetelmin. Tässä kohtaa on syytä alleviivata, että rikollisuudesta irrottautuminen on nimenomaan nähtävä prosessina, eikä yksittäisenä tapahtumana.

Päästääksemme tutkimustavoitteisiin, päädyimme haastattelemaan kahdeksaa rikosseuraamusalan asiakasta. Haastateltavat valittiin sillä olettamuksella, että heillä olisi kokemuksia ja näkökulmia rikollisuudesta irrottautumisesta. Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, joka toteutettiin parityönä. Kummatkin osallistuivat opinnäytetyöntekoon samansuuruisella panoksella. Pääsääntöisesti teimme kaiken yhdessä, lukuun ottamatta joitain yksittäisiä teoriaosuuksia. Opinnäytetyön tekeminen parityönä oli ainutlaatuinen oppimiskokemus. Jokaisen haastattelun jälkeen purimme haastattelutilanteen ja keskustelimme kiivaasti haastattelussa esiin tulleista asioista ja havainnoista. Teoriaa ja analyysia kirjoittaessamme pohdimme ja reflektioimme yhdessä paljon aiheeseen liittyviä asioita. Reflektoinnin kautta syntyneet näkö-

kulmat ja havainnot ovat olleet tutkimuksen parasta antia. Toiselta saatu tuki ja kannustus on ollut opinnäytetyöprosessin aikana enemmän kuin tervetullutta.

2 Yhteiskunnallinen viitekehys

Seuraavassa luvussa pyrimme kuvaamaan suomalaista rikosseuraamusjärjestelmää yhteiskunnallisen viitekehyyksen näkökulmasta. Yleisen rikosseuraamusjärjestelmän kuvauksen kautta avaamme tarkemmin yhdyskuntaseuraamusjärjestelmää ja siihen sisältyvää valvontatyötä. Tässä opinnäytetyössä valvonnasta puhuttaessa tarkoitamme ehdonalaiseen vapauteen liittyvää valvontaa. Kaiken rikosseuraamustyön perustana ovat lait ja asetukset. Näemme tärkeäksi kuvata rikosseuraamusalan kehitysvaiheita ja kokonaisuutta, koska opinnäytetyömme asettuu tälle alalle eikä desistanssia tai valvonnan osuutta voida irrottaa rikosseuraamusalan viitekehyydestä. On tärkeää tietää alan historiaa ja suuntauksia, voidaksemme ymmärtää nykytilanetta ja miten työtä kannattaa kehittää.

2.1 Rikosoikeuteen liittyvät uskomukset

Andrew Rutherford on tutkimuksessaan "Criminal Justice and the Pursuit of Decency" (1993: 11) määritellyt rikosoikeudellisen toiminnan taustalla olevia ideologioita. Rutherfordin mukaan ideologiat ovat yhteiskunnassa laajemminkin hyväksytyjä uskomuksia, jotka vaikuttavat yleisesti yhteiskunnassa. Rikosoikeuteen liittyvät uskomukset Rutherford jakaa kolmeen ryhmään; rangaistususkon, tehokkuususkon sekä hoiva- ja humanisuususkon.

Rangaistususkon korostaa rikosoikeudellisen järjestelmän merkitystä osoittaessaan paheksuntaa ja moraalista tuomitsemista rikollisia tekoja kohtaan. Oletus on, että se toimii mahdollisimman tuomitsevasti ja vihamielisesti rikoksentehtäjiä kohtaan. Tehokkuususkosta voidaan myös puhua managerialismista eli siinä korostuu tehokkuus- ja tuottavuusajattelu. Tehokkuususkon ei nojaa moraalisiin arvoihin ja uskomuksiin vaan tärkeämpää on hallinnon joustavuus, käytännölläisyys ja suorituskyky. Hoiva- ja humanisuususkon voidaan helpommin kutsua kuntoutususkoksi. Kuntoutususkon lähtökohta on usko ihmisen kykyyn muuttua, jota voidaan tukea eri menetelmin. Ajatuksena on tukea ihmisen sosiaalisia suhteita eikä eristää häntä yhteiskunnasta. (Rutherford 1993: 11-18.)

2.2 Yhdyskuntaseuraamusten synty ja vaiheet

Linderborg viittaa artikkelissaan "Yhdyskuntaseuraamukset historiallisesti kehittyvänä rangaistusstrategiana" (2011: 45-86) useampaan lähteeseen puhuessaan yhdyskuntaseuraamusten synnystä ja vaiheista. Linderborg tulkitsee vaiheita olevan neljä: vapaaehtoistyön-, hyvinvointiajattelun-, välitason seuraamusten- ja riskiajattelunvaihe.

Vapaaehtoistyön vaiheen juuret ovat 1800-luvun lopussa kun kristilliset hyväntekeväisyysjärjestöt tulivat osaksi seuraamusjärjestelmää Yhdysvalloissa ja Englannissa. Hyväntekeväisyysjärjestöjen vapaaehtoistyöntekijät ryhtyivät auttamaan pikku rikollisia takaisin lainkuuliaisen elämän piiriin. (Linderborg 2011: 45.) Suomessa julkistettiin 19.1.1869 Fängelseförening i Finland -nimisen yhdistykset perustajajäsenet ja periaatteet. Tuolloin heräsi ajatus, että myös vangeilla on ihmisoikeudet ja, että heitä tulisi vapautumisen jälkeen tukea. Vapaaehtoistyöntekijöille kuului vankilakäyntien lisäksi esimerkiksi työpaikan etsiminen vapautuville vangeille. Näitä vapaaehtoisia kutsuttiin agenteiksi tai asiamiehiksi. (Krits.) Hyväntekeväisyysjärjestöjen toimintaan ei liittynyt ajatus rikosoikeudellisessa prosessissa mukana olo vaan rikollisenkäyttäytymisen taustatekijöihin vaikuttaminen. Näitä taustatekijöitä oli esimerkiksi juoppous ja prostituutio. (Linderborg 2011: 45-46.)

Hyvinvointiajattelun vaiheessa alettiin nähdä, että rangaistuksen tulisi edistää normalisaatiota. Sen taustalla vaikutti universaali sosiaalipolitiikka, jolla tarkoitettiin toimenpiteitä, joilla turvattiin kaikille yhtäläiset selviytymismahdollisuudet ongelmatilanteissa. Rikollisuuden sosiaalisten taustasyiden vuoksi nähtiin, että rikosoikeuden ja seuraamusten tulisi vaikuttaa juurikin sosiaalisiin tekijöihin. Hyvinvointiajattelun vaiheen aikana syntyi kolmijako yhdyskuntaseuraamusten tasojen suhteen. Normaalistava taso oli yhdyskuntaseuraamuksista ensimmäinen. Tällä tasolla valvonnan keinoin pyrittiin muodostamaan rangaistusjatkumoa niitä varten, jotka eivät vielä olleet rikoskierteessä tai jotka pyrkivät rikoskierteestä pois. Ojentavaan tasoon kuului erilaisia laitosjaksoja riippuen rikollisesta annetuista lausunnoista. Vankila edusti eriyttävää tasoa ja sen nähtiin olevan viimeinen keino puuttua rikolliseen toimintaan. (Linderborg 2011: 45-46.)

Tänä päivänä Suomenkin yhdyskuntaseuraamusjärjestelmässä on nähtävissä normaalistava taso ehdonalaiseen vapauteen laskettujen ja ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonnassa sekä vankilajärjestelmä eriyttävänä tasona. Ojentavaa tasoa ei sellaisenaan ole näkyvissä nykyisessä yhdyskuntaseuraamusjärjestelmässä, mutta laitosjaksot voidaan edelleen nähdä osana rikollisen kuntoutusta, joskin ei pakkotoimena.

Yhdysvalloissa ja Englannissa vankimäärän huimaan kasvuun alettiin etsiä uudenlaisia vaihtoehtoja. Nämä ns. välitason seuraamukset vastaisivat kuitenkin rangaistavuudeltaan vankeusrangaistusta, mutta olisivat yhdyskuntaseuraamuksia. Näin syntyi yhdyskuntapalvelu, joka otettiin käyttöön Suomessa vuonna 1991. Vuoden 2011 lopusta otettiin käyttöön uusi välitason seuraamus valvontarangaistus. (Portti vapauteen.)

Riskiajattelun vaiheen nähdään juontavan juurensa vakuutusmaailman tavasta arvioida riskejä ja todennäköisyyksiä. Tätä vaihetta kuvaa rikollisuuden aiheuttamien riskien hallinta, managerialistinen eli johtamisvaltainen työote ja kontrollisuuntautuneisuus yksilöllisen lähityön

kustannuksella. Erilaisten ryhmien luokittelu ja hallinta vaarallisuuden mukaan korostuu. Yhdyskuntaseuraamustyön kuntouttavalla puolella pyritään kohdentamaan työ managerialistisesti riskiryhmiin tehokkaasti mitoitettuna. Tällä tavalla kuntoutus on yhdyskuntaseuraamustyössä muuttunut riskien hallinnaksi sen sijaan kuin hyvinvointi ajattelussa pääpaino oli yksilön kiinnittäminen yhteiskuntaan sosiaalityölle tyypillisillä menetelmillä. Näin ollen kuntoutus nähdään enemmän riskin kuin hyvinvoinnin viitekehyksessä. (Linderborg 2011: 62-63.)

Suomen rikollisuus ja sen vaikutukset nousevat esiin myös Sisäasiainministeriön Sisäisen turvallisuuden ohjelmassa 2012 ”Turvallisempi huominen”. Ohjelmassa rikollisuus, sen ilmiöt ja vaikutukset nousevat esiin monellakin tavalla muun muassa seksuaalirikolliset, järjestäytynyt rikollisuus ja rasistinen rikollisuus. Yhtenä tavoitteena on lisätä rikoksen tekijän tukea, erityisesti nuorten aikuisten miesten ja vankilasta vapautuvien kohdalla. (Sisäasiainministeriö 2014.)

2.3 Rangaistusjärjestelmät Suomessa

Suomen rikosprosessin kulku ja rangaistusjärjestelmät perustuu tuomioistuinten antamiin tuomioihin. Rikosseuraamuslaitos vastaan tuomioiden täytäntöönpanosta. Tuomioistuin voi tuomita rikoksentekijän sakkoihin, ehdolliseen vankeusrangaistukseen, nuorisorangaistukseen sekä ehdottomaan vankeusrangaistukseen (Rikosseuraamuslaitos 2012). Lyhyemmät ehdottomat vankeusrangaistukset voidaan muuntaa valvontarangaistukseksi (Rikosseuraamuslaitos 2013d) tai yhdyskuntapalveluksi (Rikosseuraamuslaitos 2013e). Sakot kuuluvat Rikosseuraamuslaitoksen täytäntöönpanojen piiriin vain niissä tapauksissa, että ne ovat muunnettu tuomioistuimessa ehdottomaksi vankeudeksi. Rikosseuraamustyötä ohjaa sille määritellyt arvot ja strategia, jotka näkyvät alla olevassa kaaviossa (Kuva 1).

Kuva 1: Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011-2020 (Rikosseuraamuslaitos 2011)

Rikosseuraamuslaitoksen tärkeimpiä tavoitteita ovat yhteiskunnan turvallisuuden parantaminen vaikuttavalla ja oikeudenmukaisella työllä sekä uusintarikollisuuden vähentämisellä. Tavoitteena on pyrkiä kohti avoimempaa täytäntöönpanoa, joka tarkoittaa yhdyskuntaseuraamusten sekä koevapauden lisäämistä. (Rikosseuraamuslaitos 2011.)

Rikosseuraamusalalla vakuuttavuuden tavoittelemiseen liittyy managerialismi, joka tarkoittaa että palveluja järjestetään liiketalouden periaatteiden mukaisesti. Valtiosektorilla palveluiden ulkoistaminen, yksityistäminen ja kilpailuttaminen yleistyvät. Rikosseuraamuslaitoksella managerialistista ohjausta kuvastaa näyttöön ja tutkimuksiin perustuvat työmenetelmät ja tulosohjaus. Tulosten mittaamisella liikkeenjohdollisin periaattein haetaan tuloksellisuutta, tehokkuutta ja tuottavuutta. Rikosseuraamuslaitoksella tuloksia mitataan pääasiassa määrällisin kriteerein. Mitataan kuinka monelle vangille on tehty rangaistusajansuunnitelma ja yhdyskuntaseuraamustyön puolella mitataan kuinka monelle on tehty valvontasuunnitelma tai kuinka tiheästi asiakasta on tavattu. Työn sisältöä tai laatua mitataan vain vähäisesti. Määrällinen mittaaminen palvelee hallinnon tarpeita ja toiminnan ohjausta. Toiminnan kehittämisen ja rationalisoimisen tavoite tapahtuu ennemminkin järjestelmän kuin asiakkaiden näkökulmasta. (Saarijärvi 2005: 50-69.)

2.4 Yhdyskuntaseuraamukset

Työtä Rikosseuraamuslaitoksella määrittelee seuraavat keskeisimmät lait ja asetukset: Vankeuslaki, Tutkintavankeuslaki, Asetus Tutkintavankeudesta, Valtionneuvoston asetus tutkintavankeudesta, Laki Rikosseuraamuslaitoksesta, Valtionneuvoston asetus Rikosseuraamuslaitoksesta. Lisäksi jokaista yhdyskuntaseuraamusta määrittää omat lakinsa ja asetuksensa:

Laki (782/2005) ja asetus (511/2006) ehdonalaisen vapauden valvonnasta, Laki valvontarangaistuksesta (330/2011), Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä (633/2010), Laki (1055/1996) ja asetus (4/2011) yhdyskuntapalvelusta, Laki (1196/2004) ja asetus (1284/2004) nuorisorangaistuksesta, Laki ehdollisen vankeuden valvonnasta (634/2010) ja asetus ehdollisen vankeuden valvonnasta (5/2011). (Rikosseuraamuslaitos 2013a.)

Opinnäytetyömme kannalta tärkein on Laki (782/2005) ehdonalaisen vapauden valvonnasta ja siinä lain määritelmä valvonnan sisällöstä. Laki määrittelee raamit valvontatyölle, jonka vuoksi se on merkittävä tutkiessamme valvontatyön merkitystä asiakkaiden desistanssiprosessissa.

”5 § Valvonnan sisältö

Valvonta sisältää valvojan ja valvottavan säännöllisiä tapaamisia, joiden avulla seurataan valvottavan olosuhteita ja niissä tapahtuvia muutoksia ja joiden tarkoituksena on parantaa valvottavan kykyä kantaa vastuuta ja toimia yhteiskunnassa hyväksyttävällä tavalla. Valvontaan voi sisältyä myös sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä tai ohjelmia. Valvontatapaamisia sekä valvontaan kuuluvia tehtäviä ja ohjelmia saa kuukausittain olla enintään 12 tuntia, erityisen tuen ja valvonnan tarpeessa olevalla valvottavalla kuitenkin enintään 30 tuntia. Kuukausittainen tuntimäärä voi valvonnan aikana vaihdella sen mukaan kuin valvonnan tarkoituksenmukainen täytäntöönpano edellyttää.

Valvontatapaamisissa käsitellään erityisesti rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttavia tekijöitä. Valvottavaa on myös avustettava yhteydenotoissa viranomaisiin ja muihin valvottavan elämäntilanteen järjestämisen kannalta tarpeellisiin tahoihin, ja hänet on ohjattava tarvittavien tukitoimien ja palveluiden pariin.

Valvonnan tarkempi sisältö ilmenee valvontasuunnitelmasta, joka Rikosseuraamuslaitoksen on laadittava valvottavan tarpeiden mukaan ennen valvontaan asetetun vapautumista siten, että suunnitelma voidaan ottaa käyttöön valvonnan alkaessa. (-) Valvontasuunnitelmaa voidaan tarvittaessa muuttaa tai täydentää.” (Finlex 2005.)

Yhdyskuntaseuraamus tarkoittaa siviilissä, tuomitun arkielämän piirissä täytäntöön pantavaa rikosoikeudellista seuraamusta (Kriminaalihuoltolaitos 2006: 9). Yhdyskuntaseuraamukset ovat nuorten ehdollisen vankeuden valvonta, nuorisorangeistus, yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus sekä ehdottoman vankeuden jälkeinen ehdonalaisen vapauden valvonta (Rikosseuraamuslaitos 2012). Seuraamusten täytäntöönpanoon kuuluu sekä täytäntöönpanon valvonta että valvontaan liittyvä sosiaalinen tuki.

Aiemmin yhdyskuntaseuraamustyö määriteltiin lyhyesti rangaistusmenetelmäksi, johon yhdistyy valvonta ja tuki. Tänä päivänä yhdyskuntaseuraamustyö on tarkemmin määritelty ja jaettu neljään eri osa-alueeseen, ajatuksena että työlle asetettuja tavoitteita saavutetaan hallitsemalla kaikki nämä neljä. Haastavaa yhdyskuntaseuraamustyöstä tekee sen, että siihen on kietoutunut samaan aikaan juridis-hallinnollinen työ, sosiaalityölle tyypillinen tukemis- ja auttamistyö, menetelmällinen ja strukturoitu vaikuttamistyö sekä palveluohjauksellinen ja verkostomainen työ. (Kriminaalihuoltolaitos 2006: 14.)

2.4.1 Juridis-hallinnollinen työ

Yhdyskuntaseuraamustyötä ohjaavat juridis-hallinnolliset säädökset, määräykset ja ohjeet. Muodolliset ja lakisääteiset yhdyskuntaseuraamustyöhön liittyvät tehtävät eivät ole vastakkaisia yhdyskuntaseuraamustyöhön liittyvien tukevien ja integroivien elementtien kanssa, mutta näiden kahden välimaastossa operoiminen asettaa työlle omanlaisensa haasteen. Selkeät säännöt, yhdenmukainen kontrolli ja rangaistuksen suorittamiseen liittyvät pakotteet ovat parhaassa tapauksessa hyödyksi sellaisten henkilöiden kohdalla, joilla on heikko itsekontrolli ja heikot elämänhallinnan taidot. Ajattelutapa on tässä se, että kontrollilla voi näiden henkilöiden kohdallaan olla merkitystä siten, että se luo toissijaisen motivaation osallistua esimerkiksi kuntoutustoimenpiteisiin. Mikäli asiakassuhteesta muodostuu onnistunut, voi tämä toissijainen motivaatio toimeenpanon kuluessa muuttua ensisijaiseksi. Onnistuneisuus puolestaan riippuu työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutuksen luonteesta. Juridis-hallinnollinen kehys selkeyttää parhaassa tapauksessa seuraamustyössä olevien rooleja ja oikeassa suhteessa mitoitettuna tällä kehyksellä on tärkeä osuus työskentelyssä. (Kriminaalihuoltolaitos 2006: 14.)

Minna-Kaisa Järvinen jaottelee asiakkaan tulokulmat vuorovaikutustilanteeseen seuraavasti: velvollisuus-, kriisi- ja muutosorientaatio, jotka kuvaavat asiakkaan suhdetta rangaistuksen suorittamiseen, yhteistyöhön ja muutoksen tekemiseen. Velvollisuusorientaatio kuvastaa hyvin juridis-hallinnollisen työn mahdollisuuksia. Velvollisuus orientaation keskiössä on velvollisuuden tunne ja järkeily. Kriisiorientaatiossa asiakas on toistuvissa kriisitilanteissa. Tässä orientaatiossa oleva asiakas kokee omat vaikutusmahdollisuutensa vähäiseksi ja epäonnistumiset kuitataan tapahtumina, joihin ei voi vaikuttaa. Muutosorientaatiossa asiakas näkee ran-

gaistuksen suorittamisen ja yhteistyön valvojan kanssa mahdollisuutena muutokseen. (Järvinen 2007: 78-85.)

Rikosseuraamuslaitoksen asiakaskunta on usein moniongelmaisia ja useat heistä ovat jääneet tai jättäytyneet palvelujärjestelmän ja tukiverkoston ulkopuolelle. Juridis-hallinnollisen työn avulla on mahdollista tavoittaa näitä ihmisiä ja auttaa heitä löytämään tarvitsemansa palvelut. Erityisesti nuorten ehdollisesti tuomittujen kohdalla valvonnan pakollisuus voi olla alku muutokselle ja hyvälle yhteistyölle valvojan kanssa.

2.4.2 Sosiaalityölle tyypillinen tukemis- ja auttamistyö

Arkipäivän yhdyskuntaseuraamusalan asiakastyössä käytetään sosiaalityön menetelmiä silloin, kun asiakkaan kokonaiselämäntilanteeseen paneudutaan ja yritetään motivoida tätä löytämään itsessään vahvuuksia, jotka mahdollistavat muutoksen. Edellä mainittuja menetelmiä käytetään myös asiakkaan elämäntilannetta arvioidessa ja suunnitellessa toimenpiteitä joilla olisi pitkäjänteisimpiä vaikutuksia kuin pelkästään toimeenpanon loppuun suorittaminen. Vuorovaikutuksellisessa asiakastyössä tarvitaan nimenomaan sosiaalityölle tyypillisiä neuvottelutaitoja sekä kykyä sitouttaa ja motivoida asiakasta yhteiseen suunnitelmaan ja sitä kautta muutosprosessiin. Asiakastyö vaatii myös kykyä arvioida ja tulkita erilaisissa elämäntilanteissa olevia henkilöitä ja heidän tarpeitaan. Näin ollen yhdyskuntaseuraamustyön muodollinen ja tekninen osaaminen ei sellaisenaan riitä, vaan sosiaalityön menetelmien hallitseminen on yhdyskuntaseuraamustyössä erittäin tärkeää. (Kriminaalihuoltolaitos 2006: 14-15.)

2.4.3 Menetelmällinen ja strukturoitu vaikuttamistyö

Ulkomaiset tutkimukset ovat osoittaneet, että ohjelmatoiminta ja strukturoidut menetelmät ovat vaikuttavia yhdyskuntaseuraamustyössä silloin, kun niitä käytetään oikealla tavalla ja oikein mitoitettuna asiakkaan tarpeeseen nähden. Strukturoitua työtä ja siihen liittyviä menetelmiä pidetään yhdyskuntaseuraamustyössä suuressa arvossa ja menetelmäosaaminen korostuu kaiken aikaa. Ohjelmatyö perustuu kognitiivis-behavioraaliseen lähestymistapaan. Menetelmälliset ja strukturoidut elementit voivat oikein mitoitettuina ja oikea-aikaisesti käytettyinä palvella asiakastyötä ja edistää muutosta. (Kriminaalihuoltolaitos 2006: 15.)

Ohjelma on rikosseuraamusalalla käsite, joka tarkoittaa erimuotoisia, eri tarkoituksiin ja ongelmiin keskittyviä, strukturoituja ja aikatauluun sidottuja ohjelmia. Ohjelmat vaihtelevat muutosmalliansa, laajuutensa, menetelmiensä sekä tavoitteidensa suhteen. Ohjelmilla pyritään vaikuttamaan rikoskäyttäytymisen taustalla oleviin ajattelu- ja käyttäytymismalleihin, ns. kriminogeenisiin tekijöihin. (Rikosseuraamusvirasto 2008.)

Ohjelmatyö jaetaan Rikosseuraamuslaitoksen sisällä (2013b) kolmeen osa-alueeseen:

1. Yleisohjelmat: Ohjelmilla pyritään vaikuttamaan rikolliseen käyttäytymiseen, mutta eivät ole rikossidonnaisia. Ohjelman avulla pyritään auttamaan rikoksen tekijää arvioimaan toimintansa seurauksia. Yleisohjelmat voidaan kohdentaa laajalle joukolle.
2. Rikosperusteiset ohjelmat: Nämä ohjelmat ovat rikossidonnaisia eli voivat kohdistua esimerkiksi väkivalta- tai seksuaalirikollisille. Näissä ohjelmissa keskitytään tiettyyn kriminologiseen tekijään, joka ylläpitää rikollista käyttäytymistä. Seksuaalirikollisen kriminogeeniset tekijät voivat olla poikkeava seksuaalinen kiinnostus, ajatusvääristymät tai puutteelliset empatiataidot.
3. Ryhmämuotoiset ohjelmat osana päihdekuntoutusta: Ohjelmat ovat yksi osa päihdekuntoutusta. Monimuotoisuutensa takia ohjelmat soveltuvat eri vaiheissa oleville päihdekuntoutujille. Vankeusaikana vangeilla on valittavanaan laaja kirjo erilaisia ohjelmia. Siviilissä Rikosseuraamuslaitoksella on tarjolla Antiriippuvuus -ohjelma ulkopuolisten tahojen päihdekuntoutuksen lisänä.

Toimintaohjelmien akkreditointi eli hyväksymismenettely aloitettiin rikosseuraamuslaitoksessa vuonna 2002. Tämän menettelyn tarkoituksena on varmistua siitä, että rikosseuraamusalan asiakkaille kohdistuvien ohjelmien odotetaan tieteellisen tutkimuksen perusteella vaikuttavan uusinta rikollisuuteen sitä vähentämällä. Näiden ohjelmien lisäksi Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöillä on käytettävissään useita erilaisia ohjelmia ja tehtäviä. (Rikosseuraamuslaitos 2013b.)

Saarijärven tutkielman mukaan myös ohjelmatyössä piilee managerialismin piirteitä, jos esimerkiksi yhdyskuntapalveluun liitetään ohjelmatoimintaa vain siitä syystä, että organisaatio vaatii ohjelmatoimintaa. Sen sijaan, että huolellinen suunnittelu ja yksilökohtainen tarveharkinta ohjaisivat ennen ydintyöksi miellettyä yksilötyöskentelyä. Pahimmillaan tämä voi näyttäytyä niin, ettei asiakkaan yksilöllisiin tarpeisiin ja toiveisiin enää perehdytä tarpeeksi. Jos tulkitaan, että johtotaso priorisoi riskienarviointia sekä ohjelmatyötä, eli teknisten kompetenssien osaamista, saattaa se asiakkaan näkökulmasta vaikuttaa työn laatuun. (Saarijärvi 2005: 52.)

2.4.4 Palveluohjauksellinen ja verkostomainen työ

Palveluohjauksellisella työotteella pyritään tukemaan asiakkaan omaa toimijuutta ja itsenäistä elämää. Tarkoituksena on vahvistaa tai voimaannuttaa asiakasta ottamaan vastuuta omasta elämästään sekä päätöksenteosta ja sitä kautta tulemaan oman elämänsä päätoimijaksi. Tavoitteena on muuttaa asiakkaan roolia työn kohteesta työn tekijäksi. Yhteistyösuhteen pohja

on toivon ja muutoksen mahdollisuus, jossa palveluohjaaja kantaa isomman vastuun. (Suominen & Tuominen 2007: 13-14.)

Palveluohjaaja toimii ikään kuin välittäjänä palvelun tuottajien ja asiakkaan välillä, kutsuu verkostoja koolle ja koordinoi toimijoiden välistä yhteistyötä. Lähtökohtana palveluohjauksellisen työn näkökulmasta on ajatus siitä, että moniongelmalliset asiakkaat tarvitsevat samanaikaisesti monen eri viranomaisen tai muun tahon palveluita. Asiakas on keskiössä ja ympärille kerätään yhteistyötahoja, sekä varmistetaan että yhteistyö asiakkaan ongelmien hoitamisessa sujuu mahdollisimman saumattomasti. Palveluohjauksella pyritään myös resurssien tehokkaampaan käyttöön aikana, jolloin asiakkaiden määrä on kasvussa. (Kriminaalihuoltolaitos 2006: 15.)

Työkokemuksemme perusteella rikosseuraamusalan asiakkaat ovat monesti tilanteessa, jossa he eivät tavoita tarvitsemiaan palveluita. Tämä voi johtua erilaisista tekijöistä, kuten akuuttista päihdeongelmasta, palvelujen monimuotoisuudesta, masennuksesta tai huonoista kokemuksista. Monesti asiakkaat ovat turhautuneita myös byrokraattisesta kielestä ja siitä, etteivät he ymmärrä tai ovat ymmärtäneet väärin heille kerrottuja asioita. Tällaisissa tilanteissa palveluohjaajan vastuu korostuu ja hänen tulee varmistaa, että asiakas saa tarvitsemansa palvelun ja, että tämä ymmärtää sen sisällön (Suominen & Tuominen 2007: 15).

Työkokemuksemme perusteella palveluohjaus kulkee käsi kädessä motivointityön kanssa. Esi-merkkinä ensiksi motivoidaan asiakasta hakeutumaan päihdehoitoon. Palveluohjauksellisesti etsitään asiakkaalle sopiva palvelu, johon hänen kanssaan mennään. Tämän jälkeen asiakasta motivoidaan ja tuetaan pysymään palvelun piirissä. Jos hoitosuhde katkeaa, aloitetaan motivointi alusta.

Palveluohjaajan tehtäviin kuuluu myös toimia asiakkaan ja palveluiden välissä ns. matkaoppaana. Hän osaa ennakoida mahdolliset pulmatilanteet tai vastoinkäymiset ja pystyy tukemaan asiakasta löytämään ratkaisuja näihin tilanteisiin. Matkaoppaan ammattitaitoon liittyy tietoisuus erilaisista matkavaihtoehdoista, mutta hän ei tarjoa kaikille asiakkaille samaa pakettimatkaa. Yhteistyö suhde muistuttaa kumppanuutta, jossa asiakas voi peilata omaa elämänsä palveluohjaajan kautta. (Suominen & Tuominen 2007: 17-19.)

3 Teoreettinen viitekehys

Teoreettisena viitekehysenä aiomme esitellä desistanssiin liittyviä tutkimuksia, tieteellistä keskustelua, rikosseuraamusalan työtä ohjaavia suuntauksia, valvonnan sisältöä sekä päihdeidenkäyttöä osana rikollista käyttäytymistä. Avaamme teoreettisessa viitekehyksessä päihdeidenkäytön problematiikkaa, koska sen osuus rikollisessa käyttäytymisessä ja siitä irrottai-

tumisessa nousi vahvasti esiin empiriasta. Valvontatyön ensisijaisena tavoitteena, tuomion täytäntöönpanon lisäksi, on vähentää uusintarikollisuutta. Valvonnalla pyritään vaikuttamaan ja tukemaan kokonaisvaltaisesti asiakkaan elämäntilannetta ja muutosprosessia.

3.1 Desistanssin määrittelyä kansainvälisten tutkimuksien mukaan

Viimeisten vuosikymmenten aikana desistanssi on noussut kriminologisen tutkimuksen kohdeksi. Desistanssi ei tarkoita sitä, että rikosentekijä luopuisi rikosten tekemisestä yhdessä hetkessä vaan se on prosessi, jossa pidättäytytään rikosten tekemisestä kuvaa Viikki-Ripatti (2011: 197-199) Marunaa lainaten. Samassa artikkelissa Viikki-Ripatti (2011: 199) viittaa Healy'n ja McNeillin jakaessaan desistanssin primaariin ja sekundaariin desistanssiin. Primaarivaiheessa ihminen pitää taukoa rikosten tekemisessä. Tässä vaiheessa irrottautuja nähdään vielä passiivisena. Sekundaarivaihe on taas pysyvämpi prosessi, jota kuvaa yksilön pyrkimystä luoda uutta identiteettiä ei-rikosentekijänä. Tässä vaiheessa irrottautuja nähdään aktiivisena toimijana.

Monet tutkimukset ovat osoittaneet, että suurin osa rikollisista lopettaa rikosten teon jossain vaiheessa. Maruna (1999: 1) toteaaakin, että vain harva ilmiö kriminologiassa on niin huonosti tunnettu ja ymmärretty kuin rikollisuudesta irrottautuminen eli desistanssi. Olemassa olevien tutkimusten mukaan rikollinen oirehdinta näyttäisi olevan pääasiallisesti nuorien miesten toimintaa. Maruna (1999: 2) viittaa artikkelissaan useaan lähteeseen, joiden kaikkien mukaan mikään muu yksittäinen tekijä kuin ikääntyminen, ei vaikuta yhtä selkeästi desistanssiin.

Laineen (2011: 33) mukaan valvonta-aika voi olla liian lyhyt aikaväli vapautumisesta mittaamaan pidempiaikaista ja pysyvämpää muutosta. Eli tällöin valvonnan aikana kyseessä olisi primaarivaiheen desistanssi. Näin ollen opinnäytetyömme käsittelee primaarivaiheen desistanssia.

Seuraavaksi esittelemme muutamia ulkomaalaisia desistanssitutkimuksia. Perehtyessämme kotimaiseen kirjallisuuteen desistanssi aiheesta, päädyimme Viikki-Ripatin artikkeliin teoksessa ” Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä”. Tähän artikkeliin oli laadittu taulukko ulkomaisista merkittävimmistä desistanssitutkimuksista. Valitsimme näistä tutkimuksista ne, jotka koimme liittyvän eniten opinnäytetyömme tavoitteisiin.

3.1.1 Identiteetin muutoksen vaikutus desistanssiin

Maruna tutki desistanssia ns. LDS (The Liverpool Desistance Study) tutkimuksessa, käyttäen narratiivista tutkimusmenetelmää. Tutkimuksessaan Maruna haastatteli 65 henkilöä, jotka hän ensin jakoi karkeasti kahteen eri ryhmään: rikollisuudesta irrottautuneet henkilöt (desisters)

ja rikollista elämäntapaa ylläpitävät henkilöt (persisters). Irrottautujaksi Maruna tulkitsi rikostaustaisen henkilön, jolla on takanaan vähintään vuoden kestänyt rikokseton kausi. Ylläpitäjä on Marunan tutkimuksessa henkilö, joka myöntää aikovansa jatkaa rikollista käyttäytymistä. (Maruna 2000: 37-47.)

Vertaamalla näitä kahden ryhmän henkilöiden elämäntarinoita toisiinsa, Maruna pyrki tunnistamaan luonteenpiirteisiin liittyviä eroja, sekä eroja irrottautujien ja ylläpitäjien minäkuvasa. Maruna huomasi kuitenkin nopeasti edellä mainitun jaottelun haasteelliseksi ja harhaanjohtavaksi: harva irrottautuja on kokonaan irrottautunut ja harva ”ylläpitäjä” vannoutunut rikollinen, vailla muutosajatuksen tai -halun siementä. Maruna havaitsi kohderyhmänsä olevan hyvin heterogeeninen ja rikoksenteijät vaikeasti kategorisoitavissa edellä mainittujen ryhmien mukaan. (Maruna 2000: 37-43.)

Marunan tutkimustavoite oli luoda yksi ja ainut yhtenäinen kaavio, joka kuvaa universaalisesti desistanssiprosessia. Löytää se elämäntarina, joka parhaiten tukee desistanssia. Sen sijaan Marunan tutkimustulokset viittaavat siihen, että desistanssiprosessi ei ole kaikille yhtenäinen ja universaali ilmiö. Vertailevalla tutkimuksellaan Maruna pyrki myös löytämään niitä irrottautujia yhdistäviä tekijöitä, jotka tukevat desistanssia. Rikollista elämäntapaa ylläpitävien kertomuksista Maruna halusi löytää ne näkökulmat ja minäkuvaan liittyvät tekijät, jotka tukevat rikollisuutta. (Maruna 2000: 51-52.) Seuraaviin kappaleisiin on koottu otteita Marunan tutkimustuloksista.

Kuten aiemmin jo todettiin, Marunan haasteeksi osoittautui niiden henkilöiden löytäminen, jotka ovat sitoutuneet rikollisuuteen eivätkä halua tai toivo muutosta elämäänsä. Kuitenkin nämä Marunan tutkimuksessa mukana olleet rikollisuutta ylläpitävät kokivat vain vähän mahdollisuuksia muuttaa elämänsä suuntaa. He kokivat leimautumista ja hyväksyivät yhteiskunnan heille antaman rikollisen leiman. Näiden henkilöiden puheissa kaikui myös kokemus siitä, että heidän elämänkaarensa oli määritelty jo aikaisessa vaiheessa, viitaten negatiivisiin lapsuudenkokemuksiin tai sosiaaliseen perimään. Elämän käännekohdat olivat tapahtuneet jo lapsuudessa, joko yksittäinen negatiivinen tapahtuma tai jatkuvana kaltoin kohteluna. (Maruna 2000: 73-75.)

Yhteistä Marunan tutkimuksen ylläpitäjissä oli passiivisen roolin omaksuminen omassa elämässä. He olivat hyväksyneet kohtalonsa, eivätkä uskoneet parempaan elämään. Rikollista elämäntapaa viettävät kokivat itsellään olevan hyvin vähäisiä vaikutusmahdollisuuksia omaan elämäänsä. Maruna puhuu heikosta toimijuudesta ja toteaa muiden tutkimuksien osoittaneen sen kokemisen altistavan masennukseen, päihteiden väärinkäyttöön ja myös rikollisuuteen. (Maruna 2000: 75-77.)

Edellä mainittu heikko toimijuus ja sen kokeminen näyttäytyi Marunan tutkimuksessa sellaisena tekijänä, joka lisää viranomaisvastaisuutta ja yhteiskuntavastaisuutta. Ulkopuolisen kontrollin kohteeksi joutuminen yhdistettynä kokemukseen olosuhteiden uhrin asemasta, saattaa lisätä tai ylläpitää rikollista käyttäytymistä. Näin käyttäytymällä rikoksentekijä pyrkii saamaan kontrollia takaisin itselleen. Rikollisen elämäntavan ylläpitäminen voidaan nähdä myös puolustusmekanismina heikolle itsetunnolle. Muutospyrkimyksessä epäonnistuminen on stressaavampaa kuin jatkuvasti tahallaan epäonnistuminen. Elämänmahdollisuuksien sabotoiminen esimerkiksi päihteiden väärinkäytöllä saatetaan kokea parhaimpana tekosyynä elämässä epäonnistumiselle. (Maruna 2000: 77-78.)

Rikollisuudesta irrottautujalla on Marunan mukaan ”a lot to explain”. Marunan mukaan tärkeintä on, että irrottautujalla on uskottava selitys sille, miksi hän lopettaa rikollisen elämäntavan. Selitys tai syy on erityisen tärkeä irrottautujalle itselleen, jotta hän voi itsekkin uskoa omaan muutokseensa. Henkilö tarvitsee loogisen, uskottavan ja kunnioitettavan tarinan ja kuvan omasta itsestään, joka tekee rikollisen toiminnan jatkamisen mahdottomaksi ilman häpeän ja syyllisyyden tunteita. Rikollisesta toiminnasta tulee yhteen sovittamaton uuden minäkuvan kanssa ja elämänkaaresta, negatiivisine kokemuksineen, muotoutuu merkittävä selittävä tekijä uudelle identiteetille. ”Aikaisemmat kokemukseni ovat muovanneet minut tällaiseksi uudeksi ihmiseksi”. Tällainen näkemys omasta identiteetistä auttaa selviytymään ylivoimaisista häpeäntunteisesta liittyen aikaisempaan elämäntapaan. (Maruna 2000: 85-87.)

Lisäksi, Maruna löysi tutkimuksensa myötä kolme merkittävää asiaa, joka näyttäisi erottavan rikollisuudesta irrottautujaa rikollisen elämäntavan ylläpitämästä henkilöstä:

Ensinäkin irrottautujalla on vakiintunut käsitys omasta aidosta itsestään, omista arvoista ja omasta luonteesta, joka menee omaksuttuja rooleja syvemmälle. Kertoessaan rikollisesta historiastaan ja aikaisemmasta toiminnastaan Maruna havaitsi, että irrottautujat kuvailivat usein itseään siitä huolimatta positiivisin luonteenpiirtein. He näkivät itseään esimerkiksi hyväsydämisinä tai älykkäinä. Irrottautujat vakuuttelivat itselleen, että näiden positiivisten piirteiden turvin he onnistuvat myös irrottautumaan rikollisuudesta. Negatiiviset piirteet, jotka liittyvät rikollisuuteen (itsekkyyks, väkivalta ja julmuus), irrottautujat pitävät ympäristön tuottamiksi. (Maruna 2000: 88-92.)

Toiseksi, irrottautujalla on optimistinen näkemys siitä, että ihminen kykenee itse vaikuttamaan omaan kohtaloonsa. Marunan yksi tutkimustulos olikin, että irrottautujat eivät kokeneet näköalattomuutta tulevaisuutensa suhteen siinä määrin missä ylläpitäjät. Optimistisuuteen liittyy myös uskomus siitä, että rikollisesta elämäntavan myötä hankittu elämäkokemus voidaan kääntää voimavaraksi ja hyödyksi desistanssiprosessissa. (Maruna 2000: 97-98.)

Kolmanneksi, irrottautuja tahtoo olla tuloksekas ja aikaansaava. Hän haluaa maksaa yhteiskunnalle ja erityisesti seuraavalle sukupolvelle takaisin, sovittaa tekojaan. LDS tutkimuksen osallistujat kanavoivat toimintansa jonkun tietyn yhteisön, ryhmän tai aatteen hyväksi. Useat irrottautujat käyttivät kokemusasiantuntijuuttaan hyväksi työssään tai vapaaehtoistyössään. Halu jakaa omaa elämäkokemusta ennaltaehkäisevään tai kuntoutus tarkoitukseen nousi vahvasti esiin irrottautujien puheissa. Monet irrottautujat olivat sitä mieltä, että irrottautuminen rikollisuudesta vaatii uuden elämäntarkoituksen löytämisen. (Maruna 2000: 99-102.)

3.1.2 Desistanssi prosessina

Deirdre Healyn tutkimuskohteena oli 73 yhdyskuntaseuraamustoimiston miesasiakasta Irlannissa. He olivat iältään 18-35-vuotiaita. Healy tutki muun muassa mikä saa rikoksentekijät väliaikaisesti lopettamaan rikollisen toiminnan ja liittyykö desistanssiin alkuun ja sen ylläpitämiseen erilaisia tekijöitä. (Viikki-Ripatti 2011: 207.)

Healyn mukaan desistanssiprosessi saa usein alkunsa yksittäisestä tekijästä tai tapahtumasta, jonka taustalla on rikolliseen elämäntapaan liittyvien negatiivisten kokemusten kumulatiivinen vaikutus. Negatiivinen (pitkä vankeusrangaistus, läheisen kuolema) tai positiivinen (parisuhde, avioliitto) tapahtuma tai käännekohta rikoksentekijän elämässä saa aikaan rationaalisen muutospäätöksen. Tämän jälkeen desistanssiprosessia kuitenkin vie eteenpäin ja nopeuttaa useat samanaikaiset motivaatiota lisäävät kokemukset ja mahdollisuudet, jotka ruokkivat muutostahtoa ja edistävät desistanssia. Healy jaottelee nämä primaariin desistanssivaiheeseen vaikuttavat tekijät kolmeen pääkategoriaan: sosiaaliset sidokset, rikollisen elämäntavan kumulatiivisten haittavaikutuksien hahmottaminen sekä ulkopuolinen väliintulo. (Healy 2010: 80.)

Tutkimuksen mukaan tavallisin syy muutokseen liittyi sosiaalisiin suhteisiin joko vanhempiin, puolisoihin tai lapsiin. Ainoastaan hyvin vahvat sosiaaliset sidokset, rikollisuutta ei-ylläpitäviin läheisiin, saa esiin desistanssia edistävää vaikutusta. Lapsen saannilla ja vanhemmuudella saattaa olla käännteentekevä vaikutus rikoksentekijän elämässä lisäten vastuuntuntoa, tulevaisuuden suunnittelua ja huolta toisesta (muista). Vanhemmuus tarjoaa parhaassa tapauksessa uuden positiivisen näkökulman elämään ja opettaa toisen huomioon ottamista itsensä lisäksi. Isyyden tai vanhemmuuden vaikutus desistanssiprosessiin saattaa Healyn mukaan tapahtua myös viiveellä, lasten kasvamisen myötä. (Healy 2010: 81-82.)

Toiseksi tavallisin desistanssiprosessia laukaiseva tai edistävä tekijä oli Healyn tutkimuksen mukaan rikollisen elämäntavan jatkumisen epäedukkuuden tiedostaminen, tai ns. hyötyjen ja haittojen punnitseminen suhteessa omiin tavoitteisiin. Monet Healyn tutkimuksessa mukana olleet kokivat joutuneensa jyrkän valinnan eteen, joiden ainoina vaihtoehtoina kokivat desis-

tanssin tai itsensä altistamisen yhä vakavampiin seuraamuksiin jatkaessaan rikollista elämäntapaa. Vakavilla seuraamuksilla Healy viittaa lähinnä pitkiin vankeusrangaistuksiin. Pitkät vankeusrangaistukset, toisin kuin lyhyemmät, tarjoavat myös rikoksentekijälle enemmän aikaa reflektoida omaa käyttäytymistä ja arvomaailmaa. Sen myötä Healyn mukaan desistanssia edistää myös havahtuminen siihen, ettei nykyinen elämäntapa johda mihinkään hyvään tai että se saattaa johtaa jopa omaan kuolemaan tai muiden ihmisten vahingoittumiseen. (Healy 2010: 83-84.)

Healyn mukaan myös ulkopuolisella väliintulolla, esimerkiksi terapeuttisilla tai kasvatuksellisilla toimintaohjelmilla, saattaa olla merkitystä desistanssin primaarivaiheessa. Tutkimuksessaan Healy kuitenkin toteaa, että rikoksentekijöiden ja toimintaohjelmien ohjaajien välisellä vuorovaikutussuhteella vaikutti olevan suurempi merkitys desistanssiin, kuin itse ohjelman sisällöllä. (Healy 2010: 86.)

Healy kiinnitti tutkimuksessaan myös huomiota rikoksentekijöiden taustaan ja ikään analysoidessaan saamaansa tutkimustulosta. Sosiaalisilla tekijöillä näyttäytyi olevan suurempi merkitys desistanssin primaarivaiheeseen vanhemmilla rikoksentekijöillä, joiden rikollinen oirehtiminen oli alkanut varhaisemmassa vaiheessa ja joiden rikollisuus oli luonteeltaan ”vaikiintuneempi”. Vastakohtaisesti myöhemmin elämässään rikollisuuden polulle ajautuneet ja harvemmilla tuomioilla selvinneet henkilöt kertovat desistanssiprosessin saaneen alkunsa hyötyjen ja haittojen punnitsemisen kautta. (Healy 2010: 87.)

Sosiaalisten sidoksien merkitys desistanssiprosessissa korostui Healyn tutkimuksen mukaan kun henkilö siirtyy desistanssin primaarivaiheesta, päätöksestä, sekundaarivaiheeseen eli ylläpito-vaiheeseen. Tätä vaihetta kuvaa myös muutokset sosiaalisissa sidoksissa sekä sosiaalisten suhteiden laadun paraneminen. Healyn tutkimus paljastaa rikoksentekijöiden kokeneen saavuttavan lähipiirinsä luottamuksen, jonka myötä myös itse alkoivat luottaa ihmisiin uskaltuen avautua ja sitoutua ihmissuhteisiin. Sekundaarivaiheen desistanssiprosessiin liittyy myös kokemus siitä, että tulee toimeen ja kykenee vuorovaikutukseen ei-rikollisten ihmisten kanssa. (Healy 2010: 87-89.)

Desistanssin sekundaarivaiheeseen liittyy oman sosiaalisen verkoston laajentaminen esimerkiksi työllistymisen tai uusien vapaa-ajanviettopöjien kautta. Desistanssi ja päihteettömyys laajentaa näköpiiriä ja avartaa mieltä uusille mahdollisuuksille, sitouttaen irrottautujaa sovinnaisiin toimintoihin. Tässä kontekstissa työllistyminen ja palkkatyöllä toimeen tuleminen kokemus nähdään erityisen merkittävänä desistanssia tukevana tekijänä. Joillekin desistanssin ylläpitäminen vaatii elämäntapamuutosta ja asennemuutosta suhteessa rahaan ja rahankäyttöön ja saattaa tarkoittaa sopeutumista matalampaan elintasoon. Tämä saattaa osoittautua desistanssiprosessin kannalta haasteeksi. (Healy 2010: 91.)

3.1.3 Epävirallisen sosiaalisen kontrollin vaikutus desistanssiin

John H. Laubin ja Robert Sampsonin teos *Shared Beginnings, Divergent lives* perustuu arvostettuun kriminologiseen tutkimukseen, jonka juuret juontavat 1950-luvun Bostoniin. Tuolloin Sheldon ja Eleonor Glueck alkoivat tutkia nuoriso- ja aikuisiän rikollista käyttäytymistä. Heidän tutkimuksissaan (*Unraveling Juvenile Delinquency* 1950 ja *Delinquents and Nondelinquents in Perspective*, 1968) vertailtiin bostonilaisia, saman sosioekonomisen taustan omaavia ja älykkyysosamäärältään samalla tasolla olevia poikia. Toiseen ryhmään kuului 500 rikollisuudella oirehtivaa nuorta, toisessa ryhmässä oli 500 rikoksetonta nuorta. Kohderyhmistä kerättiin laajamittaista tietoa heidän ollessa 14-, 25-, ja 32- vuoden iässä. (Laub & Sampson 2003: 5.)

Laub & Sampson kehitti näiden tietojen perusteella teorian epävirallisen sosiaalisen kontrollin vaikutuksesta antisosiaaliseen käyttäytymiseen lapsuudessa ja myöhemmin rikollisuudella oirehtimisella nuoruudessa ja aikuisiässä (*Crime in the Making: Pathways and Turning Points through Life*, 1993). Teoria korostaa sosiaalisten sidosten vaikutusta rikollisuuteen ja rikoksettomuuteen kaikissa elämänvaiheissa, iästä huolimatta. Teorian mukaan rikollisuutta esiintyy todennäköisemmin, jos ihmisen side yhteiskuntaan on heikko tai katkaistu. (Laub & Sampson 2003: 5-6.)

Teoksessa *Shared Beginnings, Divergent Lives* Laub & Sampson jatkaa sen tutkimista, mikä on ollut vaikuttamassa näiden rikollisuudella oirehtivien poikien ja miesten elämänkaariin. Miksi eräät ovat jatkaneet rikollista toimintaansa vanhuuteen asti, kun taas toisten rikollinen ura on jäänyt verrattain lyhyeksi? Tässä tutkimuksessa miehet ovat saavuttaneet 70 - vuoden iän ja Laub & Sampson ovat tutkineet heidän elämänkaariaan löytääkseen vastauksia kysymyksiin liittyen desistanssiin. He ovat löytäneet ja haastatelleet 52 miestä alkuperäisestä kohderyhmästä. (Laub & Sampson 2003: 9.) Seuraavassa kuvaillaan tämän tutkimuksen tuloksia.

Laub & Sampson toteaa desistanssiprosessin olevan monimutkainen ja esiintyvän yhtäläillä kaikilla rikollisilla, rikostyypeistä huolimatta. Desistanssiin johtava polku voi näyttäytyä erilaisena, mutta tutkimus on löytänyt viitteitä siitä, että siihen tarvitaan sekä elämässä tapahtuvaa käännekohtaa (hyvä avioliitto, työpaikka) että henkilön omaa toimijuutta. Vaikka ikä on tärkeä tekijä desistanssin ymmärtämisessä, ei siihen kannata liikaa fokusoida sen kustannuksella, että muut vaikuttavat tekijät jäävät sen varjoon. (Laub & Sampson 2003: 278.)

Päinvastoin kuin identiteettimuutosta korostavat desistanssiteoriat (mm. Maruna 2001), Laub & Sampson eivät näe kognitiivisten muutosten olevan elinehto desistanssille. Heidän tutkimuksensa mukaan desistanssi voi syntyä vastareaktionä elämäntilanteen strukturaalisille muutoksille. Se ei välttämättä tapahdu tietoisesta päätöksestä, vaan rikollisuudesta irrottaudu-

taan yksinkertaisesti ”jäämällä pois”. Tutkimuksen miehet saattoivat jopa huomaamattaan panostaa avioliittoon tai uuteen työpaikkaan siinä määrin, etteivät enää halunneet vaarantaa sen menettämistä. Tutkimuksen tärkeimpiä johtopäätöksiä on siis se, että desistanssia voidaan saavuttaa myös ilman suurempaa identiteetti muutosta tai itsetutkiskelua. (Laub & Sampson 2003: 278-279.)

Tutkimuksen toinen merkittävä havainto on epävirallisen sosiaalisen kontrollin vaikutus desistanssiproessiin. Laub & Sampson viittaavat irrottautujiin, jotka onnistuivat luomaan itselleen strukturoituja rutiineja, vahvoja siteitä puolisoihin sekä lapsiin ja sitä kautta tulivat epävirallisen sosiaalisen kontrollin kohteiksi. Niitä miehiä, jotka jatkoivat rikollista elämäntapaansa pisimpään, yhdisti sen sijaan marginalisoituminen ja struktuurin puuttuminen elämässä, joka johti rikollisuutta edistäviin tilanteisiin. Asunnottomuus, työttömyys, perheettömyys ja muut juurettomuutta kuvaavat olosuhteet edisti rikollista toimintaa myös ns. prososiaalisia luonteenpiirteitä omaavilla miehillä. Epävirallisen sosiaalisen kontrollin ja sosiaalisen tuen puuttuminen lisää rikollisten verkostojen vaikutusvaltaa yksittäisen miehen elämässä, iästä huolimatta. (Laub & Sampson 2003: 279-280.)

3.2 Aikaisempia suomalaisia desistanssitutkimuksia

Suomessa desistanssiin liittyvää tutkimuksia on tehty vain vähän verrattaessa maailman laajuisesti. Pääosin kaikki Suomessa tehdyt ovat ilmestyneet 2000 -luvulla. Alla avaamme niitä tutkimuksia, jotka näimme liittyvän omaan tutkimukseemme eniten. Tutkimuksia desistanssiin vaikuttavista, liittyvistä ja tukevista tekijöistä on jonkin verran, joten niiden rajaaminen opinnäytetyöhön liittyviksi tai ei liittyviksi, oli haasteellista.

3.2.1 Dialogisuuden merkitys asiakastyössä

Järvinen on 2007 tekemässään tutkimuksessa tutkinut yhdeksää arviointitilannetta, jossa asiakas ja työntekijä arvioivat yhteistyöprosessiaan yhdessä tutkijan kanssa. Yhdessä yhdeksästä arviointitilanteesta on ollut osallisina vain asiakas ja tutkija. Tutkimuksen lähtöajatus oli kehittää ja testata arviointimenetelmää. Arviointimenetelmä osallistaa asiakasta sekä pohjautuu asiakkaan ja työntekijän väliselle dialogisuudelle, jossa asiakas ja työntekijä yhdessä tutkivat yhteistyöprosessiaan. (Järvinen 2007: 3, 42.)

Järvisen tutkielmassa korostui asiakkaan ja työntekijän välinen yhteistyösuhde. Yhteistyösuhhteessa tärkeinä nähtiin luottamus, vastavuoroisuus, liittoutuminen ja pysyvyys. Myös tuki nähtiin tärkeänä, kokonaisvaltaisesta tuesta aina käytännönasioihin asti. (Järvinen 2007: 56-59.)

Tutkimuksen mukaan luottamuksen perustan luo rehellisyys ja avoin keskustelu. Luottamuksen syntyminen nähdään prosessina, johon saattaa alussa kuulua asiakkaan epäileväisyys vanhojen huonojen kokemusten johdosta. Luottamuksen saavuttanut työntekijä on avainasemassa sillan rakentajana muiden yhteistyötahojen kanssa. Kun molemmat osapuolet ovat aktiivisia, esittävät asioita ja vastaavat toisen kommentteihin on keskustelu vastavuoroista. Yhteistyösuhteessa vastavuoroisuus antaa asiakkaalle kokemuksen, että hänet nähdään myös ihmisenä eikä vain asiakkaana. Liittoutumisella Järvinen tarkoittaa yhteistä kokemusta, samalla puolella olemista, joka syntyy luottamuksesta. Liittoutumisen kautta työntekijä voi auttaa asiakasta oppimaan asioimaan muissakin virastoissa. (Järvinen 2007: 56-77.)

Pysyvyyden Järvinen jaottelee kolmeen eri näkökulmaan: ajallinen pysyvyys, työntekijän pysyvyys sekä rinnalla pysyminen. Tutkimuksessa korostui saman työntekijän pysyminen sekä rinnalla pysymisen tärkeys asiakkaan epäonnistuessakin. Vaikka tutkimus ei ollut vaikuttavuustutkimus, antaa se Järvisen mielestä viitteitä, että subjektiivisesti koettu muutos vuorovaikutussuhteessa mahdollistaa muutosta. (Järvinen 2007: 77,141.)

Rangaistus luo raamit työlle. Se nähtiin pysäyttävänä, velvoittavana ja mahdollistavana. Rangaistuksen pysäyttävät elementit voivat toimia motivoivana tekijänä muutokselle. Velvollisuuselementti voi auttaa asiakasta kokemaan sovittavansa rikostaan. Järvisen mukaan eteenkin yhdyskuntapalvelu koettiin mahdollistajana muun muassa päihdehoidon ja työnteon suhteen. (Järvinen 2007: 70-75, 141.)

3.2.2 Ystävyyden merkitys muutosprosessissa

Tutkimus liittyy viisivuotiseen Päihdeongelmaisten motivointi muutokseen - Semioottisia näkökulmia asiakkaan työntekijän väliseen vuorovaikutukseen (MOSE) projektiin. Projektissa tutkitaan vuorovaikutusta yhdyskuntaseuraamustyön motivoivissa päihdekeskusteluissa. Tutkimuksen aineistona on videoituja Kriminaalihuoltolaitoksen asiakastapaamisia. Tapaamiset ovat Viisi keskustelua muutoksesta (VKM) -ohjelman kahdelta ensimmäiseltä tapaamiskerralta. Aineisto koostuu 98:sta noin tunnin mittaisesta VKM -tapaamisesta. Keskusteluiden aikana ja jälkeen tavoitteena oli olla päiheittä. (Sarpavaara 2011: 198-201.)

Sarpavaaran artikkelissa keskitytään 35 haastateltuun, joiden muutospuheilmäiset koskivat ystävyysuhteiden vaikutusta päihdeidenkäyttöön. Useimmiten ystävyysuhteet nousivat puheeksi kun asiakas puhui ottamistaan askelista kohti muutosta, pohti syitä muutokselle tai kun hän toi esiin syitä muutoksen ylläpidolle. Tarkempi analyysi näytti, että ystävyysuhteet liitettiin symbolisena merkinä viittaamaan asiakkaiden muutospuheessa muutoksen tukeen,

muutoksen syyhyn, esteeseen tai uhkan muutokselle ja ylitettyyn esteeseen. (Sarpavaara 2011: 201, 203.)

35:stä ystävyyssuhteita koskevaa muutospuhetta tuottaneesta 16 saavutti tavoitteensa olla päihhteitä 12 kuukauden seurantajaksolla. Kahta asiakasta ei tavoitettu seurantajakson aikana. Tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että niiden henkilöiden kohdalla, joiden muutospuheessa ystävyyssuhde symbolisena merkinä viittaa muutoksen tukeen, asiakas saavutti tavoitteensa useimmissa tapauksissa (70%) seuranta ajalla. Toisin sanoen ystävyyssuhde on ollut tukena muutosprosessissa. Myös heidän kohdallaan, joilla muutospuheessa ystävyyssuhde tuki ylitettyä estettä, esimerkiksi tukea eron aikana, ennakoi hyvää tulosta (63%). (Sarpavaara 2011: 207.)

Tutkimuksen perusteella näyttäisi, että ystävyyssuhteet ovat merkittävässä osassa asiakkaan muutosmotivaation ja päihdetyön tuloksellisuuden kannalta. Asiakkaan oman motivaation lisäksi ystäviltä saatu tuki on tärkeässä roolissa muutoksessa. Sarpavaara pohtii artikkelissaan sisäisen muutosmotivaation ja sosiaalisten tekijöiden suhdetta. Jos motivoinnissa pääpaino on asiakkaan sisäisessä motivaatiossa niin jääkö yhtä tärkeä tekijä, sosiaaliset tekijät sen varjoon. (Sarpavaara 2011: 208-209.)

3.2.3 Syrjäytyminen ja huono-osaisuus rikosseuraamusalan asiakkaita yhdistävänä tekijänä

Kivivuoren ja Linderborgin tutkimuksen tavoitteena on kuvailla lyhytaikaisvankipopulaation taustaa ja piirteitä konkreettisen sosiaalitutkimuksen hengessä. Tutkimus linkittyy myös desistanssin tutkimiseen sekä Laub & Sampsonin kehittämään elämäntekuteoriaan tutkimuksensa (2003) pohjalta. Kivivuori ja Linderborg halusivat selvittää miten vangit näkevät mahdollisuutensa irrottautua rikollisesta elämäntavasta sekä mitkä tekijä haittaavat ja edistävät irrottautumista. (Kivivuori & Linderborg 2009: 1-8.)

Kivivuoren ja Linderborgin tutkimuksessa tehtiin viitteellisiä vertailuja rikosuraryhmien välillä, eli niissä ikä ja rikollisuuden aloittamisikä määritteli rikosuraryhmän. Yleinen tulos oli, että lähtökohdiltaan ja lopputulemiltaan kaikkein huono-osaisimman ryhmän muodostivat varhain, lapsuudessa ja nuoruudessa rikosuransa aloittaneet nuoret vangit. Heidän keskuudessaan rikoskäyttäytyminen oli aktiivisinta myös aikuisiällä ja he käyttivät muita aikaisemmin ja enemmän alkoholia ja huumeita. Vankien erot vertailuryhmään kasvavat mitä lähemmäksi tullaan aikuisuutta ja nykytilannetta. Tämä kuvastaa rikollisen elämäntavan kumulatiivista eli kasautuvaa huono-osaisuutta. Tällöin itse rikollisuus vähentää mahdollisuutta integroitua laillisiin toimintamuotoihin. (Kivivuori & Linderborg 2009: 176-177.)

Irrottautumisen suhteen tutkimuksessa selvisi, että lapsuuden ja nuoruuden aikaisilla sosiaalisilla suhteilla näyttäisi olevan selvä yhteys rikollisuuden jatkumiseen aikuisikään asti. "Ydinperheessä elettyjen vuosien määrä, sisarusten olemassa olo, lapsuuden kodissa nautittu vanhempien valvonta ja jopa armeijassa saatu tuki ovat yhteydessä irrottautumisoptimismiin." Mitä enemmän henkilöllä oli kielteisiä tapahtumia (erot, taloudelliset vaikeudet) aikuisuudessa, sitä todennäköisemmin hän näki jatkavansa rikoksia tuomion jälkeen. Irrottautumisoptimismia lisäsi 6-12 -vuotiaat lapset. Päihdekuntoutuksen osalta tutkimus loi hieman optimismia. Päihdekuntoutuksen ja vankilan työtoiminnan nähtiin lisäävän irrottautumisoptimismia ja tukevan vankeja. Vankilassa työskentelyllä näyttäisi olevan vaikutusta. (Kivivuori & Linderborg 2009: 177-181.)

3.2.4 Valvonnan tuen merkitys sosiaalisessa selviytymisessä

Lahden 2010 tekemään tutkimukseen osallistui 13 ehdonalaisessa vapaudessa olevaa mieshenkilöä. Lahti tutki sitä, miten heidän elämänsä on järjestynyt vapautumisen jälkeen sekä voiko valvonnalla tukea rikoksettomuutta. Tutkimuksen teemat olivat ehdonalaisvalvonnan merkitys, päihteiden käyttö ja päihteiden käytön ja uusien rikosten yhteys, asumiseen liittyvät asiat, talous, työllistyminen sekä tuen merkitys vankilan jälkeisessä elämässä. (Lahti 2010: 5, 68.)

Valvonnasta on Lahden tutkimuksen mukaan apua sosiaalisessa selviytymisessä. Valvontaan suhtauduttiin tutkimuksen mukaan varsin positiivisesti, vaikka se auttamatta sisältää myös kontrollia. Lahden mukaan se, että haastateltavat eivät nähneet valvonnalla olevan merkitystä uusintarikollisuuteen, on tutkimuksen merkittävin johtopäätös. Valvonta koettiin kuitenkin mielekkäänä, tervetulleena ja sitä osattiin arvostaa. Tutkimuksen mukaan näyttäisi siltä, että entisessä Kriminaalihuollossa on ollut taitoa auttaa ja kohdata rikostaustainen henkilö. (Lahti 2010: 94-96, 99-106.)

Tutkimuksen mukaan vangit näkee päihteet ja rikokset lähes samana asiana. Lahden haastattelemissa henkilöistä vain yhdellä ei ollut ongelmia päihteidenkäytön suhteen. Vain kaksi haastatelluista oli tehnyt rikoksia myös selvin päin. Päihteidenkäytön Lahti näkee vaikuttavan myös asumiseen, ajankäyttöön ja sosiaalisiin suhteisiin. (Lahti 2010: 82-88.)

Lahden tutkimuksen mukaan vangit kokivat asumiseen liittyvät asiat suurimmaksi murheeksi vankilan jälkeen. Vangit näkivät asunnon olevan perusehto kaikille muille yrityksille elämässä, kuten työllistymiselle tai opiskelulle. Tutkimukseen osallistujista vain kahdella ei ollut ongelmia asunnon suhteen vapauduttuaan. Jos vanki vapautuu ilman asuntoa on paluu vankilaan todennäköisempää. (Lahti 2010: 73-80.)

Lahden haastattelemista 13:sta vangista kymmenellä oli taloudellisia vaikeuksia ja vain yhden tilanne oli taloudellisesti hyvä. Kahdeksalla oli toimeentulotuen asiakkuus. Lahti näkee taloudellisten vaikeuksien kuormittavan vapautuneita vankeja ja sitä kautta lisäävän uusintarikollisuuden riskiä. (Lahti 2010: 80-82.)

Tuen merkitys vankilan jälkeisessä elämässä on suuri. Haastateltavat saivat tukea muun muassa läheisiltään ja sukulaisiltaan. Saatu apu oli hyvin konkreettista. Haastattelussa tuli esille tuttavapiirin merkitys. Mikäli vanki halusi luopua rikollisesta elämäntavasta, tarkoitti se tuttavapiirin vaihtoa. Tämä tilanne on vapautuneelle vangille ristiriitainen. Vanha yhteisö on vapautuneiden vankien kohdalla sekä turva että uhka. Turvaksi se muuttuu esimerkiksi asunnottomuuden myötä. (Lahti 2010: 82-94.)

3.3 Rikosseuraamusalan suuntauksia

What Works -suuntaus on noin kymmenen vuotta toiminut rikosseuraamustyön ohjenuorana mitä rikollisten kuntouttamiseen tulee. Viimeisten vuosien aikana What Works - suuntaus on saanut kuitenkin kritiikkiä osakseen muutamista eri syistä. What Works nostaa kritikoiden mielestä liiaksi ohjelmatoiminnan keskiöön: erilaisiin toimintaohjelmiin keskitytään, ohjelmia akkreditoidaan ja arvioidaan jne. Lisäksi keskitytään yksilöiden uusimisriskin arviointiin, kriminogeenisiin tekijöihin ja rikollisuutta ylläpitäviin tekijöihin. Samalla itse prosessi, jonka kautta rikollisuudesta irrottautuminen (desistanssi) tapahtuu, on jäänyt vähälle huomiolle. Lyhyesti sanottua kritikoiden mukaan What Works -suuntausta voidaan katsoa teoriana siitä, miksi ihmiset tekevät rikoksia mutta ei siitä, miksi he irrottautuvat tästä elämäntavasta.

Muun muassa Shadd Maruna ja Fergus McNeill ovat kritisoineet What Works -suuntausta ja kääntäneet huomion desistanssitutkimuksen tärkeyteen. Fergus McNeill luennoi Yhdyskunta-seuraamustyön seminaarissa Rikosseuraamuslaitoksen koulutuskeskuksella tammikuussa 2013, jossa hän muun muassa esitti Discovering Desistance - projektin tuottaman dokumenttielokuvan ”The Road from crime” (<http://www.iriss.org.uk/resources/the-road-from-crime>).

3.3.1 What Works -suuntaus

What Works -suuntaus on lähtöisin pohdinnasta mikä vaikuttaa vai vaikuttaako yhtään mikään rikosentekijöiden kuntouttamisessa. 1990 - luvun loppupuolella Suomen vankeinhoidossa ja kriminaalihuollossa tapahtui käänteentekevä muutos. Tuolloin herätettiin ajatukseen, että rangaistuksen aikana on mahdollista vaikuttaa rikosentekijän myöhempään käyttäytymiseen, luovuttiin ns. ”nothing works” - ajatuksesta. Siitä lähtien on nähty että rikoksen tekijöiden parissa voi tehdä vaikuttavaa ja uusintarikollisuutta vähentävää työtä. (What Works 2003: 4.)

What Works - suuntaus perustuu riskin, tarpeen ja vastaavuuden periaatteeseen (RNR eli risk, need & responsivity). McGuire ja Priestley ovat kirjassaan määritelleet What Works -suuntaukselle kuusi keskeistä periaatetta vaikuttavan rikosseuraamustyön lähtökohdaksi (McGuire 1995: 14-15). Nämä lähtökohdat ovat vahvasti strukturoidun ohjelmatyön peruspilareita. Periaatteet ovat:

- Riskiperiaate: Toiminta tulee kohdentaa asiakkaisiin, joiden kohdalla uusimisriski on arvioitu korkeaksi. Mitä korkeampia uusimisriski on, sitä enemmän ja intensiivisempiä keinoja käytetään.
- Tarveperiaate: Vaikutetaan rikosentekijän ominaisuuksiin, jotka lisäävät riskiä syyllistyä rikoksiin eli kriminogeenisiin tekijöihin. Näin lisätään valmiuksia rikoksettomaan elämään.
- Vastaavuusperiaate: Otetaan huomioon ne tekijät, jotka edistävät tai estävät tehokkaan työskentelyn. Painotetaan rikosentekijän omaa motivaatiota ja otetaan huomioon esimerkiksi oppimisvaikeudet. Käytetään menetelmiä, jotka on todettu tehokkiksi uusintarikollisuuden alentamisessa eli akkreditoituja työskentelyohjelmia.
- Yhdyskuntaperusteisuus: Vaikka ohjelmatyö tapahtuu usein vankilassa, on se vaikuttavampaa silloin kun se toteutetaan normaalissa elinympäristössä.
- Multimodaalisuus: Ohjelmassa käytetään monia erilaisia oppimiseen liittyviä menetelmiä. Monet ohjelmat perustuvat behavioraaliin, kognitiivisiin tai kognitiivis - behavioraaliin menetelmiin.
- Integriteettiperiaate: Vaikuttavassa ohjelmatyössä noudatetaan menetelmiä, jotka tukevat asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Riittävät resurssit ja koulutettu henkilökunta sekä ohjelmatyön seuranta ja arviointi.

3.3.2 Good Lives Model

Riskejä korostavan What Works -lähestymistavan rinnalle on viime vuosien aikana noussut Good Lives Model (GLM) eli hyvän elämän malli. Malli pitää sisällään yleisperiaatteet, etiologiset eli syytä koskevat seuraukset ja käytännön toimet. GLM:n lähtökohdaksi on, että rikosentekijöillä on samoja perustarpeita ja elämän tavoitteita kuin kaikilla muilla. GLM:ssä puhutaan inhimillisistä perushyveistä, kuten muun muassa ihmissuhteista, luovuudesta, fyysisestä terveydestä sekä osaamisesta. GLM tukeutuu paineteoriaan, eli että rikostaustaisille henkilöille tulisi luoda laillisin keinoin tapahtuvia menestymisen mahdollisuuksia ja onnistumisen kokemuksia. Holistisessa eli kokonaisvaltaisessa kuntoutuksessa korostetaan identiteetin uudelleen rakentamista. Verrattuna What Works -ajatteluun pohjautuviin ohjelmiin, GLM pyrkii eroon menetelmällisestä jäykkyydestä. GLM:ssä on tärkeää määritellä yksilön omat tavoitteet ja pyrkimykset elämässään, pääpaino on vahvuuksissa eikä vain riskeissä. (Ward & Maruna 2007: 106-141.)

GLM:n oletus on, että interventioiden tulisi kohdentua hyvän löytymiseen ihmisessä ja hänen elämässään eikä ainoastaan riskien hallintaan ja vähentämiseen. Kuntouttavan työn tavoitteen tulisi olla elämän suunnitelman laatimisen mahdollistaminen. Suunnitelman tulisi turvata inhimilliset tarpeet vahingoittamatta toisia. Yksilön kykyä tehdä valintoja tulisi tukea ja kunnioittaa. (McNeill 2009: 26.)

Uusi suunta - ohjelman teoriakäsikirjassa Nurminen viittaa Barnett & Woodin, että GLM -teorian mukaan ihminen tavoittelee yhdeksää tarvetta. Keinot tavoitteiden saavuttamiseksi voivat olla yksilölle itselleen tai muille vahingollisia tai muutoin sosiaalisesti ei-hyväksyttäviä. Keinoista GLM:ssä puhutaan toissijaisina tarpeina. Teoria korostaa, että ensisijainen tavoite eli toiminnan päämäärä on oikea, mutta keinot sen saavuttamiseksi voi olla vääriä tai haitallisia. (Nurminen 2012: 51.)

Barnett & Wood määrittelee ensisijaiset tarpeet seuraavasti:

1. Fyysiseen, psyykkiseen ja seksuaaliseen hyvinvointiin liittyvät tarpeet
2. Tietämykseen liittyvät tarpeet
3. Pärjäämiseen ja osaamisen kokemuksiin liittyvät tarpeet työssä ja vapaa-ajalla
4. Toimijuuteen liittyvät tarpeet
5. Liittymiseen kuuluvat tarpeet
6. Mielenrauhaan kuuluvat tarpeet
7. Henkisyteen ja elämäntarkoituksen kokemiseen liittyvät tarpeet
8. Onnellisuuteen liittyvät tarpeet
9. Luovuuteen liittyvät tarpeet

3.4 Valvonta ja tuki

Kempainen (2014: 165) referoi tutkimustaan artikkelissa "Psykososiaalinen sosiaalityö ja de-sistanssin tukeminen ehdollisen vankeuden valvonnassa". Hänen mukaansa valvontatyössä kulkee rinnakkain ja vaihdellen dialogisuus, terapeutisuus ja reflektiivisyys. Mönkkösen väitöskirjassa (2002: 33) dialogisuus määritellään kaksinpuheluksi, vuoropuheluksi tai keskusteluksi. Dialogisessa vuorovaikutuksessa tavoitteena on löytää yhteinen ymmärrys.

Kempainen (2014: 166) puhuu työntekijän dialogisesta asenteesta, jolla hänen tutkimuksensa mukaan on vahva merkitys hyvän vuorovaikutussuhteen rakentamisessa. Särkelä (2001: 65) puolestaan puhuu työntekijän kolmesta tehtävästä kohtaamistilanteessa. Nämä ovat tilanteen arviointitehtävä, suhdetta edistävät toimenpiteet sekä auttavat toimenpiteet. Nämä kytkeytyvät tiiviisti toisiinsa, vaikuttavat toisiinsa sekä toimivat rinnakkain ja samanaikaisesti.

Luottamus on dialogisuuden perusta, koska muutoin asiakas saattaa kokea työntekijän esittämät asiat uhkana. Koska ihmiset tulkitsevat vuorovaikutustilanteita oman historiansa, kokemuksensa kautta on mahdotonta päästä täydelliseen yhteisymmärrykseen. Tavoitteena onkin riittävän yhteisymmärryksen synty. Työntekijän osalta dialogisuus tarkoittaa sitä, että tämän täytyy astua tuntemattomalle alueelle eli kohdata asiakas erilaisine näkemyksineen. (Mönkkönen 2007: 86-95.)

Kemppaisen (2014: 167) tutkimuksen mukaan valvonnan alkumetreillä työntekijän dialogisella asenteella on ratkaiseva merkitys. Valvonnan alussa työntekijä ja asiakas tutustuvat sekä rakentavat yhteistyösuhdetta. Rangaistuksellista kontekstia dialogisuus ei sulje pois. Alun reunaehtojen läpikäyminen sekä pelisääntöjen luominen voivat olla osana asiakkaan sitoutumisessa yhteistyöhön.

Mönkkönen viittaa väitöskirjassaan (2002: 34) Seikkulaan avatessaan dialogisuutta monologisen dialogin ja dialogisen dialogin kautta. Erona on, että monologisessa dialogissa keskustelun osapuolten lausumat eivät kytkeydy toisiinsa, rakennu toisistaan tai osapuolet tuovat näkemyksiään esiin rinnakkain. Yhdyskuntaseuraamustyössä tämä saattaa näkyä tiedonhankinnan haastattelutilanteessa, jossa työntekijä pyrkii keräämään tietoa ja kartoittamaan asiakkaan elämäntilannetta. Dialogisessa dialogissa sen sijaan keskeistä on vastavuoroisuus ja neuvotteluprosessi, jolla päästään uusiin perspektiiveihin tilanteista. Yhdyskuntaseuraamustyössä dialoginen dialogisuus näkyy muun muassa työntekijän ja asiakkaan välisenä pyrkimyksenä ratkaista asiakkaan elämäntilanteiden haasteita.

Terapeuttisuus ilmenee Kemppaisen mukaan työntekijän ja asiakkaan välisessä suhteessa arvostavana kohtaamisena ja aktiivisena kuunteluna. Rikosseuraamusalalla työntekijän ja asiakkaan asetelma on alusta lähtien jyrkän vastakkainen. Työntekijän rooli on olla viranomainen ja suorittaa täytäntöönpanoa kun taas asiakas tulee tapaamiseen täytäntöönpanon kohteena. Jotta kohtaaminen saisi terapeuttisen painatuksen, tulee työntekijän kyetä kohtaamaan asiakas tasa-arvoisessa suhteessa. Terapeuttisuus näkyy asiakkaan psyykkisen ja sosiaalisen selviytymisen tukemisena ja vahvistamisena. (Kemppainen 2014: 165-172.)

Valvonnassa keinot lisätä psyykkistä ja sosiaalista selviytymistä ovat positiivisen palautteen antaminen, huolen puheeksi ottaminen ja käytännön asioiden hoitamisen opettelu. Valvonta voi olla asiakkaan ainoa mahdollisuus käsitellä rikostaan sekä sen seurauksia, siksi se nähdään jo itsessään terapeuttisena. Opettamalla omalla esimerkillään sisäistä dialogia, käytännön asioiden hoitamista ja itsen ilmaisemista, antaa valvoja asiakkaalle työkaluja sosiaaliseen selviytymiseen. Terapeuttisella työotteella työntekijä myös valaa uskoa asiakkaaseen antamalla palautetta asiakkaan sosiaalisen selviytymisen mahdollisuuksista valvontasuhteen loppumisenkin jälkeen. (Kemppainen 2014: 165-172.)

Reflektiivisyyden tarkoituksena on laajentaa asiakkaan näkökulmia heijastamalla eli palauttamalla asiakkaan kertomaa takaisin keskustelun aikana. Tämä vaatii työntekijältä pohdiskelevaa työtettä. (Väisänen, Niemelä & Suua 2009: 61.) Reflektiivisyyden voidaan katsoa toteutuvan silloin, kun työntekijä on onnistunut ymmärtämään asiakkaan tunnetiloja ja hän palauttaa eli reflektoi asiakkaalle tätä samaa tunnetta vuorovaikutustilanteessa takaisin. (Tiuraniemi 2002: 169.)

Särkelän (2001: 30) mukaan heijastavassa keskustelussa tärkeämpi on työntekijän kyky auttaa asiakasta ymmärtämään omaa tilannettaan kuin antaa konkreettisia ratkaisuja tilanteisiin. Kempvaisen mukaan varsinkin asiakkuuden alkumetreillä on tärkeää, että asiakas kokee tulensa ymmärretyksi. Näin asiakas kykenee ottamaan vastaan työntekijän näkökulmia. Kempvaisen tutkimuksen mukaan reflektoinnin kautta työntekijä voi antaa asiakkaalle positiivista palautetta valvonnan sujumisesta, joka lisää asiakkaan sosiaalista selviytymistä. (Kempainen 2014: 169.)

Työskentelyn aikana voidaan edetä Kempvaisen tutkimuksen mukaan erityiseen valvontasuhteeseen. Tämä tarkoittaa ensiksi työntekijän sitoutumista työskentelyyn. Työntekijän sitoutumisen kautta myös asiakas sitoutuu työskentelyyn. Yhteisen sitoutumisen jälkeen molemmat kokevat yhteistyön helppoutena olla ja toimia yhdessä. Silloin kun työntekijä omalla esimerkillään, dialogisella asenteellaan, arvostavasti kohdaten ja keskustellen ohjaa ja opettaa asiakasta dialogiseen keskusteluun, itsereflektioon sekä rakentavaan kommunikaatioon lähiverkostonsa kanssa, ilmenee desistanssin tukeminen erityisesti. (Kempainen 2014: 167-171.)

Asiakkaan ja työntekijän välisen vuorovaikutuksen merkitystä on tutkittu myös terapiamaailmassa. Erkki Heinosen väitöskirja selvitti, että sekä terapeutin ammatillisuus että terapeutin henkilökohtaiset ominaisuudet vaikuttavat potilaiden kanssa muodostuviin yhteistyösuhteisiin ja terapian tuloksellisuuteen. Terapian pituudella oli merkitystä siihen, minkälainen vuorovaikutustyyli koettiin hyväksi. Tässä kohtaa on kuitenkin tärkeää alleviivata, että valvontatyö ei ole psykoterapiaa. (Heinonen 2014.)

3.4.1 Ulkomaisia tutkimuksia valvontatyön haasteista

Fergus McNeill kiteyttää raportissaan ”Towards Effective Practice in Offender Supervision” tutkimuksensa tuloksia. Hänen tutkimuksensa perusteella ei ole yhtä, kaikille toimivaa vaikuttavaa tapaa vaikuttaa asiakkaan desistanssiprosessiin valvonnan näkökulmasta. Asiakaskunta on heterogeeninen ja asiakkaan tarpeet moninaiset ja yksilölliset. Valvontatyön vaikuttavuus tulee työntekijöiden sitoutumisesta, tavasta kohdata asiakas reflektiivisesti ja dialogisesti. McNeill kehottaa rikosseuraamusalan organisaatiota seuraamaan alan ajankohtaisia tutkimuksia. Lisäksi työnantajien pitäisi tukea työntekijöiden mahdollisuutta kehittää reflektiivisyyttä,

ammattitaitoaan sekä suhtautumistaan ennakkoluulottomasti uuteen tutkimustietoon ja mahdollistaa työntekijöiden vaikuttavan työskentelyn. (McNeill 2009: 53.)

Ruotsalaisen Pavel Chylickin on väitöskirjassaan ”At upphöra med brott” 1992 tutkinut rikosseuraamusalan asiakkaita. Väitöskirjan mukaan osalla rikosseuraamusalan asiakkailla on vaikeuksia muodostaa uusia ihmissuhteita. Jotkut yksilöt pystyvät kehittämään tätä kykyä iän myötä, kun taas toiset eivät koskaan. Tämä voi Chylickin mukaan johtua perusluottamuksen puutteesta. Nämä henkilöt, joilla on eniten vaikeuksia muodostaa ihmissuhteita, ovat niitä henkilöitä, jotka ovat jatkaneet rikollista käyttäytymistä. (Chylicki 2010: 733, 739.)

3.4.2 Motivoiva haastattelu ja muutosvaiheenmalli

Päihdehoidossa ja Rikosseuraamuslaitoksella käytössä oleva motivoivan haastattelun menetelmän on kehittänyt William R. Miller. Miller on tutkinut alkoholiongelmaisia ihmisiä ja työskennellyt heidän parissaan. Vuonna 1991 yhdessä Stephen Rollnickin kanssa he julkaisivat kirjan motivoivasta haastattelusta riippuvuusongelmien hoidosta. (Motivoiva haastattelu)

Alun perin motivoivan haastattelun tavoite on ollut saada asiakas oman asiansa ajajaksi. Työntekijän tulisi välttää sitä, että joutuu tuputtamaan muutoksen etuja tai välttämättömyyttä asiakkaalle (Koski-Jännes 2008: 43). Motivoivassa haastattelussa reflektointi on keskeinen taito. Refleктоimisen lisäksi keskeisiä menetelmiä ovat muuan muassa: avoimet kysymykset, reflektointi, yhteenvedot, muutospuheiden vahvistaminen ja tukeminen sekä työntekijän empatia. (Miller & Rollnick 2013: 25-36.)

Näiden menetelmien ja tarkentavien kysymysten avulla houkutellessa esiin muutospuhetta asiakkaassa. Ambivalenssi eli samanaikaisesti ilmenevä muutosmyönteinen ja -vastainen ajattelu on suurin este käyttäytymisen muuttumiselle. Ambivalenssi kuvastaa muutosprosessin heilurimaista liikettä muutoksen haluamisen ja toisaalta muutoksen tuoman epävarmuuden, hämmennyksen ja epämukavuuden välillä. (Kähkönen, Karila & Holmberg 2008: 301-302.)

Muutoksen vaiheet eli transteoreettisen muutoksenvaihe mallin (Kuva 1.) on kehitellyt James Prochaska ja Carlo DiClementen. Malli tarjoaa taustateoriaa muutoksen tarkastelulle. Tutkijoiden mukaan muutos on prosessi, joka käy läpi monta eri vaihetta. Hoidossa tulisi ottaa huomioon nämä vaiheet ja käyttää niissä erilaisia lähestymistapoja. Jatkumo ei ole niinkään lineaarinen vaan käytetään termiä pyörövimalli. Pyörövimallissa oletetaan, että ihminen saattaa toistaa samoja vaiheita, heilua vaiheiden välillä tai jumittua johonkin vaiheeseen. (Kähkönen ym. 2008: 298-301.) Motivoiva haastattelu ja muutosvaihemalli ovat kytkeytyneet toisiinsa alusta alkaen.

Muutosvaihemallia käytettäessä työntekijän tulee yrittää tunnistaa, missä vaiheessa asiakas on. Tunnistamisen jälkeen työntekijä voi sovittaa oman toimintansa kyseiseen vaiheeseen. On erittäin tärkeää ettei työntekijä yritä kiirehtiä ja tarjota asiakkaalle muutoksen toteuttamismenetelmiä vaiheessa, jossa hän ei ole vielä valmis siihen. Menetelmän henkeä kuvastaa ajatus, että muutosvalmiuden edellytykset ovat ihmisessä itsessään. Tällöin niitä ei tarvitse etsiä ulkopuolelta vaan ne pitää houkutella esiin asiakkaasta itsestään. (Koski-Jännes 2008: 44-45.)

Kuva 2: Muutoksenvaihe malli (Päihdelinkki 2011)

Muutoksen erivaiheita kuvaa yllä oleva muutosvaihemalli.

- Esipohdintavaihe: tässä vaiheessa ihminen ei vielä tunnista omaa ongelmaansa, vaikka muut olisivatkin sen jo tiedostaneet.
- Pohdintavaihe: Ambivalentti vaihe muutoksen suhteen, jossa ihminen puntaroi vaihtoehtoja, etuja ja haittoja.
- Valmistautumisvaihe: Ihminen aikoo ruveta muutokseen, mutta on epävarma miten.
- Toimintavaihe: Ihminen sitoutuu tavoitteeseen ja tekee muutosta.
- Ylläpitovaihe: Ihminen on sitoutunut muutoksen ylläpitämiseen.
- Vakiintumisen vaihe: Ihminen irtautuu päihteiden käytöstä. Tähän kuuluu myös usein arvomaailman muutoksia.
- Retkahdus: Lipsahdukset, retkahdukset tai myös pidempi aikaiset paluut päihteiden käyttöön voi kuulua muutokseen.

Tytti Lassila on tutkinut miten rattijuopumuksista tuomitut motivoivat elämänmuutostaan tutkimuksessa ”Motivaation ilmeneminen puheessa ja motivaatiolle annetut merkitykset”. Artikkelissaan hän toteaa, että motivaation tarkastelu, synnyttäminen ja vahvistaminen ovat keskeisiä sosiaalityön alueita rikosseuraamusalalla. (Lassila 2014: 213.)

3.5 Päihteidenkäyttö osana rikollista käyttäytymistä

Opinnäytetyöstämme nousi esiin vahvasti päihteidenkäytön korrelointi rikollisuuteen. Siitä syystä näimme tarpeelliseksi sisällyttää teoreettiseen viitekehykseen myös päihteiden ongelmakäytön teoriaa.

3.5.1 Riippuvuus

Riippuvuus eli addiktio on käsite, joka voi päihteiden lisäksi liittyä myös toiminnallisiin, välitöntä tyydytystä tuottaviin toimintoihin, joihin kemialliset aineet eivät liity. Yleisemmin näitä toimintoja ovat muun muassa uhkapelaaminen, jatkuva seksikumppanien vaihtaminen, syömishäiriöt, pakonomainen liikunta ja ostovimma. (Koski-Jännes 2000: 138.) Voiko rikollinen käyttäytyminen olla toiminnallista riippuvuutta?

Päihderiippuvuuteen liittyy voimakasta halua tai pakkoa, toiminnan hallinnan heikkenemistä ja lopettamisen vaikeutta. Riippumatta useinkin suurista haitoista elämän muilla osa-alueilla, on tyypillistä, että päihteiden käyttöä jatketaan. Riippuvuus palvelee ihmisen elämässä joi-tain tarkoituksia. Päihteiden avulla voidaan tavoitella esimerkiksi turvallisuutta, seikkailua tai yhteyttä toisiin ihmisiin. (Koski-Jännes 2000: 138.) Lisääntyvissä määrin on alettu ajattele-

maan päihderiippuvuutta holistisena ilmiönä eli se koskee ihmisen henkistä, psykologista, sosiaalista ja fysiologista ulottuvuutta (Vuori-Kemilä, Stengård, Saarelainen & Annala 2007: 35.)

Riippuvuus alkaa yleisesti kehittyä murrosiässä tai sen jälkeen. Riippuvuus alttius voi olla perinnöllistä tai juontaa juurensa varhaislapsuudesta, jopa sikiöajan kokemuksista ja altistuksesta. Riippuvuus ei kuitenkaan synny näistä tekijöistä sinällään vaan siihen tarvitaan muita myötävaikuttavia tekijöitä kuten ympäristötekijät ja yksilön oma toiminta. (Koski-Jännes 2000: 139.) Sen syntymiseen vaikuttaa muun muassa päihteen fysiologiset ja neurobiologiset vaikutukset ihmisessä ja päihteen käyttäjän yksilölliset fyysiset ominaisuudet, persoonallisuuden rakenne, psyykkinen varustus sekä yhteisölliset ja kulttuurisidonnaiset tekijät (Havio, Inkinen & Partanen 2012: 43).

Riippuvuudella tavoitellaan ennen kaikkea sitä kokemusta, mitä eri aineilla tai toiminnoilla voidaan saavuttaa. Yksilöistä riippuen, eri riippuvuuksissa ja jopa saman riippuvuuden eri vaiheissa tavoitetila voi vaihdella paljonkin. Riippuvainen henkilö pyrkii säätelemään omaa tilaa nopeasti ja voimallisesti. Riippuvuuteen kuuluu ristiriidat. Vaikka se tuottaa välitöntä mielihyvää niin samalla sen vaikutukset ovat haitallisia ja usein myös paheksuntaa herättäviä. Riippuvuus herättää syyllisyyttä ja häpeää. Yhteiskunnassamme arvostetaan itsemääräämiskeutua. Kun yksilö ei tällaisessa ympäristössä pysty määräämään itse tekemisistään, tuntee hän helposti huonommuutta. Huonommuuden tunne saa hänet kieltämään ongelmansa ja todistelemaan toimintakykyään tilanteessa, jossa kyky on jo selvästi menetetty. Ongelmaa on vaikea myöntää ja sen kohtaamista lykätään. Riippuvuuteen liittyvästä häpeän tunteesta ja sosiaalisesta paheksunnasta seuraa myös tarve piilotella ongelmaa sekä itseltään että kansa ihmisiltä. Tällöin ihminen jää monesti yksin ongelmansa kanssa. (Koski-Jännes 2000: 139). Vaikkakin päihtekäyttö monesti liittyy sosiaaliseen kanssakäymiseen ja sillä on vahvoja psykologisia ja sosiokulttuurisia merkityksiä. Usein käyttö liitetäänkin sosiaalisiin tilanteisiin, yhdessä oloon, hauskanpitoon, rituaaleihin ja juhliin. (Lappalainen-Lehto, Romu & Taskinen. 2008: 31.)

Riippuvuudesta irtaantuminen on pitkä ja monivaiheinen prosessi. Prosessiin kuuluu edistys, mutta myös retkahdukset ja tietoisetkin uudelleen aloittamiset. Riippuvuuteen johtanut elämäntapa voi määrittää ihmisen identiteetin ja tämä vaatii hyvinkin pitkäaikaista ja holistista kuntoutusta. (Lappalainen-Lehto ym. 2008: 24-33.) Sama prosessin omaisuus on nähtävissä desistanssissa.

Joukamaa & työryhmä on tutkinut 2010 rikosseuraamusasiakkaiden terveyttä, työkykyä ja hoidontarvetta. Heidän tutkimuksensa mukaan 83,5 %:lla kaikista rikosseuraamusasiakkaista on ollut jokin riippuvuus elämänsä aikana. (Joukamaa & työryhmä 2010: 48.) Asiakaskuntaa siis leimaa syrjäytymisen, sairastamisen ja vähäosaisuuden lisäksi vakavat päihdeongelmat.

3.5.2 Sosiaalinen perimä

Lapsi kasvaa ja kehittyy häntä ympäröivien ihmisten vuorovaikutuksessa. Perhe on osa lähiyhteisöä, yhteiskuntaa ja kulttuuria. (Havio ym. 2008: 40.) Sosiaalinen perimä eli ne asiat mitä omaksumme tiedostaen ja tiedostamattamme syntymämme jälkeen. Sosiaaliset taidot, sosiaaliset suhteet ja sosiaalisen toiminnan säännöt ovat muun muassa sosiaalista perimään mitä perheeltämme omaksumme. Sosiaalinen perimä jaetaan sekä negatiiviseen että positiiviseen. Negatiivinen sosiaalinen pääoma johtaa helposti syrjäytymiseen. Positiivinen sosiaalinen pääoma tuottaa aikuisiän toimintakykyä. Tosin kummallekaan on vaikea antaa objektiivista määritelmää. Vaarana sosiaalisen pääoman käsitteessä on, että syrjäytymistä selitetään ihmisten yksilöllisillä ominaisuuksilla, kuten etnisellä taustalla. (Mielenterveysseura 2007: 12-13.)

Mielenterveysseuran julkaisussa viitataan Barnow, Schuckit, Lucht, John & Freyberger 2002 tekemään tutkimukseen, jossa on tutkittu nuorten alkoholin käyttöön vaikuttavia tekijöitä. Tutkimus osoitti, että alkoholiongelmista kärsivillä nuorien vanhemmillä oli runsaasti akuutteja ja mielenterveyden häiriöitä, näillä oli suora tai epäsuora negatiivinen vaikutus nuorten alkoholinkäyttöön. Myös nuorilla itsellään havaittiin muihin nuoriin verrattuna enemmän käyttäytymisongelmia ja diagnosoituja persoonallisuus- tai käytöshäiriöitä. Toisessa Christoffersen & Soothill 2003 tekemässä tutkimuksessa nimenomaisesti äidin alkoholismi vaikutti väkivalta- ja seksuaalirikollisuuteen. (Mielenterveysseura 2007: 81.)

Myös väkivallan ja rikollisuuden on todettu periytyvän. Mielenterveysseuran julkaisussa viitataan moneen tutkimukseen, jossa on todettu vanhempien väkivaltaisen käyttäytymisen periytyvän lapsille. Väkivallan periytymistä on selitetty sosiaalisella oppimisella, väkivaltaisten roolimallien siirtymisellä ja heikolla vanhemmuudella. (Mielenterveysseura 2007: 91.)

Julkaisuun valituista tutkimuksista selviää myös, että negatiiviseen sosiaaliseen perimään voidaan vaikuttaa myös positiivisesti. Huono-osaisuus, päihdeongelmat, väkivaltaisuus ja rikollisuus voivat kulkea ylisukupolvisena ketjuna vanhemmilta lapsille. Kaikki riskiryhmään kuuluvat eivät kuitenkaan syrjäydy. Tämä johtuu erilaisista elämänpoluista ja sille sattuneista suojaavista tekijöistä. Yhteiskunta voi vaikuttaa erilaisiin syrjäyttäviin ilmiöihin muun muassa koulutusjärjestelmällä, turvaamalla toimeentulon kaikille, julkisella terveydenhuollolla ja harrastustoimintaa tukemalla. Ylisukupolvisen syrjäytymisen muuttamista tukee omien kokemusten sekä vanhempien kasvatusmallien pohdinta ja huonojen toimintamallien tiedostaminen ja pois jättäminen. Terapialla voidaan vaikuttaa ylisukupolvisen kaltoin kohteluun tai tukea turvallisiin kiintymyssuhteisiin. (Mielenterveysseura 2007: 121-122.)

4 Tutkimusasetelma

Luvussa neljä käymme läpi opinnäytetyön eri vaiheita tuomalla esiin tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset. Luvussa esitellään teemahaastattelun kohderyhmä ja avaamme tutkimuksessa käytettyjä menetelmiä sekä miten aineistoa on analysoitu. Luvun lopussa pohdimme tutkimukseen liittyviä eettisyys- ja luotettavuusnäkökulmia.

4.1 Aiheen valinta ja toteuttaminen

Toteutimme opinnäytetyön parityönä. Olemme kumpikin olleet useamman vuoden töissä Rikosseuraamuslaitoksella yhdyskuntaseuraamustyötä tehden. Desistanssi ja siihen tukeminen ovat kummallekin arkipäiväisiä pohdinnan aiheita. Opinnäytetyön toivomme tuovan uusia näkemyksiä ja ajatuksia sekä henkilökohtaiseen ammatillisuuteemme että myös yleisesti rikosseuraamusalan käyttöön.

Aiheen valintaan vaikutti Laurean kansainvälinen viikko, jossa professori Ross Deuchar luennoi nuorten rikosentekijöiden ajautumisesta rikollisuuteen ja irrottautumisesta rikollisesta elämäntavasta. Opintojen aikana katsoimme myös Discovering Desistance - projektin tuottaman dokumenttielokuvan ”The Road from crime” (<http://www.iriss.org.uk/resources/the-road-from-crime>). Dokumentti käsittelee rikollisuudesta irrottautumista eri näkökulmista. Erityisesti nämä kaksi tekijää saivat meidät kiinnostumaan desistanssin tutkimisesta. Opinnäytetyön ohjaajan kannustamana päädyimme lopulliseen aiheeseen.

Desistanssin tutkimisessa meitä kiinnosti erityisesti asiakkaiden kokemukset aiheesta. Tämän takia päädyimme tutkimaan asiakkaiden kokemuksia desistanssista. Opinnäytetyömme on fenomenologis-hermeneuttinen eli tutkimuskohteena on kokemus. Kokemus syntyy vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa. Eli tutkitaan ihmisen suhdetta omaan elämäntodellisuuteensa. Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus pyrkii nostamaan tietoisuuteen ja näkyväksi sen mikä tottumuksen myötä on jäänyt huomaamatta tai sen, mikä on koettu, mutta ei ole vielä saavuttanut tietoisuutta. (Laine 2001.)

Lähtökohtaisesti emme halunneet opinnäytetyömme keskittyvän liiaksi päihdeproblematiikkaan. Tämä siksi, että koemme käytännön työssä päihteistä puhumisen olevan niin suuressa keskiössä. Ennako-oletuksena oli, että päihteidenkäyttö tulee liittymään paljon haastateltavien ihmisten sekä rikollisuuden aloittamiseen että siitä luopumiseen. Halusimme kuitenkin tutkia myös muita tekijöitä, joten pyrimme välttämään liiallista fokuoitetusta päihteisiin ja niiden käyttöön. Haastattelujen edetessä tosin huomasimme, että haastateltavat puhuvat päihteidenkäytöstä ja rikollisuudesta ilmiöinä, jotka korreloivat vahvasti toisiaan. Osa haastateltavista puhui rikollisuudesta ja päihteistä luopumisesta jopa samana asiana.

Alun perin tarkoituksena oli hakea tutkimuslupaa Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinnolta, jotta voisimme käyttää asiakas- ja vankitietojärjestelmää hyödyksemme haastateltavien valinnassa. Opinnäytetyön prosessin edetessä päädyimme kuitenkin hakemaan haastateltavia valvojien kautta. Päädyimme näin ollen harkinnanvaraiseen otantaan haastateltavien tavoittamiseksi. Harkinnanvaraisessa otannassa painopiste on otannan laadussa eikä sen määrässä (Eskola & Suoranta 2005: 18). Uskomme, että tällä valinnalla tavoitimme helpommin haluamme haastateltavat.

4.2 Opinnäytetyön tavoitteet

Tavoitteena on tuottaa yleisesti pätevää tietoa desistanssista ja siihen vaikuttavista tekijöistä asiakkaiden omasta kokemusmaailmasta ja näkökulmista käsin. Opinnäytetyön avulla halusimme selvittää asiakkaiden kokemuksia siitä, mitä he ovat kokeneet merkitykselliseksi irrottautua rikollisuudesta. Esiin tulleita asioita halusimme peilata tapaamme tehdä vaikuttavaa työtä pyrkiessämme tukemaan asiakkaita desistanssiprosessissa Rikosseuraamuslaitoksella.

Tavoitteena oli myös selvittää minkälaisia menetelmiä tai tekijöitä asiakkaat tuovat esiin haastattelussa ja peilata niitä Rikosseuraamuslaitoksessa käytössä oleviin menetelmiin. Toivomme opinnäytetyömme tuovat näkemystä siihen, mihin valvontatyössä kannattaa painottaa. Alalla on ollut paljon puhetta siitä, mikä itse asiassa vaikuttaa tällä hetkellä tehtävässä työssä. Asiakastyöhön liittyen on pohdittu mikä on vaikuttavampaa, akkreditoitu ohjelma vai se vuorovaikutussuhde mikä työntekijöiden ja asiakkaiden välille syntyy.

4.3 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli selvittää asiakkaiden näkemyksiä omasta desistanssiprosessistaan ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Oman ammatillisuutemme kehittämiseksi halusimme myös selvittää miten valvonnalla voisi tätä prosessia tukea. Näin ollen päädyimme seuraaviin tutkimuskysymyksiin.

- Mitkä tekijät vaikuttavat rikoksista tuomittujen kokemusten mukaan rikollisuudesta irrottautumiseen?
- Miten rikoksista tuomittujen desistanssiprosessia voidaan tukea valvonnan näkökulmasta?

Hypoteesina opinnäytetyölle on, että ihmisellä itsellään on vastaukset itseään koskevaan muutokseen. Työntekijöiden tehtävänä on auttaa asiakasta löytämään näitä vastauksia ja tukea häntä niiden saavuttamiseksi.

4.4 Kohderyhmä

Alun perin tarkoituksemme oli kerätä haastateltavat Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijöiden eli valvojien kautta. Seitsemän haastateltavista löytyikin Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakkaiden joukosta, yksi haastateltava tavoitimme kolmannen sektorin toimijan kautta. Tämä henkilö kuitenkin sopi muutoin haastateltavien profiiliin. Alun perin rajauksena haastateltaville oli:

- noin 35 -45 -vuotias
- mieshenkilö
- taustallaan vähintään kolme tuomiota
- viimeisimmästä tuomiosta on kulunut aikaa vähintään yksi vuosi
- henkilö on ollut siviilissä vähintään yhden vuoden
- ei ainoastaan talous- tai seksuaalirikoksista tuomittuja

Näillä kriteereillä halusimme löytää sellaisia henkilöitä, joilla desistanssiprosessi olisi jo käynnistynyt. Tuomioiden määrällä halusimme varmistua siitä, että henkilöllä on kokemusta rikollisesta elämäntavasta eikä vain yksittäisestä rikoksesta. Siviilissä oloajan rajauksella pyrimme tavoittamaan sellaisia henkilöitä, jotka ovat joutuneet kohtaamaan siviilielämän haasteet. Sama rajaus mahdollistaa sen, että he olisivat tällä hetkellä yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakkaina ja näin ollen helposti tavoitettavissa. Viimeisen tuomion kriteerin ajatuksenamme oli löytää sellaisia henkilöitä, joiden desistanssiprosessi olisi ainakin jo primaarivaiheessa. Tämä kriteeri tosin osoittautui opinnäytetyömme edetessä epämääräiseksi kriteeriksi, koska viimeisimmän tuomion ajankohta ei ole oleellinen desistanssia tutkittaessa. Talous- ja seksuaalirikolliset rajasimme pois. Naiset päädyimme jättämään pois opinnäytetyöstämme, koska heidän problematiikkansa ja myös oletettavasti desistanssiin vaikuttavat tekijät eroavat miehistä. Toiseksi näin pienellä otannalla naisten mukaan lukeminen ei tuo mitään lisäarvoa, koska haastateltavien määrä jäisi niin pieneksi.

Jouduimme heti alkumetreillä tinkimään laatimistamme kriteereistä, koska ne olivat liian joustamattomia. Sovimme työntekijöiden kanssa, että he voivat ehdottaa asiakkaitaan pääasiassa sukupuolen, rikostaustan, siviilissä oloajan sekä sillä perusteella että työntekijät uskovat asiakkaan olevan kykeneväinen ja halukas jakamaan omia kokemuksiaan ja näkemyksiään. Muista alkuperäisistä kriteereistä jouduimme tapauskohtaisesti joustamaan.

Valikoidessamme haastateltavat valvojien kautta suoritimme harkinnanvaraista otantaa. Harkinnanvarainen otanta tarkoittaa, että keskitytään pieneen määrään haastateltavia, joiden tuottamaa empiriaa (kokemusmaailma) pyritään analysoimaan mahdollisimman perusteellisesti. Koska opinnäytetyömme tarkoitus on tutkia rikollisuudesta irrottautumista, on hyödytöntä

poimia tutkittavat sattumanvaraisesti vaan kohdentaa otanta sellaisiin henkilöihin, joilla voidaan olettaa olevan annettavaa tutkimukselle. (Eskola & Suoranta 2005: 18.)

Kohderyhmäksi valikoitui kahdeksan mieshenkilöä, joista kolmella on etninen tausta. Valintaan vaikutti kyseisten henkilöiden valvojien näkemys heidän tilanteestaan, halukkuudestaan ja kyvystään osallistua haastattelututkimukseen. Harkinnanvaraiseen otantaan päädyimme sen vuoksi, että toivoimme haasteltaviksi valikoituvan sellaisia henkilöitä, joiden desistanssi-prosessi on edennyt siihen vaiheeseen, että he osaavat sitä kuvailla. Harkinnanvaraisella otannalla halusimme myös vaikuttaa siihen, että haastatteluihin valikoituu henkilöitä, jotka ovat sekä kykeneviä että halukkaita asiasta keskustelemaan.

Haastateltavistamme seitsemän valikoituivat Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimiston (Uudy) valvojien kautta. Näin ollen meidän ei tarvinnut hakea tutkimuslupaa Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinnolta. Tutkimusluvan haimme Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimiston johtajalta (Liite 2). Haastattelimme seitsemän Uudyn asiakasta ja he saapuivat paikalle sovittusti. Kahdeksas osallistuja perui osallistumisensa opinnäytetyöhömmme viimehetkellä. Sovimme uuden haastattelun toisen Uudyn asiakkaan kanssa, joka myös lopulta perui tulonsa. Tästä syystä päädyimme hakemaan kahdeksatta haastateltavaa Kris -Helsingin kautta. Näin ollen haimme tutkimuslupaa myös Kris -Suomen keskusliiton puheenjohtajalta (Liite 3).

4.5 Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyömme on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita useasta samanaikaisesta tekijästä, jotka vaikuttavat lopputulokseen eli opinnäytetyössämme desistanssiin. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin vaan pyritään kuvaamaan ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle. (Tuomi & Sarajärvi 2002: 87.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa kuvataan todellista elämää, joka nähdään moniulotteisena. Tutkimuksessa täytyy ottaa huomioon elämän kokonaisvaltaisuus ja tapahtumien suhteet. Eri näisiä tekijöitä ei voida tarkastella pelkästään erikseen kontekstistaan irrotettuna. Jokin tekijä saattaa olla vaikuttamatta kokonaisuuteen jonain ajankohtana, kun taas toisena ajankohdana sen merkitys korostuu. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009: 161.)

4.6 Teemahaastattelu

Haastattelumme ovat teemahaastatteluja. Teemahaastattelu tarkoittaa käytännössä sitä, että kysymysten teemat ovat kaikille samat, mutta vastauksia ei ole sidottu vastausvaihtoehtoihin. Teemahaastattelu teemat ovat ennakkoon pohdittu ja määritelty,

mutta teemoissa voidaan haastattelutilanteesta riippuen edetä satunnaisessakin järjestyksessä. (Hirsjärvi ym. 2009: 208.) Haastateltavat voivat omin sanoin kertoa kokemuksistaan aiheeseen liittyen (Hirsjärvi & Hurme 2008: 25, 47). Ihmistä haastateltaessa täytyy ottaa huomioon, että ihminen on nähtävä tutkimustilanteessa subjektina. Teemahaastattelussa annetaan haastateltavalle mahdollisuus tuoda esille omia kokemuksiaan mahdollisimman vapaasti. (Hirsjärvi ym. 2009: 205.) Opinnäytetyömme teemoina ovat taustatiedot, elämäntilanne, rikollisesta elämäntavasta luopuminen ja siihen vaikuttavat asiat, valvonta ja tuki sekä tulevaisuus ja suunnitelmat.

Tutkimushaastattelun asetelma on, että haastattelija on tietämätön osapuoli ja haastateltavalla on tieto. Haastattelijalla on tiedonintressi ja päämäärä mihin hän keskustelua vie. Kysymyksillään ja aloitteillaan haastattelija ohjaa ja fokusoi keskustelua, kannustaen haastateltavaa kertomaan tarinaansa. Riippumatta siitä kuinka strukturoituja ja suunniteltuja haastattelut ovat, ovat ne aina vuorovaikutustilanteita. Tämä tarkoittaa, että haastattelija ja haastateltava toimii suhteessa toisiinsa. Näin olleen haastattelusta saatu aineisto on osallistujien välisessä vuorovaikutuksessa tuotettua verbaalista materiaalia. (Ruusuvoori & Tiittula 2005: 22-29.)

4.7 Haastatteluiden kulku

Kysymyspatteriston (liite 1) laatimisessa hyödynsimme työtovereita. Testasimme kysymyspatteristoa useamman kerran niin, että joku työtovereistamme asettui haastateltavan rooliin. Näin saimme palautetta kysymyspatteriston toimivuudesta sekä siitä, miltä kysymykset tuntuivat haastateltavan näkökulmasta. Haastateltaville esittelimme teemat etukäteen. Käytimme kysymyspatteristoa niin, että se toimi haastattelun punaisena lankana. Patteristoon olimme laatineet kysymyksiä runsaasti. Kaikkia kysymyksiä ei tarvinnut kuitenkaan kysyä, koska vastaukset olivat tulleet jo esiin aiemmassa keskustelussa.

Kävimme haastattelemassa Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimiston Porvoon, Espoon ja Vantaan toimipaikoissa sekä KRIS - Helsingin toimistossa. Haastattelut toteutimme niin, että toinen meistä vastasi haastattelun kulusta kysymyspatteriston avulla. Toisen rooli oli toimia pääasiassa tarkkailijana ja syventävien kysymyksiä ja tarkennuksien esittäjänä. Haastattelujen aikana totesimme roolijaon olevan erittäin toimiva. Tarkkailijan roolissa oli helppo kuunnella mitä haastateltava kertoo juuri siinä hetkessä. Haastattelija pystyi keskittymään haastattelun eteenpäin viemiseen kysymyspatteriston ja teemojen mukaisesti.

Haastatteluihin olimme varanneet 1-1,5 tuntia. Nauhoitimme haastattelut ja niistä syntyi noin yhdeksän tuntia aineistoa, joka oli litteroituna 102 sivua. Nauhoitukset toimivat litterointi vaiheessa hyvin palauttamaan mieleen haastattelutilanteen äänensävyt ja -painot sekä tauot.

Haastattelun suostumuslomakkeessa (Liite 4) ilmeni, että haastattelut nauhoitetaan. Nauhoitukset analysoidaan, jonka jälkeen ne tuhotaan.

Omat kokemuksemme haastattelutilanteista olivat erittäin positiivisia ja koimme olevamme etuoikeutettuja saadessamme kuulla haastateltavien elämäntarinat. Jokainen haastateltava kertoi tarinansa äärimmäisen avoimesti ja vilpittömän oloisesti. Koimme ilmapiiriin olleen kaikissa haastatteluissa luottamuksellinen, lämminhenkinen ja ajoittain jopa hilpeä.

4.8 Aineiston analyysi

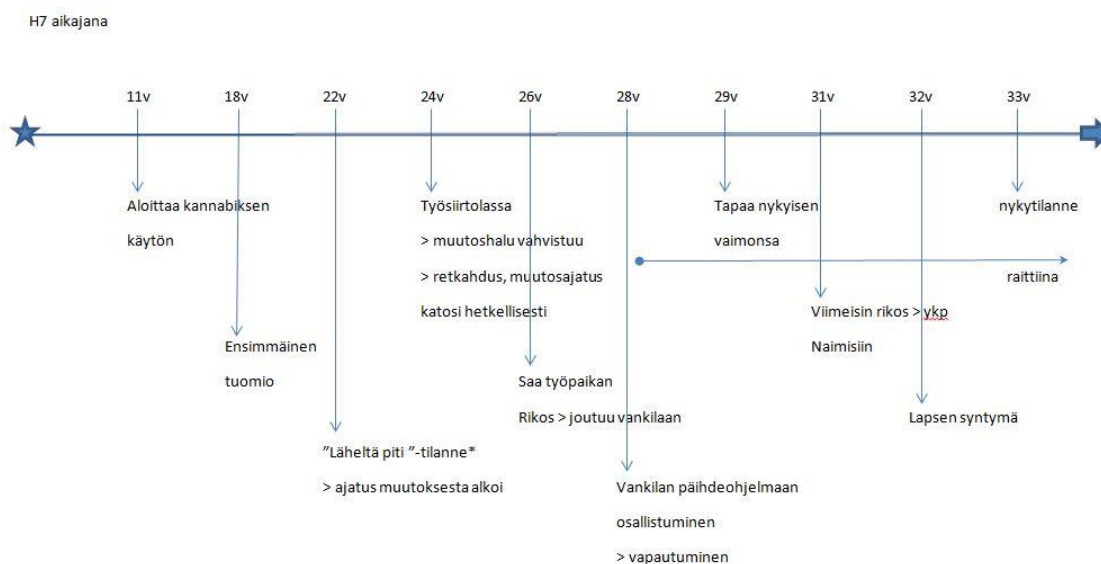
Analyysin tarkoitus on selkeyttää ja järjestää aineistoa siten, että siitä saadaan tietoa tutkitavasta asiasta. Tämä tapahtuu aineistoa tiivistämällä kuitenkin kadottamatta sen sisältämää tietoa. (Eskola & Suoranta 2005: 137.) Aineiston analyysi alkaa usein miten jo haastatteluvaiheessa. Kun olemme itse sekä tutkijan että haastattelijan rooleissa, voimme haastattelutilanteissa jo aloittaa analyysin huomioimalla ilmiöitä, niiden toistuvuutta sekä jakautumista teemoittain. (Hirsjärvi & Hurme 2008: 25, 136.) Opinnäytetyömme tuloksia analysoimme aineistolähtöisesti eli teoreettiset käsitteet luodaan aineistosta (Tuomi & Sarajärvi 2002: 116.)

Verbaalisen aineiston litteroimme sanasta sanaan kirjalliseen muotoon. Poistimme täytesanoja, kuten ”niinku” ja ”no siis” luettavuuden helpottamiseksi. Sitaattien alussa oleva H -kirjain ja numero kuvaavat haastateltuja henkilöitä. Haastateltavien anonymiteetin turvaamiseksi sitaattien numerot ovat sattumanvaraisessa järjestyksessä eikä kuvaa kronologisesti haastatteluiden järjestystä. Mikäli sitaateista puuttuu muita kuin täytesanoja olemme merkinneet sen kahdella tavuviivalla (--) suluissa. Seuraavaksi analysoimme ja järjestimme sisältöä teemojen mukaisesti. Koodasimme jokaisen teeman erivärisesti, koska väreillä koodaaminen helpotti visuaalisesti aineiston käsittelyä. Värikoodien avulla poimimme jokaisen haastateltavan aineistosta teemojen mukaiset vastaukset. Näistä vastauksista teimme jokaiselle haastateltavalle taulukon, johon tiivistimme pelkät vastaukset teemojen alle. Sisällönanalyysi eteni pitkälti Tuomi & Sarajärven (2002: 111) aineistolähtöisen sisällönanalyysin mukaisesti.

Kvantifioimme analyysissa tuotetun aineiston eli aineistosta saaduista alaluokista saimme määrällisiä tuloksia. Edellä mainituilla menetelmillä järjestimme aineistoa tiiviiseen ja helposti ymmärrettävään muotoon, kadottamatta sen sisältämää oleellista informaatiota. Analyysin avulla pystyimme tekemään selkeitä ja luotettavia johtopäätöksiä desistanssista ja siihen vaikuttavista tekijöistä. (Tuomi & Sarajärvi 2002: 110-118.)

Aineiston analyysia tukemaan ja haastateltavien elämänkaaren hahmottamiseksi teimme jokaisesta haastateltavasta ja heidän elämästään elämänjanan (Kuva 3). Janalle merkitsimme niitä elämän tapahtumia, jotka ovat merkityksellisiä desistanssin suhteen. Janat auttoivat

myös selvittämään itsellemme miten asiat ovat kronologisesti edenneet. (Työkalupakki 2000: 6, 20.) Elämänjanalla voidaan saada henkilön elämäntarinasta yksityiskohtaisemman ja merkityksellisemmän sekä se voi auttaa löytämään uusia oivalluksia elämänkaarista (Peavy 2006: 99).

Kuva 3: Esimerkki yhden haastatellun elämänjanasta

4.9 Eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyössämme objektiivisuus tarkoittaa sitä, että pyrimme selkeästi erottelemaan omat ennakkokomuksemme ja -näkemyksemme tutkimustuloksista. Vuorovaikutuksessa haastateltavien kanssa tuomme esiin heidän näkemyksiään, kokemuksiaan ja ilmaisuja desistanssiprosessista. Tulkintavaiheessa järjestimme saatua aineistoa ja pyrimme ymmärtämään sitä teorian lähtökohdista.

Opinnäytetyön eettisyyteen ja perusolettamuksiin liittyy haastateltavan oikeus anonymiteettiin. Tämä tarkoittaa, että aineistoa käsitellään niin, että haastateltavan vastauksia ei voida jälkikäteen yhdistää häneen. Anonymiteetti ja luottamus kulkevat käsi kädessä. Jotta haastateltavat voivat antaa suostumuksen osallistumisestaan opinnäytetyöhön, on heille annettava riittävästi tietoa tutkimuksen kaikista vaiheista. Tähän kuuluu myös yksilöllinen selonteko luottamuksellisuudesta. Luottamuksellisuus on tutkijan moraalisen velvollisuuden lisäksi määrätty laissa. Aiheen arkaluonteisuuden ja tutkimustulosten objektiivisuuden kannalta tämä on oleellista. Tietojen keräämistä helpottaa se, että henkilöt luottavat siihen, että heidän henkilöllisyytensä salataan. (Mäkinen 2006: 114-116.) Tätä tarkoitusta varten kävimme läpi ja allekirjoitimme haastateltavien kanssa suostumuslomakkeen. Suostumuslomakkeeseen oli liitetty

selonteko tutkimuksesta, sen tarkoituksista, tavoitteista sekä miten suojaamme haastateltavan anonymiteettiä.

Eettisyyden kannalta pohdimme myös omaa rooliamme sekä haastattelijana että rikosseuraamuslaitoksen työntekijänä. Haastateltaville kerroimme jo rekrytointivaiheessa, että tutkimusta tekevät ovat töissä yhdyskuntaseuraamustoimistossa. Myös jokaisen haastattelun alussa keskustelimme asiasta haastateltavan kanssa. Näin pyrimme varmistamaan, että haastateltavat osallistuvat opinnäytetyöhömmme vapaaehtoisesti ja tietäen, että toimimme sekä haastattelijan että valvojan rooleissa (Eskola & Suoranta 2005: 55).

Anonymiteetin säilyttäminen ja sen esiintuominen haastateltaville on tutkimuksen edun mukaista. Aiheen arkaluonteisuuden ja tutkimustulosten objektiivisuuden kannalta tämä on oleellista. Tietojen keräämistä helpottaa se, että henkilöt luottavat siihen, että heidän henkilöllisyytensä salataan. (Mäkinen 2006: 114-115.) Haastattelujen alussa kävimme keskustelua haastattelun luottamuksellisuudesta. Kerroimme kaikille haastateltaville, että käytämme heiltä saatua aineistoa luottamuksellisesti eikä se päädy tunnistettavassa muodossa kenenkään muun käsiin. Näimme luottamuksellisuuden korostamisen tärkeänä. Kaikki haastateltavat olivat vielä yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakkaita ja käsittelimme haastatteluissa heidän näkemyksiään ja kokemuksiaan valvonnasta.

Opinnäytetyömme reliabiliteetin kannalta näimme tärkeäksi saada kokoon riittävän suuri aineisto. Reliabiliteetti tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta eli sen kykyä antaa ei sattumanvaraisia tuloksi (Hirsjärvi ym. 2009: 231). Päädyimme haastattelemaan viimeisen haastateltavan Kris -Helsingin kautta, koska muutoin aineisto olisi jäänyt suppeaksi.

5 Tulokset

Tässä luvussa käsittelemme tutkimustuloksia. Aineiston analyysin ymmärtämiseksi on avattava haastateltavien näkemyksiä muutosprosessin ja desistanssiprosessin yhtäläisyyksistä ja eroista. Haastateltavat puhuvat muutosprosessista päihteidenkäyttöön liittyen rinnakkain desistanssiprosessin eli rikollisuudesta irrottautumisen kanssa. Osa haastateltavista osaa hahmottaa muutosprosessin muutoksenvaihemallin kautta.

Kun Suomen laissa huumausaineiden käyttö määritellään rikokseksi, tarkoittaa tämä, että henkilön rikoshistoria alkaa siitä päivästä kuin hän aloittaa huumausaineiden käytön. Tutkittaessa desistanssia joudumme pohtimaan myös rikollisuuden alkamiseen vaikuttavia tekijöitä. Tässä opinnäytetyössä emme kuitenkaan määrittele rikollisen toiminnan aluksi sitä päivää, jolloin huumausaineidenkäyttö alkoi. Puhuttaessa rikoksista rajaamme pois itse huumausai-

neiden käyttörikoksen. Tämä siitä syystä, että haastateltavat itse eivät koe huumausaineiden käyttöä itsessään rikokseksi.

Kysyttäessä miten päihteet on vaikuttanut rikollisuuteen.

H8: ”Päihteet on ollu suurin tai sanotaan ny et rikoksen aiheuttaja.”

Haastattelumme rakentui viidestä eri teemasta. Haastattelujen teemat olivat taustatiedot, elämäntilanne, rikollisesta elämäntavasta luopuminen ja siihen vaikuttavat asiat, valvonta ja tuki sekä tulevaisuus ja suunnitelmat. Vaikka alun perin emme ajatelleet kysyä erikseen rikolliseen elämäntapaan johtaneista tekijöistä, haastateltavat toivat vahvasti esiin niitä syitä ja tapahtumia, jotka johtivat päihteiden käyttöön ja rikollisuuteen. Huomasimme nopeasti haastatteluiden edetessä, että näillä asioilla on iso merkitys rikollisesta elämäntavasta luopumiseen sekä siihen miltä yksilön irrottautumisprosessi näyttäytyy. Mitä myöhäisemmässä vaiheessa syrjäytyminen on alkanut ja ihminen on ehtinyt kerätä sosiaalista pääomaa, näyttäisi se opinnäytetyömme mukaan heijastuvan irrottautumisprosessin pituuteen sekä vaikeuteen. Tämän takia analyysissa tulee esiin myös niitä syitä ja tapahtumia, jotka ovat vaikuttaneet alun perin päihteidenkäytön ja rikollisuuden alkamiseen.

Haastateltavien ikäjakauma oli 31-52 -vuotta. Seitsemällä heistä on peruskoulu suoritettu, yhdellä on peruskoulu edelleen kesken. Kahdella haastateltavista on myös toisen asteen tutkinto ja kaksi opiskelee tällä hetkellä toisen asteen tutkintoa. Seitsemällä on kesken jäänyt koulutus, jota he eivät aio suorittaa loppuun.

Haastateltavat olivat suorittaneet ehdotonta vankeusrangaistusta 2-15 vuotta. Kertalaisuudet vankilassa vaihtelivat 1-13 kerran välillä. Haastateltavien kertomukset elämänkaaristaan ja kertalaisuuksien perusteella näyttäisi, että pidemmät kokemukset normaalista elämästä ennen päihde- ja rikoskierrettä tukevat ja nopeuttavat desistanssiprosessia. Haastateltavat jatkautuivat puoliksi menneisyytensä perusteella. Puolella syrjäytymiskehitys ja sen myötä päihteidenkäyttö oli voimakkaampaa jo nuoruusiässä ja heidän kohdallaan desistanssiprosessi näyttäytyi useampana kertalaisuutena. Päihteidenkäytöllä tarkoitamme opinnäytetyössämme sekä alkoholin että huumausaineiden ongelmakäyttöä.

Jäljelle jäävistä neljästä yksi on aloittanut päihde- ja rikoskierteen jo nuoruusiässä, mutta hänen kohdallaan päihteidenkäyttö ei ole vaikuttanut elämässä selviytymiseen yhtä merkittävästi. Hänen kohdallaan päihderiippuvuus, runsaasta käytöstä huolimatta, ei näyttänyt haittaavan arjessa pärjäämistä.

H1: "... mä en oo itteeni narkkariks tai addiktiks mieltänytkään et koska mä en ikinä piikittäny, vaik samaa tavaraa meni muuta kautta, mut ei tuntunut et vajos niin alas... kumminkin pystyin hoitaa perusasioita vaikka oli sitä käyttöä."

Loput kolme haasteltavaa ovat aloittaneet sekä ongelmallisen päihteidenkäytön että rikoksilla oirehtimisen aikuisiällä. Haastattelujen mukaan, heidän rikoksensa ovat myös raaempia kuin muiden ja ne ovat kohdistuneet henkeen ja terveyteen. Suhteessa heidän omiin edellisiin tuomioihin ja rikoshistoriaan, heidän tuomionsa ovat pidempiä kuin niiden neljän, joilla on enemmän kertalaisuuksia.

5.1 Elämäntilanne

Kysyttäessä haastateltavilta heidän nykyisestä elämäntilanteestaan, seitsemän heistä kertoi olevansa naimisissa, avoliitossa tai parisuhteessa. Yksi haastateltavista koki olevansa parisuhteessa, josta on haittaa desistanssille. Yksi kertoi olevansa vailta parisuhdetta. Seitsemällä on omia lapsia sekä yhdelle syntyy lapsi kahden kuukauden kuluttua. Neljällä haastateltavista lapsi/ lapset asuvat samassa taloudessa, joista yhden kohdalla samassa taloudessa asuvat lapset eivät olleet hänen biologisesti.

Kun kysyttiin haastateltavilta keitä heidän lähipiirinsä kuuluvat, vastaukset erosivat sen mukaan miten he itse lähipiiriin määrittelevät. Merkittävimmiksi henkilöiksi nousivat naisystävät/ puoliset sekä lapset. Myös vanhemmat, sisarukset, sukulaiset ja kaverit/ ystävät mainittiin vaihtelevasti lähipiiriin kuuluviksi.

Työtilanteesta kysyttäessä kaksi haastateltavaa kahdeksasta kertoivat olevansa tällä hetkellä työelämässä ja yksi kertoi olevansa työkokeilussa. Kaksi haastateltavista opiskelee. Loput kolme ovat työttömiä työnhakijoita, joista yksi on kotona lapsen kanssa ja yksi tekee töitä epäsäännöllisesti. Viisi haastateltavista puhuu työhistoriansa olevan vaatimaton ja pirstaleinen. Päihteidenkäytön aiheuttamalla syrjäytymisellä näkyy yhteys haasteltavien työhistorian pirstaleisuuteen.

H3: "Mull ei oo työkokemuksia, kaikki... on linnasta tai laitoksista."

H6: "No aika heikosti niitä töitä on tullu tehty... (-) 2000-luku suurin osa kokonaan (työttömänä). Oli se vankilakierre siinä, työttömänä ja vankilassa ja työttömänä."

Kaikilla haastateltavilla oli haastatteluhetkellä asiakkuus yhdyskuntaseuraamustoimistossa. Viisi oli ehdonalaisen vapauden valvonnassa ja kolme haastateltavista suorittaa yhdyskuntapalvelua. Avoimia rikosasioita oli kolmella haastateltavista. Kukaan haastateltavista ei koe, että rikollisuus olisi osana heidän tämän hetkistä elämäänsä.

Kysyttäessä tämän hetkisestä päihteidenkäytöstä kaksi kahdeksasta vastaa, ettei käytä tällä hetkellä mitään päihteitä. Neljä kertoi käyttävänsä enää pieniä määriä alkoholia satunnaisesti, joista yksi lisäksi harvakseltaan kannabista. Kahden haastateltavan alkoholinkäytön määrät ja säännöllisyys jäivät epäselväksi. Kaikki haastateltavat kokivat tämän hetkisen päihteidenkäyttönsä huomattavasti vähäisemmäksi kuin aikaisemmin.

Kahdesta täysin raittiista haastatellusta, kummallakaan ei ole voimassa päihdehoitokontaktia. Toisella on kuitenkin vahva vertaistukiverkosto sekä terapeutti. Toinen kertoo suhteensa valvojaan olevan terapeutin, joka tukee myös päihdeettömyydessä. Neljästä vähän päihteitä käyttävistä, kahdella ei ole kodin ulkopuolista hoitokontaktia. Yhdellä on kertomansa mukaan hyvä kontakti päihdetyöntekijään ja yhdellä vertaistukea. Niillä kahdella haastateltavista, joiden päihteidenkäytön tilanne jäi epäselväksi, toisella on sekä vertaistukea että päihdehuollon kontakti. Toisella ei ole mitään hoitokontaktia.

Haastatteluhetkellä kaikilla haastateltavilla oli asunto. Kolme haastateltavista puhui asunnotomuuden vaikeuttaneen elämän järjestykseen saamista. Haastateltavat kokivat vankilasta vapautumisen ilman asuntoa todennäköiseksi retkahtamisen paikaksi. He toivat puheissaan esille asunnon saamisen edistäneen normaalisuuden tavoittelua.

Haastattelija: ” Sanoit että se pisimmän vankilatuomion jälkeen sitten oli tämmöinen ajatus muutoksesta?

H6: ”Oli se aika monenkin tuomion jälkeen... mut ei se sit ku reppuselässä lähti ni ei siitä mitään tullu siinä vaiheessa.

Haastattelija: Vaikuttiko se asunnon saaminen siihen että oli helpompi..?

H6: ”Joo niinku lähtee sellaseen normaaliin arkeen.”

Useat toivat puheissaan esille asunnon merkitsevät normaaliutta, joka heistä on rikollisuudesta irrottautuessa tavoittelemisen arvoinen asia ja joka myös tätä prosessia tukee.

H3: ”Halusin niinku tietää miltä tuntuu ku saa kodin ja kuulla kodissa kodin ääniä ja... lapsien ääniä ja... tiskata ja tehdä ruokaa...”

H8: ”Mä luulin ettei se vaikuta lapsen elämään. Mulla oli kuitenkin aina koti ja koti kunnossa ja ei kotona pyörinyt ketään narkkareita tai ollu piikkejä.”

Myös desistanssiprosessia edeltävässä elämänvaiheessa koti nähtiin paikkana, jota tulee suojella ja pitää erillään päihde- ja rikosmaailmasta. Tämä nähtiin erityisen tärkeänä, jos kyseessä olevalla henkilöllä oli lapsia.

5.2 Rikollisesta elämäntavasta luopuminen ja siihen vaikuttavat asiat

Teemahaastattelun kolmannessa teemassa ”Rikosten väheneminen tai loppuminen ja siihen vaikuttavat asiat”, pyrimme selvittämään haastateltavilta mitkä ovat ne asiat, tapahtumat tai henkilöt, jotka he kokevat vaikuttaneen omaan desistanssiprosessiin. Seuraavissa luvuissa tulemme kertomaan niistä teemoista, jotka haastatteluissa tulivat esiin, myös edellä mainitun jaottelun näkökulmasta. Kappaleen jäsentely on haastavaa, koska rikollisuudesta irrottautumiseen vaikuttavat tekijät nivoutuvat ja vaikuttavat toisiinsa monella eri tasolla ja tavalla. Näin ollen samoja asioita käsitellään eri teemojen alla vähän eri näkökulmista. Teemoittelun ja haastattelutilanteissa tulleen tulkinnan kautta päädyimme tässä luvussa esiintyviin luokkiin, joista olemme muodostaneet väliotsikoita.

5.2.1 Ikä ja kypsyminen

Kaikkien haastateltavien puheissa kuului ikä ja sen tuoman elämäkokemuksen merkitys muutoshalulle. Haastateltavat käyttivät muun muassa sanoja ”kyllästyminen” ja ”kypsyminen”, kuvaillessaan kuinka päihde- ja rikosmyönteinen elämäntyyli muuttui heidän kokemusmaailmassaan. Haastateltavat mainitsivat iän vaikuttavan ”kypsymiseen”. Ikä itsessäänkin koettiin tekijäksi, joka on saanut muutosprosessin liikkeelle. Iän ja eletyn elämän myötä haastateltavat kuvailivat ajatuksen heränneen siihen, että asia voisivat olla myös toisin. Tähän liittyy myös ymmärrys omasta tilanteesta. Ikä koettiin desistanssiprosessia herätteleväksi, mutta myös ylläpitäväksi tekijäksi.

H2: ”Ihminen on kuin hedelmä, sit ku se on kypsä se maistuu hyvälle... nyt mä oon niinku kypsä.”

H3: ”No yks on varmaan ikä ja semmoinen kyllästyminen tohon ja sit mä oon huomannu et se on niin pelkureiden maailma toi kaikki. Se on niin täynnä pelkoo vaan oikeesti... ja sit varmaan sekin et mä halusin löytää ehkä itteni ja omastakin mielestä mä oon vähän liian kiltti tohon maailmaan.”

Eräs haastateltavista kertoi läheltä piti -kokemuksen herättäneen ajattelemaan elämän merkitystä ja tärkeyttä.

H7: ”Oon ajatelluki sitä et koska se tuli ekan kerran mieleen. Taisin olla 22 kun ekan kerran kävi sellanen läheltä piti -tilanne ja se vähän herätti. Sit sen jälkeen se on ollu sellaista, et sitä vähän tarkkaili sitä elämän tyyliä ja tarkkaili horisonttiin päin et josko ois jotain muitakin vaihtoehtoja.”

H4: ”En mä tiedä, musta se lähtee vaan itsestä...”

Haastateltavat toivat hetkittäin hyvinkin painokkaasti esiin oman halun merkitystä. Haastateltavat kertovat oman halun syntyneen yllä mainitun lisäksi poliisille kiinni jäämisestä, kyllästymisestä ja iästä/ aikuistumisesta.

Osa haastateltavista mainitsi arvomaailman muutoksen osana muutosprosessia. Haastatteluisista ei selvinnyt muuttuuko arvomaailma ensin ja sen jälkeen heijastuu toimintaan, vai toiste päin. Arvo- ja asennemaailman muutosta H2 kuvaa seuraavanlaisesti.

H2: ”Se vaatii todella paljon jos ihminen haluaa irrottautua päihdemaailmasta ja rikollisuudesta. Mun mielestä kaikista tärkein pointti on sen ihmisen oma asenne. Se tapa miten hän suhtautuu tähän elämään, sen pitää muuttua. (--) Mä oon muuttunut ihan toisenlaiseksi ihmiseksi ku ennen. Nyt ymmärrän ku ihmiset puhuu likaisesta rahasta ja puhtaasta rahasta, nyt tiedän mitä se tarkoittaa. (--) Se tunne ku mä leikin mun tyttären kanssa ja näen hänen viattonmuutensa, se on todella ainutlaatuinen tunne. Tää on paljon arvokkaampaa kuin raha.”

Opinnäytetyöstämme ei selvinnyt mitään tiettyä ikää tai ajanjaksoa rikollisen toiminnan aloittamisesta, jolloin muutoshalu heräisi kaikille. Kyllästymiseen ja sitä kautta muutosprosessin heräämiseen vaikuttaa jokaisen eletty elämä yksilöllisesti. Kolmella haastateltavista rikollisuuteen ja päihteidenkäyttöön johtanut prosessi näyttäytyi erilaisena. Heidän haastatteluissaan tuli esiin hankittu sosiaalinen pääoma ja myös varmasti osaltaan persoonalliset luonteenpiirteet. Tämä kuitenkin näyttäytyi irrottautumisvaiheessa vaikuttavan yksilön resursseihin irrottautua rikollisesta elämäntavasta. Näillä henkilöillä myös tähänastinen prosessi vaikutti olevan mutkattomampi ja lyhyempi, eikä siinä näyttänyt olevan niin paljon retkahduksia. Muutoksenvaihe malliin verrattaessa vaiheesta toiseen liikkuminen on tapahtunut nopeammin.

Kuudella haastateltavista tähän ajankohtaan osui myös joko lapsen syntymä, lapsen merkityksen korostuminen omassa elämässä tai naisystävään tutustuminen. Lapsen merkityksen koros-

tumisella tarkoitetaan esimerkiksi lapsen äidin kuolemaa siviilissä, joka on johtanut isän roolin korostumiseen lapsen elämässä. Tätä kautta myös isän vastuun lapsesta on kasvanut. Jokaisella tämä edellä kuvattu ajankohta ajoittui toistaiseksi viimeisen vankeuden ajalle.

Haastattelujen perusteella näyttäisi, että tällainen ajankohta on omiaan korostamaan ulkoisten tekijöiden, kuten lapsen syntymän positiivista merkitystä desistanssiprosessille. Mutta kuitenkin näiden ulkoisten tekijöiden vaikutus aikaisemmin desistanssiprosessissa ei ole saanut aikaan niin suurta merkitystä. Haastattelujen perusteella näiden kolmen (oman tilanteen hahmottaminen, ulkopuolinen väliintulo ja sosiaaliset suhteet) asian ilmeneminen samanaikaisesti antaa desistanssiprosessille selvän sysäyksen eteenpäin.

H8: ”Oli semmosta ettei pystynyt vaikuttaa lapsen elämään... (--) Tottakai ne kaikki paino tosi lujaa... ja masensi ja teki tuomiosta vaikeempaa ku aikasemmin oli käyttänyt koko ajan tuomiolla päihteitä ni ei ollu miettinyt tollasia asioita ku nyt joutu selvin päin miettimään ja käymään läpi.”

H6: ”Sen viimeisimmän tuomion jonka istuin, sit oli jo nää muksut syntyneet. Ei oo mikään ottanut niin rankasti voimille kun se viimeinen otti.”

Yhdellä haastatelluista oli selvästi rankempi ja rikkonaisempi lastenkotitausta kuin muilla.

H3: ”Mä olin aina linnassa niin iloinen ku oli ollu selvinpäin ja semmosta, tykkäsin niitten sellasista kurseista ja sit oli kaikkii vetäjii ja... jos oli jotain askartelua ni joutu vähä jarrutteleeki ettei ois liian innoissaan... niinku ollaan kuitenkin linnassa... Kuitenkin olin niin lapsenmielinen ku olin ollu niin paljon laitoksissa ja mä tykkäsin siit huomiosta mitä ne antoi ja siitä rytmistä.”

H3 koki vankilat turvallisina ympäristöinä, joissa hänen oli helppoa ja mielekästä toimia. Hän osasi itsekin haastattelussa nähdä jo varhaislapsuudessa tapahtuneen laitostumisen yhteyden vankilassa viihtymiseen.

5.2.2 Päihteidenkäytön vähentäminen tai lopettaminen

Yhteistä kaikilla haastateltavilla oli, että päihteidenkäyttö korreloi rikoksien kanssa. Seitsemän haastatelluista koki pääasialliseksi ongelmaksi huumausaineiden käytön ja yksi alkoholin käytön. Desistanssin näkökulmasta suurin merkittävä näkyvä tekijä on päihteidenkäytön lopettaminen. Päihteidenkäytön lopettamisen prosessinomaisuutta kuvastavat haasteltujen kuvailut retkahduksista lopettamispäätöksen jälkeen. Yhden haasteltavan kohdalla tätä asiaa kuva-

si amfetamiinin käytön loppumisen jälkeen syntynyt lyhyt kestoinen ongelmallinen alkoholin-käyttöjakso.

H2: ”Kahdeksan kuukauden ajalta kun mua on testattu, on ollu pakko sanoa rehellisesti et nyt ei pysty antaa. Et oli semmonen tilanne et oli vetänyt pie-net viivat, mut se ei vaikuta tähän mun päiheteettömyyteen millään tavalla”

H3: ”... sillä lailla et mulla on pari sellaista retkahdusta mut ne ei ollu mitään kovia aineita vaan kannabista oli vaan muutamia kertoja, ei mitään muuta. Mä en enää lähteny piikittelemään enkä mitään sellaista”

Puolet haastatelluista on syyllistyneet rikoksiin päihteidenkäyttönsä rahoittamiseksi. Heillä yhdistäviä tekijöitä on varhain alkanut päihteidenkäyttö, joka on nopeasti tullut päivittäiseksi. Nuorena henkilönä päihteidenkäytön rahoittaminen on nopeasti johtanut rikoskierteeseen. Nämä henkilöt ovat suorittaneet ensimmäiset rikosoikeudelliset seuraamuksensa 15-18-vuotiaina. Näistä ainakin kolme on ollut ehdottomia vankeusrangaistuksia ja yhden kohdalla tuomio jäi epäselväksi. Näillä neljällä henkilöllä päihteiden ongelmakäyttö kesti 16-20 vuotta.

Kolmella haastatelluista rikokset liittyivät elämäntapaan ennemminkin kuin päihteidenkäytön rahoittamiseen. Näillä kolmella on määrällisesti vähemmän tuomiota kuin edellä mainitulla ryhmällä. He ovat myös olleet vanhempia joutuessaan ensimmäisen kerran vankilaan, 23-34-vuotiaita. Näitä kahta ryhmää verrattaessa näyttää siltä, että ensimmäisen ryhmän edustajien elämänkaaret ovat enemmän samankaltaisia kuin jälkimmäisen ryhmän. Jälkimmäisen ryhmän sisällä esimerkiksi päihteidenkäyttö eroaa toisistaan merkittävästi. Kahdella ei ole ollut huumausaine addiktiota, kahdella on. Kahden haasteltavan kohdalla näkyy myös viitteitä jonkinlaisesta jengiytymisestä.

H4: ”... jotain veljellistä touhua se mukamas oli, mut ei mitään sellaista (aatteellista)...”

Jälkimmäisen ryhmän heterogeenisyyttä kuvaa myös se, että yhdellä haastateltavista päih-teidenkäyttö liittyi johonkin kaveriporukkaan, mutta toinen kahdesta tehdystä rikoksesta ei liittynyt. Yhdellä haastelluista päihteidenkäyttö alkoi vasta ensimmäisen tuomion jälkeen. Hän kuvailee rikoksen ja tuomion aiheuttaneen eron vaimostaan ja sitä kautta nämä kaksi asiaa vaikuttivat päihteidenkäytön aloittamiseen.

Kaikki haastateltavat kuvaavat lähipiirin muuttuneen kavereiden ja ystävien osalta siinä vai-heessa kun irrottautuminen päihdekierteestä ja rikollisesta elämäntavasta on vahvistunut. Kaikki haastateltavista puhuivat jättäneensä entisen kaveripiirin taakseen. Kaveripiirin taakse

jättämisellä on heidän kohdallaan ollut iso merkitys päihteidenkäytön vähentämiselle tai lopettamiselle.

H8: "... se on kokonaan irrottauduttava, ettei sielt voi ottaa mitään mukansa..."

H4: "... aikalailta joutuu niinku laittaa välit poikki kaikkiin et... ei se vaan toimi, porukka on kuitenkin sit semmost mikä sekoilee aikalailta ja menee ja tekee mitä tahtoo..."

Kaikkien haastateltavien kohdalla päihteiden ongelmakäytön väheneminen tai loppuminen on vaikuttanut myös rikolliseen käyttäytymiseen. Puolelle haasteltavista ei ole tullut uutta tuomiota viimeisimmän ehdottoman vankeusrangaistuksen jälkeen. Puolelle on viimeisen pitkän ehdottoman vankeusrangaistuksen jälkeen tullut joko selvästi lyhyempi ehdoton tai ehdollinen vankeustuomio tai yhdyskuntapalvelua.

Päihteittä oleminen vaikutti haasteltujen mukaan myös tunteiden tunnistamiseen ja käsitteilyyn. Yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta kaikki puhuivat tunteiden puhumisen vaikeudesta ja siitä, että ovat joutuneet sitä opettelemaan raittiuden myötä. Puolet haastatelluista toi esiin selkeämmin ja painokkaammin kuin muut tunteiden tunnistamisen ja käsittelemisen tärkeyttä. Nämä neljä henkilöä osasivat myös puhua tunteistaan haastattelussa jäsennellymin ja reflektoida elämäänsä myös tunteiden kautta. Heillä kaikilla oli takanaan vankilassa käyty ohjelma tai päihdekuntoutusjakso. Loput kolme toivat tunteiden käsittelyä esiin eri sanoin ja kuvailuin.

H6: "On päihdehoidollaki silleen osansa, sai just niinku käytyy niitä asioita läpitt. (-) Olin siellä sellaisessa missä keskusteltiin vaan joka päivä. Pidettiin niit ryhmäpalavereit semmosii, mitä nyt niinku kokemus- ja vertaistukee."

H1: "Pitää niinku joka päivä olla kiitollinen mitä vertaistuki on mulle niinku antanut. Ilman sitä et tiedä miten ois käynyt. (-) et se muutos on ihan sen kautta tullu. "

Neljä haasteltavista puhuu vertaistuen tärkeydestä irrottautumisessaan päihteistä ja rikoksista. Vertaistuki koettiin tärkeäksi tunteiden puhumisessa sekä muutosmotivaation kasvattamisessa jaetun kokemuksen ja ymmärtämisen näkökulmasta. Kaksi haastateltavista koki vertaisuutta vähän eri tavalla. Toinen puhui vaimostaan jonkinlaisena vertaisena, toinen valvojastaan. Valvojaltaan saamaansa ymmärrystä haastateltava vertasi vertaistuen tapaiseksi tueksi. Hän koki valvojan ymmärryksen rikollisesta elämäntavasta tärkeäksi ja tukevaksi.

Puolet haastateltavista puhuin siitä, kuinka päihde- ja rikosmaailmassa omista tunteista puhuminen nähdään heikkoutena ja voidaan kääntää itseä vastaan.

H1: ”Sen huomasi et paljon on semmosta kerrottavaa ja huomasi, et se puhuminen mikä on aina ollu vaikeeta puhuu niinku oikeista asioita ja tuoda niitä. Koska siinä entisessä kaveripiirissä sä et voi näyttää niitä tunteita, koska siinä ne voidaan kääntää sua vastaan.”

H8: ”Sieltä asti ku on päihteitä käyttänyt ei oo puhunut niistä (tunteet) ja varsinkaan sitten ku oppi ton vankilamaailman ja ton. Ei se nyt auta mennä herkistelemaan jollekin tatuoidulle kaljulle jätkälle et voi hitto ku on vaikeeta tai näyttää yleensäkin tunteita. Kerrankin mulla oli hyvä päivä ni tulikin hymyillen sellistä ulos ni siit kävelee joku elinkautisvanki et mitä v...uu sä virnuilet siin.”

Useat haastateltavat olivat kokeneet puhumattomuuden ainoana selviytymiskeinona. Yksi haastateltavista kuvailee olleensa täysin tunteeton ensimmäisten neljän vuoden ajan 7,5 vuoden vankeustuomiostaan.

5.2.3 Rikosoikeudelliset seuraamukset

Vankeusajan suurimmaksi hyödyksi nähtiin mahdollisuus päihteettömyyteen niin halutessaan. Vaikka yksi haastatelluista kuvaili, että vankilassa oli helpompaa saada huumeita kuin siviilissä niin silti vankila koettiin päihteettömyyttä tukevaksi tekijäksi. Päihteettömyys taas vaikutti muutosmotivaation jalostumiseen ja normaaliuden tavoitteluun.

H7: ”...siellä sitten menin töihin työsiirtolaan ja... siel pääs työelämään ja ku ei ollu huumeita tarjolla, tai olis ollu mahdollisuus ottaa mut sit se ois sotkenut punttisali harrastuksen ja työsiirtolapaikan mahdollisuuden. Ni sit huomasi siinä ku kävi töissä ja eli sitä normaalia elämää ni heräs siihen vähän. Et täähän on sitä mitä mä haluan. Et oli parempaa ku mikään huume. Ku ei mistään huumeista tuu niin hyvä olo.”

Viisi haastateltavista on ollut valvotussa koevapaudessa tai vapautuneet muuten tuetusti asteittain. Heistä kaksi toi erityisesti puheissaan esille valvotun koevapauden hyödyt vapautumisvaiheessa ja integroitumisessa yhteiskuntaan. Seitsemän haastatelluista puhui jossain vaiheessa haastattelua normaaliuden tavoittelusta. Valvottu koevapaus tai muu vastaava tuettu asteittainen vapautuminen nähtiin desistanssiprosessia tukevana tekijänä kolmen haastatellun mielestä.

H1: ”Mulle tuli hyvin nopeesti sellainen fiilis etten ois lusimassa ollutkaan. Et ehkä tää on just se oikee tie, koevapauden kautta... sit aloittanut duunin, et sellainen oikea tapa vapautua.”

H6: ”Se että sai olla siellä kotona ja suorittaa sitä rangaistusta, se toi sellaista positiivista ajattelua.”

Haastateltavista kolme suoritti haastattelu hetkellä yhdyskuntapalvelua. He kaikki toivat esiin siviilissä suoritettavan seuraamuksen merkitystä päihdeettömyyttä ja desistanssia tukevana tekijänä. Yhdyskuntaseuraamuksen myönteinen vaikutus on sidoksissa muutostavoitteen toimintavaiheeseen. Eli siinä vaiheessa kun muutos on jo vähän pidemmällä, yhdyskuntaseuraamuksen mahdollisuus vankeuden sijasta nähdään desistanssia tukevana tekijänä.

H6: ”... jotenkin se anto uskoa näitä laitoksia kohtaan, oikeusjärjestelmää kohtaan. (-) Siinä sai sitä näyttöäkin kasattua et on elänyt ihan silleen suht kunnolla et on muutosta tapahtunut... et siihen on niinku uskottu.”

Haastateltavista ainakin kuudella on kokemusta kuntouttavasta toiminnasta vankeusaikana. Tässä yhteydessä kuntouttavalla toiminnalla tarkoitetaan päihdekuntoutusta, työtä tai muuta ohjelmatoimintaa. Eniten haastateltavien puheissa korostui osallistuminen pitkiin päihdekuntoutus ohjelmiin.

H7: ”... niinku tuli käyty se, no se sisältö on aika monimutkainen... siin on just niinku ensin pohdintavaihe, sisäänmenovaihe ja ylläpitovaihe... retkahdusvaihekin kuuluu siihen.”

Haastattelutilanteessa erottui selkeästi ne henkilöt, jotka olivat oppineet tunteiden käsitteilyyn ja muutoksen ymmärtämiseen liittyviä taitoja, se kuului heidän puheessaan ja sanavalinnoissaan.

5.2.4 Lapset

Seitsemällä haastatelluista on lapsi tai lapsia. Yhdelle haastateltavista syntyy haastatteluhetkestä kahden kuukauden päästä lapsi. Ennakoasetelmana aiempien desistanssitutkimusten perusteella halusimme haastattelulla selvittää lapsien vaikutusta desistanssiin. Vaikka jokaisen tarina suhteessa lapseen oli hyvin omanlaisensa, niin silti jotain yhtäläisyyksiä löytyi. Analyysissä jaottelimme haastateltavat kahtia, toisessa ryhmässä (n=3) haastateltavien desistanssiprosessi on alkanut selvästi ennen ensimmäisen lapsen syntymää. Toisessa ryhmässä (n=5)

ensimmäisen lapsen syntymän jälkeen rikollinen elämäntapa on jatkunut eikä lapsen syntymällä ole nähtävää vaikutusta prosessiin.

Laatimamme aikajanat auttoivat hahmottamaan haastateltavien kertomuksista miten muun muassa lasten syntymät ovat näyttäneet desistanssiprosessissa. Yhdelle lapsi syntyy vasta kahden kuukauden päästä. Hänen kohdallaan arvioisimme desistanssiprosessin olevan jalostunein ja hänessä on selvästi nähtävillä identiteetin uudelleen rakentumista. Hänen kohdallaan lapsen saanti ei enää vaikuta muutosajatuksen heräämiseen vaan ennemminkin sen ylläpitämiseen ja tukemiseen. Toisellakin haastatelluista lapsi on syntynyt muutosprosessin ollessa jo pitkällä. Ja hänenkin kohdallaan lapsen vaikutus itse muutosprosessiin on lähinnä ylläpitävä ja tukeva. Kysyttäessä H7:ltä miten lapsen saaminen on vaikuttanut muutosprosessiin, hän vastaa:

H7: ”Joo se on vähän vielä, sitä viel tunnustelee pikkasen. Se on niin sanoinkuvaamaton riemu ja ilo mitä siin on. (--) Pitää olla esimerkkinä... sanoinkuvaamaton asia.”

H6:sen elämänkaarta tulkittaessa huomaa ensimmäisen lapsen syntymän ajoittuvan muutosprosessin toimintavaiheeseen. Haastateltava itse kertoo vaimon tapaamisen olleen merkittävä tekijä muutoksessa. Lapsen syntymä vaikutti erityisesti haastateltavan kokemukseen viimeisestä vankeustuomiosta.

H6: ”Sen viimeisimmän tuomion jonka istuin ja sit oli jo nää muksut syntynyt... ei oo mikään ottanut niin rankasti voimille ku se viimeinen otti. (--) Se just ku ei tienny... tai se hätä niistä muista siellä.”

Loput viisi haastateltavaa on saanut lapsen ennen muutosprosessin pohdintavaihetta. Kolmella heistä lapsen saanti ei ole estänyt päihiteidenkäytön aloittamista ja sen myötä rikollisen elämäntapaan ajautumista. Lapsilla ei vaikuta opinnäytetyömme mukaan olevan ainoana yksittäisenä tekijänä suurta merkitystä muutos- ja desistanssiprosessiin. Heillä rikollisuus on alkanut ensimmäisen lapsen syntymän jälkeen. Lapsen/ lasten vaikutus desistanssiin tulee kuitenkin esiin siinä vaiheessa kun muutosprosessi on siirtynyt valmistautumisvaiheeseen.

H3: ”Ei oo mitään ihmist eikä vauvaa, mulla on edellisestäkin kaks lasta eikä ne oo niinku vaikuttanu ikinä mun päätökseen lopettaa (huumeiden käyttöä).”

H3:lle lapset tulevat merkitykselliseksi osaksi muutosprosessia raitistumisen ja muutoksenvaihe mallissa etenemisen myötä. Sama ilmiö on havaittavissa H5:den kohdalla. Hänellä on neljä

lasta, joista kolme on syntynyt ennen ensimmäistä tuomiota ja yksi tuomion aikana. Hän kertoo haastattelussa isyydestään menneisyydessä seuraavaa:

H5: "... et kyl mä oon aina pitänyt niistä huolta, mikään hyvä isä mä en oo ikinä ollu mut, kumminki sit ku on ollu tiukka tilanne ni sit mä oon puuttunut..."

Tänä päivänä hän kuvailee suhdettaan lapsiinsa ja lasten lapsiinsa seuraavanlaisesti:

H5: "Niitten eteen mä oon ihan valmis tekemään mitä tahansa."

H5:den kohdalla lasten merkitys on korostunut raittiuden ja muutosajatuksen myötä. Lapset liittyvät vahvasti tulevaan. Primaarivaiheesta siirryttäessä sekundaarivaiheeseen lapset ja vastuuntunto muista vahvistuu. Yksi haastateltavista puhui erityisen voimakkaasta vastuuntunnosta perhettänsä kohtaan. Perheellä hän tarkoittaa omaa puolisoa, lastaan, vanhempiaan ja muita sukulaisia. Hänen kohdallaan yhtenä vaikuttavana tekijänä voidaan arvioida olevan hänen kulttuuritaustansa ja sitä kautta suhtautuminen omasta perheestä huolehtimiseen.

H2: "Mä oon kysynyt itseltäni monta kertaa mikä on oikee syy miks mä oon lopettanut. (--) Se vastuu mun perheestä on niin suuri. (--) Mä oon tavallaan sellainen laivan kapteeni elikkä ilman mua se laiva menee eteenpäin, mut ihan miten sattuu, minun ohjauksella se menee siihen kurssiin minne sen pitää mennä. Vastuun paino oli painavampi kuin huumeen."

Kolmella haastateltavista oli lapsi/ lapsia sijoitettuna kodin ulkopuolelle tai muutoin eivät olleet lapsen arjessa läsnä. He kaikki tuovat esiin "näytön keräämisestä", jotta saisivat tulevaisuudessa tavata enemmän lapsiaan tai saada heidät kotiinsa asumaan. Näytön keräämisellä he tarkoittivat päihteettömyyttä ja rikoksettomuutta.

H3: "Mä haluan mun lapset kotiin aikanaan. Se on varmaan se kovin juttu, tai isoin juttu. (--) Lapset on se syy... isoin syy, et antaa motivaatiota. Mä haluan pois ne sieltä. Se on hyvä paikka... älyttömän hyvä paikka, mut kuitenkin haluisin antaa kodin niille."

Kaikki puhuivat lapsista ja vastuusta lasten hyvinvoinnin suhteen tulevaisuuteen uskoa ja toivoa luovana tekijänä.

H7: "On se tärkeä rooli jos niinku puhutaan et pitäis olla turva ja tuki koko ajan, ettei oo varaa horjahdella niinku mihinkään suuntaan. Kyllä se vaatii kaiken. Se tulee luonnostaan ettei se tartte kärsii tai ns. hiekalla hiihtää."

H4: ”Kai se tärkein rooli on se isän rooli, tyttö on silloin jo kymmenen. (--) Kyl se ku ne on niin tärkeitä ne lapset mulle ja isän rooli, varsinkin pojan kohdalla olla tukena kun äiti on kuollu... olla silloin paikalla ku se halua puhua.”

Kaikki haastateltavat näkivät tulevaisuudessa yhtenä tärkeimpänä roolinaan isänä olemisen. Haastattelussa huomasimme rooli - sanan olevan hankala ymmärtää usealle. Haastatteluissa jouduimme tekemään tarkentavia kysymyksiä rooli - sanaan liittyen.

5.2.5 Puoliso

Kysyttäessä siviilisäätystä seitsemän haastateltava kertoo olevansa parisuhteessa tällä hetkellä. Viisi haastatelluista kertoo parisuhteen olevan erittäin merkityksellinen desistanssiprosessille. Yksi haastelluista ei korostanut parisuhteen merkitystä desistanssiin. Yksi haastateltavista piti nykyistä parisuhdettaan desistanssia ei-tukevana tekijänä.

Haastattelija: ”Miten hän (naisystävä) näkee sen, että yrität pysyä pois linnasta?”

H5: ”Niinpä, vähän negatiivisena eikä niin vähääkään...”

H7: ”Varmaan se (käännekohta) et mä tapasin mun vaimon.”

H7: ”(parisuhteen vaikutus)... ettei tavallaan jäänyt vanhojen ystävien piiritämäksi vaikkei ne mitään pahaa halunut. Mut niillä oli eri suunta ku mulla... sisällä oli jo niin kauan miettinyt sitä suunnan muutosta et se lähinnä soti olla niiden ystävien kanssa.”

Kaikkien viiden parisuhteen merkitystä korostavien kohdalla on nähtävissä, että he ovat olleet vähintään muutoksenvaihe mallin pohdintavaiheessa kun ovat aloittaneet nykyisen parisuhteen. Tässä kohtaan kun parisuhde on tullut haasteltavien elämään, on sen merkitys ollut vahvasti positiivinen ja muutosprosessia eteenpäin vievä. Erityisesti parisuhteen koettiin vaikuttavan päihteidenkäyttöön ja entisen kaveripiirin jättämiseen.

5.2.6 Muut desistanssiin vaikuttaneet ja ylläpitävät tekijät

Jokaisella haastateltavalla oli myös omia henkilökohtaisia tekijöitä, jotka ovat olleet merkittäviä heidän muutosprosessissaan. Nämä tekijät korostuivat yksilöiden omissa kertomuksissa, mutta niitä ei voi tulkita induktiivisesti eli yleistää desistanssiin vaikuttaviksi tekijöiksi.

Normaaliuden tavoittelu tuli usean haastateltavan puheissa esiin. Normaaliudella he tarkoittivat muun muassa työtä, perhettä, asuntoa ja päihteetön- sekä rikoksetonta elämää. Kaksi haastateltavista näki nykyisen työpaikan desistanssia tukevana tekijänä. Seitsemän haastateltavaa kahdeksasta näki työn vahvasti osana tulevaisuutta ja desistanssia ylläpitävänä tekijänä. Yksi haastateltavista epäili mahdollisuuttaan saada kokopäivä työtä ikänsä takia.

Kysyttäessä tukevia tekijöitä elämän kriisitilanteisiin ja niistä selviämiseen ilman retkahdusta.

H4: ”Ei se oo. Nyt on sinänsä hyvä lähtökohdat et löys taas ammatin ja pääs tähän, et on tavallaan parempi ammatti. Et on niinku varallisuutta et pystyy elämään normaalia elämää. (-) Ennenkin ollu työttömänä ni sit sielt helposti lipsahtaa niihin porukoihin, kun ei oo minkään näkösiä aktiviteettejä. (-) Kyl siihen rauhalliseen ja normaaliin perhe-elämään kuuluu työssä käynti.”

Kuusi haastateltavista osallistui johonkin kuntouttavaan toimintaan vankeusaikana. Yksi haastateltavista oli poikkeus, hän kävi vankeusaikana läpi useamman eri ohjelman ja oli päihteetömällä osastolla. Hänen motivaationsa ohjelmiin osallistumiseen oli sosiaalisten taitojen harjoittelu ja lisääminen. Motivaation takana oli pelko yhteiskuntaan palaamisesta ja kokemus oman elämäntavan aiheuttamasta epänormaaliuden tunteesta.

H1: ”Päihdetyöntekijöitten kanssa yksilöajat ja vkm ja kaikki tämmöset sosiaaliset taidot ja mitä kurseja nyt oli. Mä kävin ne kaikki ihan sen takia et sai sitä itseluottamusta et kylhän tässä niinku vielä jonkinäköinen ihminen saadaan vielä kasaan.”

Kysyttäessä vankeusaikana ohjelmiin osallistuneilta mitä ohjelmissa oli hyvää, he korostivat vertaistukea ja ohjaajien vaikutusta. Ohjaajia mainittiin siitä tapauksessa, että kokemukset vuorovaikutuksesta olivat positiivisia. Tällaisia ohjaajia haastateltavat kuvailivat muun muassa maanläheisinä, ennakkoluulottomina, ystävällisinä ja asiantuntevina. Koettiin myös, että päihteettömyyden kontrollointi sekä testauksien että sosiaalisen kontrollin kautta tuki omassa päihteettömydessä.

Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö eli adhd -diagnoosi on kahdella haastateltavista. Molemmille diagnosointi on tehty aikuisiässä.

H3: ”Nyt mä huomaan et pystyn olla paikallaan ihan hyvin ja juttelee, kommunikoi ja... mä huomasin et ku mulla ei ollu lääkitystä ja olin siellä rakennusalan koulussa, ni mä en tajunut mitään mitä se opettaja puhuu.”

Näiden kahden haastateltavan kohdalla diagnosointi ja sitä kautta ymmärrys omasta käytöksestään on tullut esiin heidän puheissaan liittyen rikollisuudesta irrottautumiseen. He kokivat lääkityksen auttaneen rauhoittumiseen ja keskittymiseen, joka vaikuttaa tulevaisuuden suunnitelmien tekemiseen muun muassa opintojen osalta.

5.3 Valvonta ja tuki

Haastatteluista jää käsitys, että haastateltavat kokevat valvonnan suhteellisen neutraalina desistanssiin vaikuttavana tekijänä. Valvonnan nähtiin enemmänkin tukevan desistanssia, mikäli yhteistyösuhde on hyvä. Lähtökohtaisesti valvonta nähtiin positiivisena ja tukevana elementtinä osana vapautumisprosessia ja siviilissä suoritettavaa rangaistusta. Mitä pidemmällä haastateltavat olivat muutosprosessissaan, sitä enemmän heillä oli kykyä kiinnittyä ja sitoutua valvontaan. Sitoutumiseen ja kiinnittymiseen vaikutti selkeästi valvojan ominaisuudet sekä kohtaamisen laatu.

Haastateltavien kokemukset valvonnasta vaihtelivat yhdestä useaan valvontaan. Kolmella haastateltavista oli kokemusta yhdyskuntapalvelun suorittamisesta. Heillä, joilla oli kokemuksia useammasta valvonnasta (n=5), yhdisti päihteiden ja epävakaan elämäntilanteen tuomat haasteet suoriutua valvonnasta. Tällä hetkellä nämä henkilöt ovat sitoutuneita valvontaan tai yhdyskuntapalvelun tukityöskentelyyn. Haastateltavat eivät osanneet nähdä eroa valvonnassa ja yhdyskuntapalvelun tukityöskentelyssä.

H8: ”Mä oon saanut aina valvonnan, mulla on ollu tuomiot semmosia. Mutta en mä oo niitä ikinä hoitanut ku aina palanut (vankilaan) ja ennen oli se et pohjat palo ni joutu kuukauden lusimaan, miks siellä käydä ku ne palaa kuitenkin.”

H3: ”Se laitto mulle aina teetä ja keksejä ja sit mä sain pelata sen tietokoneella... (--) Kyl se ymmärsi mua et mä asuin täysin kadulla ja olin tosi laiha ja tosi huonos kunnos koko ajan ja mul oli koko ajan reppu ja mun sorkkarauta mukana ku mä menin sinne et sano vaan et tuut sit ku pääset, et kyl hän antaa ajan mut jos et tuu niin ei se haittaa että tuut sitte ku pääset... se oli tosi ymmärtäväinen. Mä sanoin et en mä voi pitää kii ajoista ku mä heilun tuolla ilman asuntoa ja se ymmärs.”

Yllä oleva H3:n sitaatti kuvastaa haastateltavien eniten esiin tuomia positiivisia asioita valvo-
jasta: ymmärrys elämäntilanteesta sekä ystävällisyys ja hyvä kohtelu. Kaikki haastateltavat mainitsivat nämä piirteet. Elämäntilanteen ymmärtämisellä tarkoitettiin muun muassa aika-
taulujen noudattamisen vaikeutta epävakaan elämäntilanteen, esimerkiksi asunnottomuuden

takia. Lisäksi valvojan positiivisiksi ominaisuuksiksi mainittiin: joustavuus, keskustelutaito, aito auttamisen halu ja kannustava työote.

H2: ”Mä koen hänen kanssaan mä pystyn purkaa kaikki sellaiset asiat mitä mä en pysty purkaa noille epäammattillisille ihmiselle. Koska ne ei tiedä mistä mä puhun. Mut valvojan kaa se vuorovaikutus on saumatonta, et me ymmärretään toisiamme.”

H8: ”Kyl sillä on tosi iso merkitys. Ei siitä tuu mitään jos pitää käydä ihmisen luona ja tehdä yhteistyötä ja se ei kuuntele ollenkaan, ei ota huomioon asioita olleenkaan. (--) Jos tarvii apua ni on ihan hyvä et on suhteet kunnossa, voi pyytää et voitko auttaa tämmöisessä asiassa. Kyl se sillon se ihmisen kohtaminen, jos se pitää sua semmosena vaikeena työskennellä, niin silt on vaikee pyytää apua tai kertoa ongelmistaan.”

Haastateltavien puheissa kaikui tarve kohdata työntekijä ihminen -ihmiselle -periaatteella. Toisin sanoen vuorovaikutus on vastavuoroista eikä niin, että asiakas vaan jakaa asioitaan työntekijän ollessa etäinen. Kysyttäessä haastateltavilta näkevätkö he valvojan roolin viranomaisena vai enemmän tukihenkilönä, seitsemän kahdeksasta vastasi, että kokevat valvojan enemmän tukihenkilönä. Näiden seitsemän haastateltavan puheissa nimike viranomainen kuvasi kylmää ja etäistä henkilöä. Viranomainen nimikettä käytettiin esimerkiksi poliisista.

H3: ”Sillä pärjää paljon paremmin (puhuu valvojasta) että tulee vähän sieltä alas, niinku tasolle (puhuu asiakkaan tasosta).”

Haasteltavat toivat myös esiin huonoja kokemuksia valvonnasta. Näitä kokemuksia valvojasta he kuvailivat sanoilla: rankaiseva, tuomitseva, joustamaton, jäykkä, tunkeileva, epäoikeudenmukainen ja liikaa vaativa. Osa haastateltavista toi esiin, etteivät kokeneet tullessaan oikeasti kuulluksi vaan heiltä vaadittiin jotain, mihin eivät olleet valmiita tai mitä eivät halunneet.

H5: ”Aikasemmin oli silleen et ne tuputti hirveesti, et jos et tee näin niin... ja koko ajan et jos ei oo duunii niin kursselle tai jotain, ne niinku ahdisti sillein. Ne suunnitteli mun puolesta.”

H3: ”Se oli kauheen jäykkä ja tiukka. (--) Niinku vaati niin paljon multa, siihen nähden et mihin mä olisin kyennyt... (--) Se olis voinu lähestyä hellemmin, eikä istuu siinä tietokoneella ja kattoo ne tiedot niinku...”

Kaksi haastateltavista kertoo yhdenkin huonon kohtaamisen valvojan kanssa johtaneen siihen, että valvontasuhte kariutui. Kohtaamisessa he kokivat tullessa epäoikeudenmukaisesti kohdelluksi.

H8: ”Mä sanoin et mä en suostu tekemään sun kanssa yhteistyötä, se on täys mahdottomuus...”

H3: ”Onhan sitä ehkä vähän liiankin herkkä... Mut jos mä rupeen ajatteleen ettei tän kaa tuu toimeen, niin sit se hetki menee ihan kokonaan sekaisin... Siit tulee itelleen semmonen asenne heti...”

Kontrollointia ja sanktiointia ei koettu automaattisesti yhteistyösuhdetta kuormittaviksi tekijöiksi, mikäli ne suoritettiin asiakasta kunnioittavalla ja arvostavalla tavalla. Jos sanktiointitapa koettiin hyvin tuomitsevana ja rankaisevana, sanktiointi lisäsi vastustusta ja vaikeutti yhteistyötä merkittävästi. Yhdyskuntapalveluun liittyvät tiukat rajat päihteidenkäytön suhteen he kokivat päihteettömyyttä tukevaksi.

Menetelmistä, keskusteluiden lisäksi, haastateltavat toivat esiin palveluohjauksen ja konkreettisen avun valvonnasta saamistaan hyödyistä.

H8: ”Mä olin koittanu ettiä koulupaikkaa, mut en osaanu käyttää tietokoneita. Työkkärissä sanottiin vaan, et mee kattoo tuolta koneelta. Mä en osannu tehdä mitään sille koneelle, ainoo mitä oisin osannu tehdä sille oli myydä se.”

H5: ”Mä en o ikinä tykänny täyttää mitään kaavakkeita, enkä mä kunnolla osaakaan... (-) Kyl mä muistan et joku sano et jos tulee vaikee juttu, niin hän voi lähtee mukaan. Totta kai se on hyvä asia, koska mä tarviin siinä apua. Ja mä oon huono pyytääkään keneltäkään apua.”

Konkreettisella avulla tarkoitettiin muun muassa papereiden ja hakemuksien täyttämistä, vi-rastoissa asioimista ja tietokoneiden käyttämistä. Puheista kuului myös avunpyytämisen vai-keus.

5.4 Tulevaisuus ja suunnitelmat

Teemahaastattelun viimeinen teema käsitteli tulevaisuuden näkymiä, haaveita ja myös riskejä. Kaikkien haastateltavien puheissa kuului halu normaaliin elämään vastakohtana eletylle elämälle. Kenenkään puheista ei käynyt esiin kaipuu vanhaa elämäntapaa kohtaan. Tulevaisuuden toiveet ja haaveet ovat realistisia ja maanläheisiä.

H4: ”Samassa duunissa, sama parisuhde ja uus mökki tuolta jostain vähän pidemmältä. Ei mitään sellasia pilvilinnoja... normaalia elämää.”

Seitsemän kahdeksasta mainitsi tulevaisuuteen liittyvän työpaikka. Kaksi heistä opiskeli tällä hetkellä ammattiin, kaksi kertoi haluavansa opiskella lähitulevaisuudessa. Kolme haastateltavista halusi tehdä työtä, jossa he voivat käyttää omaa elämäkokemustaan hyväksi. Kaksi haastateltavista haaveili oman yrityksen perustamisesta.

H8: ”Haave on tehdä sellaista ehkäsevää päihde- ja rikostyötä. Et pystyis niinku tarttua ja vaikuttaa nuorisoon jo ennen ku ne on vankilassa ja ennen ku ne on päihdekoukussa, jolloin se on jo aika vaikeeta.”

H7: ”Kyllähän se työelämään kiinnipääseminen on sellanen mikä sit rajoittaa, ettei niit retkahduksia pääse tulee yksinkertaisesti.”

Seitsemän haastateltavista puhui toivovansa, että lapset voivat hyvin ja kokevat, että heidän omalla toiminnallaan on tähän asiaan vaikutusta. Ne haastateltavat (n=5), jotka kokevat eniten laiminlyöneensä lapsiaan menneisyydessä, korostaa puheissaan eniten toivetta lasten hyvinvoinnista.

H8: ”Ku pojan äiti kuoli ni yritin olla tukena sitten mahdollisimman paljon ja pelkäsin että mun pojalla on siinä käännekohta missä se voi lähteä siihen samaan maailmaan missä mä oon niinku huumeilla lievittämään sitä tuskaa mikä sillä oli ja luonne samanlainen minkälainen mä ennen et mä en puhunut asioita ni oli tosi kova hätä ja huoli.”

Muita tulevaisuuden haaveita haasteltavilla oli muun muassa itsestä huolen pitäminen, omakotitalo, parisuhde ja velkasovittelu.

Suurimpana riskinä syyllistyä rikokseen mainittiin joku elämän tragedia, kuten perheen tai lapsen menettäminen.

H3: ”No jos on joku tragedia et mun laps kuolee tai jotain. Jokin mikä sattuu, ettei keksi mitään muuta siihen tunteeseen et vetää vaan. Kyl mä tiedän et tuun epäonnistumaan monissa asioissa vielä ja kompastelee, se ei saa mua enää vetämään. (--) Mut jos mä suistuisin ja jostain syystä kuitenkin retkahtaisin, ni mä varmaan hakisin saman tien apua ja menisin hoitoon varmaan heti.”

Nämä tragediat voivat johtaa päihteidenkäyttöön ja sitä kautta rikoksiin. Kolme haastateltavista mainitsi pelkän retkahtamisen lisäävän riskiä syyllistyä rikokseen. Kukaan haastateltavista ei nähnyt mahdollisuutena syyllistyä rikoksiin ilman retkahdusta päihteisiin. Kaikki haastateltavat tiedostivat riskin olemassa olon, tosin pitivät sitä kovin pienenä.

6 Johtopäätökset

Opinnäytetyö toi mukanaan paljon havaintoja ja päätelmiä desistanssin synnystä ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Johtopäätökset osiota olemme otsikoineet tutkimuskysymyksiensä mukaan. Yleinen johtopäätös on, että desistanssiprosessi näyttäisi vaikuttavan positiivisessa mielessä lapsuudessa ja nuoruudessa hankittu sosiaalinen pääoma ja negatiivisessa mielessä varhain alkanut syrjäytymiskehitys. Muutosprosessi näyttäisi alkavan nopeammin ja voimakkaammin, jos rikollisuus on alkanut myöhäisemmässä iässä. Opinnäytetyömme vahvistaa näkemystämme siitä, että varhainen syrjäytyminen ennustaa pidempää ja vaikeampaa muutosprosessia.

6.1 Tekijät jotka vaikuttavat rikoksista tuomittujen kokemusten mukaan rikollisuudesta irrottautumiseen

Aineistosta nousi esiin kaikilla haastatelluilla samanlainen tapahtumasarja rikollisuudesta irrottautumisesta puhuttaessa. Kaikissa lukemissamme teorioissa ja tehdyissä tutkimuksissa oli joitain yhtäläisyyksiä opinnäytetyömme kanssa. Eniten yhtäläisyyksiä oli Deirdre Healyn tutkimukseen ”The dynamics of desistance: Charting Pathways through Change”. Tästä syystä jäsentelimme tämän tapahtumaketjun Healyn määritelmien mukaisesti. Tulosten jäsentely ei ole täysin samanlainen Healyn jäsentelyn kanssa, mutta silti koemme, että tulokset ovat hyvinkin samankaltaiset. Opinnäytetyömme mukaan vankeusaika, päihteettömyys ja oman elämän reflektointi näyttäisi luovan pohjaa isommalle muutokselle. Haastateltujen kertomuksissa ajanjaksollisesti nämä tapahtumat oli hahmoteltavissa alla olevassa järjestyksessä. Tosin ensimmäisistä muutosajatuksista saattoi kulua vuosia aikaa ennen kuin seurasi se vankeustuomio, jolla oman elämän reflektointi tuli erityisen merkittäväksi.

Haastateltavien puheissa kuului väsyminen, kypsyminen ja kyllästyminen vanhaan elämäntapaan. Heidän puheissaan kuului myös yksittäisiksi jääneitä hetkiä, jolloin he olivat miettineet

muutosta. Tähän prosessiin vaikuttaa myös ikä itsessään. Healy kuvailee tätä havaintoa tutkimuksessaan (2010) *rikollisen elämäntavan kumulatiivisten haittavaikutuksien hahmottamisena*.

Haastateltavien mukaan vankeusaika, erityisesti pitkät tuomiot, olivat niitä ajanjaksoja jolloin päihteettömyys ja vankilan rajat saivat aikaan reflektointia omasta elämästä. Tämän saman Healy on todennut tutkimuksessaan ja puhuu *ulkopuolisesta väliintulosta* (Healy 2010: 80-84). Osa opinnäytetyöemme haastateltavista korosti pelkän iän ja vanhenemisen vaikutusta muutosajatukseseen. Tämä ajatus korostui vankeusaikana itsereflektion kautta.

Opinnäytetyössämme tuli esiin, että kuusi haastateltavista on käynyt vankeusaikana jonkun kuntouttavan toiminnan. Healy (2010) puhuu tutkimuksessaan ulkopuolisesta väliintulosta ennen kaikkea esimerkiksi terapeuttisista ohjelmista. Myös Kivivuori ja Linderborg (2009) totesivat kuntouttavan toiminnan vankilassa lisäävän irrottautumisoptimismia vangeilla. Opinnäytetyössämme haastateltavien kertomuksissa esiin nousseet kuntouttavat toiminnot, ovat ajoittuneet viimeisimmälle vankeusajalle. Kukaan haastateltavista ei ainakaan suoraan tuonut esiin osallistuneensa varsinaiseen kuntouttavaan toimintaa aiemmin.

Kolmantena tekijänä opinnäytetyöemme mukaan muutosprosessia vauhditti *sosiaaliset suhteet* (Healy 2010). Sosiaalisilla suhteilla tarkoitamme lasten olemassa olon korostumista tai parisuhde. Tulkitsemme aineistoamme niin, että kaksi aiempaa tekijää (kyllästyminen ja vankeus) saavat aikaan sen, että esimerkiksi siviilissä olevat lapset saavatkin tässä tilanteessa uuden, paljon isomman merkityksen. Vielä useamman kohdalla desistanssia tukeva sosiaalinen suhde oli siviilissä odottava tai vankeus aikana syntynyt romanssi.

Opinnäytetyössämme muutosprosessia edistäviksi sosiaalisiksi suhteiksi nousivat joidenkin puheissa myös ystävyteen verrattavat suhteet, esimerkiksi vertaistuen muodossa. Samoin kuin Sarpavaaran artikkelin (2011) tutkimuksessa, jossa ystävyysuhteilla oli erittäin merkityksellinen positiivinen rooli muutoksessa. Artikkelin käsitteli päihdekuntoutujia ja heidän muutostaan. Meidän opinnäytetyöemme tulosten valossa tämä on oleellista, koska päihteiden käytöstä luopuminen korreloi rikollisuudesta irrottautumisen kanssa. Toisin sanoen päihteidenkäyttö ja rikollisuus nähtiin yhtenä. Tätä seikkaa ei lukemissamme muissa tutkimuksissa tuotu niin voimakkaasti esiin. Tämä voi johtua siitä, että korrelaatio suhde nähdään itsestään selvänä tai, että päihteidenkäytön ja rikoksien korrelaatio ei isommissa otannoissa ole korostunut niin voimakkaasti. Kaikkien haastateltujen kohdalla päihteidenkäytön vähentäminen tai lopettaminen edellytti vanhan kaveripiirin jättämistä. Lahti (2010) on tullut tutkimuksessaan samaan tulokseen.

Monessa tutkimuksessa (mm. Maruna 2000) korostuu identiteetin muutos desistanssin sekundaarivaiheessa. Meidän opinnäytetyössämme identiteetin muutos ei kaikilla haastateltavilla ole selvästi nähtävissä. Uskomme tämän johtuvan siitä, että haastateltavat olivat lähinnä primaarivaiheessa. Toisaalta joidenkin tutkimusten ja tutkijoiden mielestä identiteetin muutos ei ole niin selkeä tai edes tarpeellinen (mm. Laub & Sampson 2003).

6.2 Desistanssiprosessin tukeminen valvonnan näkökulmasta

Toinen tutkimuskysymyksistämme liittyi valvontaan ja sen vaikutusmahdollisuuksiin suhteessa desistanssiprosessiin. Haastateltavat pitivät yleisesti ottaen valvontaa hyvänä ja tukevana asiana. Desistanssiprosessia synnyttävänä tekijänä sitä ei nähty lainkaan. Lahden (2010) tutkimuksen mukaan valvonta koettiin niin ikään positiivisena, mutta valvonnalla ei nähty mitään vaikutusta uusintarikollisuuteen.

Opinnäytetyössämme valvonta nähtiin merkityksellisempänä desistanssia tukevana kuin herättävänä tekijänä. Valvonnan sisällöissä korostui erityisesti kohtaaminen ja konkreettinen tuki. Haastateltavat toivat painokkaasti esiin ymmärrystä elämäntilanteesta, ystävällisyyttä ja hyvää kohtelua. Kempainen (2014) tuo tutkimuksessaan ”Psykososiaalinen sosiaalityö ja desistanssin tukeminen ehdollisen vankeuden valvonnassa” esiin valvontatyössä merkitykselliseksi havaitsemansa dialogisuuden, terapeutisuuden ja reflektiivisyyden. Haastateltavamme ja Kempainen ovat yhtä mieltä siitä, että hyvän yhteistyösuhteen rakentaminen valvonnan alussa on ratkaisevaa.

Valvonnasta saadusta hyödystä haastateltavat mainitsivat keskustelut ja konkreettisen avun. Näiden lähtökohtana on kuitenkin se, että yhteistyö on hyvää ja luottamuksellista. Opinnäytetyössämme perusteella on siis nähtävissä, että asiakkaat arvostavat sosiaalityölle tyypillistä lähestymistapaa sekä palveluohjauksellista työtettä valvontatyössä. (Kriminaalihuoltolaitos 1/2006.)

Opinnäytetyömme perusteella vaikuttavaa tukityötä on voimavarojen ja positiivisten tekijöiden tunnistaminen ja tukeminen asiakkaan elämässä. Jos haluamme valvontatyöllä tukea desistanssia, valvontatyö ei voi perustua RNR -ajatteluun (McGuire & Priestley 1995) vaan painopisteen täytyy siirtyä enemmän GLM -tyyppiseen (Ward & Maruna 2007) työskentelyyn. Opinnäytetyömme haastattelujen perusteella vankilassa tehtävällä kuntouttavalla toiminnalla voi olla isokin positiivinen merkitys rikollisuudesta irrottautumisessa, mutta silloin ohjelmien arvo ei ole itse menetelmässä vaan se tulee vertaistuen sekä uskon ja toivon tukemisen kautta.

Opinnäytetyömme tulos valvonnan osalta on, että jokainen asiakas pitää kohdata yksilönä. Häntä ja hänen tarpeitaan täytyy aidosti kuunnella, jotta voimme valvonnalla tukea hänen

muutosprosessiaan. Valvojien täytyy myös hyväksyä asiakkaiden haluttomuus muutokseen. Siitä huolimatta heidät on kohdattava sellaisella tavalla, että kun hetki on oikea, he kääntyivät valvojiensa puoleen valmiina ottamaan apua vastaan. Opinnäytetyö on osoittanut motivoivan haastattelun (Miller & Rollnick 2013) olevan erittäin hyvä menetelmä muutospäätösiirron eteenpäin viemisessä. Valvontatyössä on tärkeää osata tunnistaa asiakkaan muutoksenvaihe (ks. Kähkönen ym. 2008), jotta osaa kohdentaa työmenetelmiä oikein. Tämä palvelee myös managerialista ajattelua.

7 Pohdinta

Rikosseuraamuslaitoksen yhtenä tärkeimpänä tehtävänä on uusintarikollisuuden vähentäminen. Organisaation arvoihin kuuluu usko ihmisen mahdollisuuksiin muuttua ja kasvaa. Opinnäytetyömme osoittaa, että rikollisuudesta irrottautumiseen voi vaikuttaa ja ennen kaikkea on mahdollista antaa irrottautujalle tukea muutospäätösiirrossä. Opinnäytetyömme arvo rikosseuraamusalalla nousee siitä, että desistanssia on tutkittu vasta vähän Suomessa. Näemme tärkeäksi myös sen, että opinnäytetyömme tuo esiin irrottautujien omia näkemyksiä heitä koskevassa asiassa.

Opinnäytetyömme merkityksellisimpiä tuloksia valvonnan suhteen on kohtaamisen laadun merkitys. Kohtaamisen laatu määrittelee minkälainen yhteistyösuhde ja luottamus työntekijän ja asiakkaan välille syntyy. Näin ollen on erittäin tärkeää kohdata kaikki asiakkaat yksilöllisesti. Kohtaamisen laadun merkitys on yleistettävissä kaikkeen rikosseuraamuslaitoksella tehtävään työhön desistanssin tukemiseksi. Desistanssin tutkiminen antoi ymmärrystä oman työn vaikuttavuudelle ja sen ajoittamisen tärkeydelle. Vaikka haastateltavien desistanssiprosessit olivatkin joltain osin samankaltaisia, niin jokaisen elämäntarina oli kuitenkin aivan omanlaisensa. Mietityttämään jää tunnistako asiakkaat motivoivia keskusteluja desistanssia eteenpäin vieviksi menetelmiksi? Voiko motivoivan haastattelun oveluus piillä siinä, ettei asiakas edes tajua häneen kohdistettavan muutospäätösiirtoon vaikuttavia menetelmiä?

Opinnäytetyön tekeminen on ollut erittäin mielenkiintoista ja antoisaa. Tähän on vaikuttanut sekä aiheenvalinta että toteutus parityönä. Olemme molemmat kokeneet oppineemme opinnäytetyön prosessin aikana paljon uutta. Tärkeimpänä näemme parityöskentelyn mahdollisuudet myös omassa työssämme. Parityöskentely on mahdollistanut aktiivisen kuuntelun harjoittelua, antamalla toiselle mahdollisuuden keskittyä kuuntelemiseen vailla vastuuta keskustelun kannattelusta. Koemme myös reflektiivisen keskustelun kehittäneen ammatillista osaamistamme. Opinnäytetyön aikana olemme osanneet hyödyntää kummankin vahvuuksia. Koemme, että opinnäytetyöstä on parityöskentelyn ansiosta tullut laadukkaampi kuin mitä se olisi luultavasti ollut yksin tekemällä.

Opinnäytetyömme reliabiliteetin kannalta jouduimme pohtimaan, mikä merkitys omilla työkokemuksilla on tutkimustuloksien kannalta. Koemme, että työkokemuksiemme ansiosta osasimme laatia hyvin toimivat kysymykset sekä luomaan haastattelutilanteet luonteviksi ja ilmapiiirin miellyttäväksi. Olemme tiedostaneet koko opinnäytetyöprosessin ajan, että omat ennakkonäkemyksemme ovat olemassa ja olemme pyrkinneet siihen, etteivät ne millään tavalla ole vaikuttaneet opinnäytetyöhömmö negatiivisesti. Validiteettiin liittyen koemme, että opinnäytetyöllämme ja siihen valituilla menetelmillä saimme sen tiedon mitä haimme. Validiteetin kannalta harkinnanvarainen otanta oli opinnäytetyössämme hyvä ratkaisu. Mikäli olisimme valinneet alkuperäisen suunnitelman, eli haastateltavat olisivat valikoituneet asiakastietojärjestelmien kautta, emme olisi varmuudella tavoittaneet kohderyhmään sopivia haastateltavia.

Aineistoon jouduimme perehtymään tarkasti ja sitä piti moneen kertaan käydä läpi analysoiden, ennen kuin sieltä löytyi merkittäviä yhtäläisyyksiä. Haastateltavien elämänkaaret erosivat loppujen lopuksi aika paljonkin toistaan. Elämänjanojen piirtäminen auttoi havaitsemaan tutkimuskohteemme (desistanssin) prosessinomaisuuden, joka auttoi näkemään yhtäläisyyksiä haastateltavien desistanssiprosesseissa. Elämänjanojen tekeminen auttoi hahmottamaan prosesseja ja tekemään johtopäätöksiä.

Muutokseen vaikuttaneiden tekijöiden ymmärtämiseksi, jouduimme myös pohtimaan niitä tekijöitä, jotka olivat vaikuttaneet rikollisuuden alkamiseen sekä niihin tekijöihin, jotka näkyvät myöhemmin prosessia tukevinä kuten sosiaalinen pääoma. Opinnäytetyömme kohderyhmään kuuluvien rikollisuuteen liittyy huono-osaisuutta ja syrjäytymistä. Yhteiskunnallisella tasolla haastateltavien elämäkertomuksista kaikui tuen tarve jo lapsena. Jos tukitoimet oltaisi osattu kohdistaa oikealla tavalla ja oikea aikaisesti jo haastateltavien lapsuudessa, olisivatko heidän elämänsä saaneet erilaisen suunnan?

Opinnäytetyömme keskeisiä ajatuksia oli kuunnella asiakkaiden mielipiteitä heitä koskevissa asioissa. Tämä on yksi näkökulma, jota ei mielestämme huomioida tarpeeksi rikosseuraamusalalla. On vaikea kuvitella itse sitoutuvansa johonkin tukeen, jos lähtökohtana on, että toinen tietää tarpeesi paremmin. Miksemme kuuntele enemmän asiakkaita ja kysy heiltä mikä heitä tukee rikollisuudesta irrottautumisessa? Eikö se olisi eettisestikin oikein? Rikosseuraamuslaitoksella on kiinnitetty valtavasti resursseja ohjelmatyöhön. Viimeaikaiset tutkimukset kuitenkin haastavat ohjelmatoiminnan vaikuttavuuden. Pohdimme voiko yhdyskuntaseuraamustyössä mahdollistaa ryhmätoimintaa, joka perustuu puhtaasti vertaistukeen?

Valvontatyössä joutuu välillä pohtimaan oman työtavan oikeutusta kun muuta rikosseuraamuslaitosta vie vielä eteenpäin RNR- ajattelu. Jos tavoitteemme on hallita ja kategorisoida rikollisia, ovat nykyiset keinomme siihen sopivia. Mutta jos tarkoituksenamme on tehdä oikeasti

vaikuttavaa työtä vähentääksemme rikollisuutta ja tukeaksemme rikoksentekijöiden paluuta yhteiskuntaan, olisiko meidän syytä tarkistaa työmme painatuksia? Haluaisimme opinnäytetyömme vahvistavan positiivisen kriminologian merkitystä desistanssiin vaikuttavassa työssä. Meidän kokemuksiemme mukaan käytännön valvontatyössä painopiste on kuitenkin sosiaalityölle ominaisissa lähtökohdissa, kuten voimaannuttamisessa, voimavarakeskeisyydessä sekä tuen ja avun tarjoamisessa. Opinnäytetyössämme tämä näkyy siinä, että haastateltavat näkivät valvojansa enemmän tukihenkilöinä kuin viranomaisina.

Aineiston analyysiä tehdessä kävimme keskustelua siitä, onko desistanssi irrallinen prosessi päihteiden käytön lopettamisen prosessista. Olisiko desistanssiprosessi toisenlainen, jos otantaan olisi kuulunut henkilöitä, joilla rikollisuus ei olisi liittynyt päihteisiin? Johtaako muutosprosessi eli päihteistä irrottautuminen desistanssiin vai pitääkö desistanssi sisällään päihteidenkäytöstä irrottautumisen? Suurimmalla osalla Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaista on ongelmia päihteidenkäytön suhteen. Tämän takia näkisimme tärkeäksi tutkia lisää päihteidenkäytön lopettamisen ja desistanssin yhtymäkohtia ja eroavaisuuksia. Olisiko desistanssitutkimuksessa tarkoituksenmukaista esimerkiksi erotella henkilöt, jotka tekevät rikoksia päihteidenkäyttösä rahoittamiseksi niistä henkilöistä, joille päihteidenkäyttö on osa omaksuttua rikollista elämäntapaa?

Lähteet

- Chylicki, P. 2010. Att avhålla sig från brott. Teoksessa Berman, A. & Farbring, C. 2010. Kriminalvård i praktiken: Strategier för att minska återfall i brott och missbruk. Studentlitteratur AB.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2005. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Havio, M. Inkinen, M. & Partanen, A. 2008. Päihdehoitotyö. Helsinki: Tammi.
- Healy, D. 2010. The dynamics of desistance: Charting Pathways through Change. UK: Willan Publishing.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki : Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hirsjärvi, S. Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Joukamaa M & työryhmä. 2010. Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010. Vammalan Kirjapaino Oy.
- Järvinen, M-K. 2007. Asiakas -työntekijäsuhteen dialoginen arviointi kriminaalihuollossa. Rikos-seuraamusviraston julkaisuja 1/2007. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Kempainen, M. 2014. Psykososiaalinen sosiaalityö ja desistanssin tukeminen ehdollisen vankeuden valvonnassa. Teoksessa Linderborg, H. Suonio, M. & Lassila, T. 2014. Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014. Suomen Yliopistopaino Oy - Juvenes Print.
- Kivivuori, J. & Linderborg, H. 2009. Lyhytaikaisvanki; tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämäkulusta ja rikollisuudesta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 248, Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2009.
- Koski-Jännes, A. 2000. Aine ja toiminnalliset riippuvuudet. Teoksessa A-klinikkasäätiö. 2000. Päihdekansio: selvää tietoa. Helsinki : A-klinikkasäätiö.
- Koski-Jännes, A. 2008. Motivoivan haastattelut periaatteet ja menetelmät. Teoksessa Koski-Jännes, A. Riittinen, L. & Saarnio, P. 2008. Kohti muutosta: Motivointimenetelmiä päihde- ja käyttäytymisongelmiin. Helsinki: Tammi.
- Kriminaalihuoltolaitos. 2006. Yhdyskuntaseuraamustyön kehittämisen linjaukset.
- Kähkönen, S. Karila, I. & Holmberg, N. 2008. Kognitiivinen psykoterapia. Helsinki: Duodecim.
- Lahti, P. 2010. Ehdonalaisvalvontaan määrättyjen kokemuksia vankilan jälkeisestä arjesta. Kuka tukee rikoksetonta elämää?
- Laine, M. 2011. Rankaisu ja kuntoutus. Teoksessa Lavikkala, R. & Linderborg H. 2/2011. Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Vantaa: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.
- Laine, T. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltonen, J. & Valli, R. 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II - näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Lappalainen-Lehto, R. Romu, M-L. & Taskinen, M. 2008. Haasteena päihteen. Helsinki: WSOY.
- Lassila, T. 2014. Motivaation ilmeneminen puheessa ja motivaatiolle annetut merkitykset. Teoksessa Linderborg, H. Suonio, M. & Lassila, T. 2014. Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikos-

seuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014. Suomen Yliopistopaino Oy - Juvenes Print.

Laub, J. & Sampson, R. 2003. Shared Beginnings, Divergent Lives: Delinquent Boys to Age 70. Harvard University Press.

Linderborg, H. 2011. Yhdyskuntaseuraamukset historiallisesti kehittyvänä rangaistusstrategiana. Teoksessa Lavikkala, R. & Linderborg, H. 2011. Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Vantaa: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.

Maruna, S. 2000. Making good: How ex-convicts reform and rebuild their lives. Amer Psychological Assn; 1 edition.

Miller, W. & Rollnick, S. 2013. Motivational interviewing. Helping people change. The Guilford Press; Third Edition edition.

Motivoiva haastattelu. 2012. Opintomateriaali.

Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.

Mönkkönen, K. 2002. Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus - dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.

Nurminen, N. 2012. Uusi suunta -yksilöohjelma seksuaalirikoksista tuomituille. Ohjelmakäsikirja.

Peavy, R. 2006. Sosiodynaamisen ohjauksen opas. Helsinki: Psykologien kustannus.

Rikosseuraamusvirasto. 2008. Rikosseuraamusalan ohjelmatyön linjaukset.

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

Saarijärvi, A. 2005. Sosiaalityön mahdollisuudet yhdyskuntapalvelussa. Tampere.

Sarpavaara, H. 2011. Ystävyyssuhteiden merkitykset yhdyskuntaseuraamustyön päihdeongelmaisten asiakkaiden muutospuheessa. Teoksessa Linderborg, H. Suonio, M. & Lassila, T. 2014. Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014. Suomen Yliopistopaino Oy - Juvenes Print.

Suominen, S. & Tuominen, M. 2007. Palveluohjaus: Portti itsenäiseen elämään. Helsinki: Profami.

Särkelä, A. 2001. Välittäminen ammattina. Tampere: Vastapaino.

Tiuraniemi, J. 2002. Reflektiivisyys asiantuntija työssä. Teoksessa Niemi, P & Keskinen, E. Taitavan toiminnan psykologia. Turun yliopisto.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Työkalupakki. 2000. Mikä toimii. Välineitä rikoksentehtävien kanssa tehtävään työhön. Kriminaalihuoltoyhdistys.

Viikki-Ripatti, S. 2011. Rikollisuudesta irrottautuminen subjektiivisena kokemuksena. Teoksessa Lavikkala, R. & Linderborg, H. 2011. Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Vantaa: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.

Vuori-Kemilä, A. Stengård, E. Saarelainen, R. & Annala, T. 2007. Mielenterveys- ja päihdetyö: Yhteistyötä ja kumppanuutta. Helsinki: WSOY.

Väisänen, L. Niemelä, M. & Suua, P. 2009. Sanat työssä: Vuorovaikutus ammattina. Helsinki: Kirjapaja: Kirjavälitys.

Ward, T. & Maruna, S. 2007. Rehabilitation; Beyond the risk paradigm. Routledge; New Ed edition.

McGuire, J. 1995. What Works: Reducing reoffending; Guidelines from re-search and practice. Wiley-Blackwell.

What Works 2003. What Works - mikä toimii vankeinhoidossa ja kriminaalihuollossa. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen oppikirja 1/2003. Vantaa: Vankeinhoidon koulutuskeskus.

Internet lähteet

Finlex. 2005. Laki ehdonalaisen vapauden valvonnasta. Luettu 2.5.2014.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050782?search%5Btype%5D=pika>

Heinonen, E. 2014. Therapists' professional and personal characteristics as predictors of working alliance and outcome in psychotherapy. Luettu 16.5.2014.
<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/43007>

Krits. Luettu 16.2.2014. <http://www.krits.fi/fin/saatio/historiaa/1869/>

Laki ehdonalaisen vapauden valvonnasta (782/2005). Luettu 26.4.2014.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20050782>

Maruna, S. 1999. Desistance and Development : the psychosocial process of "Going straight". Luettu 30.1.2014. <http://www.britsoccrim.org/volume2/003.pdf>

McNeill, F. 2009. Towards Effective Practice in Offender Supervision. Luettu 2.5.2014.
<http://strathprints.strath.ac.uk/27091/1/strathprints027091.pdf>

Mielenterveysseura. 2007. Sosiaalinen perimä; Ylisukupolviset kohtalot tutkimuskirjallisuuden valossa. Luettu 25.4.14. http://www.mielenterveysseura.fi/files/64/Sosiaalinen_perima.pdf

Portti vapauteen. Luettu 25.2.2014.
<http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2761/valvontarangaistus>

Päihdelinkki. 2011. Luettu 11.4.2014. <http://www.paihdelinkki.fi/tietoiskut/381-suomalainen-huumepolitiikka>

Rikosseuraamuslaitos. 2011. Luettu 10.2.2014.
http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/6A3hglF5q/Risen_strategia_2011-2020.pdf

Rikosseuraamuslaitos. 2012. Luettu 10.2.2014.
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/yhdyskuntaseuraamukset.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2013a. Lait ja asetukset. Luettu 29.4.2014.
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/laitjaasetukset.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2013b. Luettu 10.2.2014.
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/kuntouttavatoiminta-ohjelmatyo.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2013c. Luettu 10.2.2014.
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset.html>.

Rikosseuraamuslaitos. 2013d. Luettu 11.5.2014.
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/valvontarangaistus.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2013e. Luettu 11.5.2014.
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/yhdyskuntaseuraamukset/yhdyskuntapalvelu.html>

Rutherford, A. 1993. Criminal justice and the pursuit of decency. Luettu 16.2.2014.
<http://books.google.fi/books?id=9JroyaVxPhUC&printsec=frontcover&hl=fi#v=onepage&q&f=false>

Sisäasiainministeriö. 2012. Sisäisen turvallisuuden ohjelma: Turvallisempi huominen. Luettu 3.5.2014. http://www.intermin.fi/download/34893_262012_STO_III_fi.pdf?856e9e241c05d188

Kuvat

Kuva 1: Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011-2020 (Rikosseuraamuslaitos 2011)	11
Kuva 2: Muutoksenvaihe malli (Päihdelinkki 2011)	33
Kuva 3: Esimerkki yhden haastatellun elämänjanasta	43

Liitteet

Liite 1 Teemahaastattelun runko

Teema 1: Haastateltavan taustatiedot

- Ikä
- Koulutus- ja työhistoria
- Tuomioiden määrä

Teema 2: Elämäntilanne

- Mitä elämääsi kuuluu tällä hetkellä (lähipiiri)?
- Vaikuttaako päihteidenkäyttö elämääsi tai rikoksiin?

Teema 3: Rikosten väheneminen tai loppuminen ja siihen vaikuttavat asiat

- Mikä on suhteesi rikosten tekemiseen tällä hetkellä?
- Onko sinulla avoimia rikosasioita?
- Mitkä asiat, tapahtumat tai henkilöt ovat vaikuttaneet rikollisuutesi vähenemiseen tai loppumiseen? Käännepaikka?

Teema 4: Valvonta ja tuki

- Montako valvontaa sinulla on ollut? Kauanko viimeisin on kestänyt?
- Mitä valvonta on sisältänyt?
- Mitä sen olisi pitänyt sisältää?
- Valvonnan hyvät ja huonot puolet? Mitä siitä on jäänyt mieleen?
- Minkälaisia ominaisuuksia hyvällä valvojalla on?
- Onko valvonta tukenut irrottautumistasi rikollisuudesta ja miten?
- Miten valvonta voisi olla tukena?

Teema 5: Tulevaisuus ja suunnitelmat

- Minkälaisia suunnitelmia ja haaveita sinulla on?
- Näetkö mahdollisena, että syyllistyisit vielä rikokseen asteikolla 0-10?
- Jos syyllistyisit rikokseen niin mikä voisi se tekijä mikä saisi sinut tekemään rikoksen?
- Minkälaiseen rikokseen voisit syyllistyä?
- Mitä tarvitsisit voidaksesi lopettaa rikosten teon kokonaan?

Liite 2 Opinnäytetyön tutkimuslupahakemus

Työn tekijät: Mirja Salo ja Pernilla Sjölund
Koulutusohjelma/korkeakoulu: Sosionomi (AMK), rikosseuraamusalan koulutusohjelma
Toimipiste: Laurea Tikkurila
Työn nimi: Desistanssi rikosseuraamusalan asiakkaiden näkökulmasta

Tavoitteet/tutkimusongelma:

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää mitkä tekijät vaikuttavat rikoksista tuomittujen kokemuksien mukaan rikollisuudesta irrottautumiseen. Ja miten rikoksista tuomittujen desistanssi prosessia voidaan tukea valvonnan näkökulmasta.

Tarvittavien tietojen / aineistojen määrittely:

Opinnäytetyön tutkimusote on laadullinen tutkimus, jossa aineisto kerätään haastattelemalla noin kymmentä (n=10) Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakasta teemahaastattelumenetelmää käyttäen. Haastatteluteemat rakentuvat teoreettisesta viitekehyksestä. Haastateltavien rekrytointi tapahtuu Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakastyöntekijöiden kautta. Yhteistyössä henkilöstön kanssa harkinnanvaraisen otannan menetelmällä valikoituu haastatteluun kohderyhmäämme sopivimmat asiakkaat. Täten tutkimuslupaa Keskushallinnosta ei Tyyneen tai Vatiin tarvita. Tiedot mahdollisista haastateltavista saamme suullisesti asiakastyöntekijöiltä. Haastatteluihin osallistuminen perustuu asiakkailla vapaaehtoisuuteen ja haastateltavilta kerätään kirjalliset suostumukset opinnäytetyöhön osallistumisesta ja haastattelumateriaalin käytöstä opinnäytetyössä. Eettisen näkökulmat on huomioitu opinnäytetyön toteuttamisen joka vaiheessa yksityisyyden suojasta huolehtivilla aineiston anonyymisointitoimenpiteillä ja aineiston jatkokäytön säätelyllä. Haastatteluaineisto säilytetään asianmukaisesti, tunnistetiedot poistetaan aineiston litteraatiovaiheessa sekä aineisto tuhotaan opinnäytetyön valmistuttua. Empiirinen aineisto analysoidaan, johtopäätökset raportoidaan teoreettisin jäsenyksin sekä tutkimustulokset esitetään arvioivassa seminaarissa, työelämän tutkimustulokset oikeaksi todeten ja hyväksyen. Valmis opinnäytetyön julkaistaan Theseus -tietokannassa sähköisessä muodossa. Opinnäytetyösuunnitelman tutkimusasetelma täyttää Laurea -ammattikorkeakoulun tutkielman kriteerit. Tutkimuslupa-anomuksen liitteenä oleva opinnäytetyösuunnitelma on esitetty sekä opponoitu Laurea -ammattikorkeakoulun opinnäytetyön suunnitelmaseminaarissa 7.2.2014 sekä teemahaastattelukysymykset ovat hyväksytyt, niiden ollen asianmukaiset sekä teoreettiseen viitekehykseen pohjautuvia.

Anomme täten lupaa Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimistoiden johtajalta Marko Hernesmaalta asiakashaastatteluiden (n=10) toteuttamiseen Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimistoissa kevään 2014 aikana.

Päiväys ja paikka:

Tutkimusluvan myöntäjän allekirjoitus:

Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimistoiden johtaja Marko Hernesmaa

Opinnäytetyön tekijöiden allekirjoitukset:

Mirja Salo

Pernilla Sjölund

Liite 3 Opinnäytetyön tutkimuslupahakemus

Työn tekijät: Mirja Salo ja Pernilla Sjölund
Koulutusohjelma/korkeakoulu: Sosionomi (AMK), rikosseuraamusalan koulutusohjelma
Toimipiste: Laurea Tikkurila
Työn nimi: Desistanssi rikosseuraamusalan asiakkaiden näkökulmasta

Tavoitteet/tutkimusongelma:

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää mitkä tekijät vaikuttavat rikoksista tuomittujen kokemuksien mukaan rikollisuudesta irrottautumiseen. Ja miten rikoksista tuomittujen desistanssi prosessia voidaan tukea valvonnan näkökulmasta.

Tarvittavien tietojen / aineistojen määrittely:

Opinnäytetyön tutkimusote on laadullinen tutkimus, jossa aineisto kerätään haastattelemalla noin kymmentä (n=10) rikostaustaista henkilöä teemahaastattelumenetelmää käyttäen. Haastatteluteemat rakentuvat teoreettisesta viitekehystä. Haastateltavien rekrytointi tapahtuu pääosin Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakastyöntekijöiden kautta. Yksi haastateltavista tulee KRIS:n kautta. Haastatteluihin osallistuminen perustuu asiakkailla vapaaehtoisuuteen ja haastateltavilta kerätään kirjalliset suostumukset opinnäytetyöhön osallistumisesta ja haastattelumateriaalin käytöstä opinnäytetyössä. Eettisen näkökulmat on huomioitu opinnäytetyön toteuttamisen joka vaiheessa yksityisyyden suojasta huolehtivilla aineiston anonyymisointitoimenpiteillä ja aineiston jatkokäytön säätelyllä. Haastatteluaineisto säilytetään asianmukaisesti, tunnistetiedot poistetaan aineiston litteraatiovaiheessa sekä aineisto tuhoetaan opinnäytetyön valmistuttua. Empiirinen aineisto analysoidaan, johtopäätökset raportoidaan teoreettisin jäsennyksin sekä tutkimustulokset esitetään arvioivassa seminaarissa, työelämän tutkimustulokset oikeaksi todeten ja hyväksyen. Valmis opinnäytetyön julkaistaan Theseus -tietokannassa sähköisessä muodossa. Opinnäytetyösuunnitelman tutkimusasetelma täyttää Laurea -ammattikorkeakoulun tutkielman kriteerit. Tutkimuslupa-anomuksen liitteenä oleva opinnäytetyösuunnitelma on esitetty sekä opponoitu Laurea -ammattikorkeakoulun opinnäytetyön suunnitelmaseminaarissa 7.2.2014 sekä teemahaastattelukysymykset ovat hyväksytyt, niiden ollen asianmukaiset sekä teoreettiseen viitekehukseen pohjautuvia.

Anomme täten KRIS -Suomen keskusliiton puheenjohtajalta lupaa haastattelun toteuttamiseen 9.4.2014.

Päiväys ja paikka:

Tutkimusluvan myöntäjän allekirjoitus:

KRIS -Suomen keskusliitto, pj. Timo Valkama

Opinnäytetyön tekijöiden allekirjoitukset:

Mirja Salo

Pernilla Sjölund

Liite 4 Suostumus opinnäytetyöhön osallistumiseen

SUOSTUMUS OPINNÄYTETÖHÖN OSALLISTUMISEEN

Laurean ammattikorkeakoulu, Tikkurilan yksikkö 2014

- Olen saanut tietoa opinnäytetyön sisällöstä ja sen tavoitteista (katso seuraava sivu)
- Suostun vapaaehtoisesti osallistumaan opinnäytetyön haastatteluun
- Henkilötietoja ei kerätä, joten tutkimusrekisteriä ei synny
- Antamiani vastauksia tai tietoa käsitellään niin, ettei niitä voi jälkikäteen yhdistää minuun opinnäytetyön kirjallisessa tuotoksessa
- Kaikki vastaukset ovat luottamuksellisia

Minulle on selvitetty opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite, sekä käytössä olevat tiedonkeruun menetelmät (haastattelu/ääninauhoite) ja tutkimusmenetelmät. Olen tietoinen siitä, että osallistuminen on vapaaehtoista ja että voin halutessani keskeyttää haastattelun. Keskeyttäessäni osallistumiseni opinnäytetyöhön, tuottamani aineisto tuhoetaan välittömästi eikä sitä käytetä opinnäytetyössä.

Suostun siihen, että minua haastatellaan ja haastattelussa antamiani tietoja ja haastattelussa saatua materiaalia käytetään opinnäytetyön tarpeisiin sekä sen loppuraportointiin.

Päiväys ja paikka:

Opinnäytetyöhön osallistuvan haastateltavan allekirjoitus ja nimenselvennys:

Opinnäytetyön tekijöiden allekirjoitukset ja nimenselvennykset:

Mirja Salo

Pernilla Sjölund

KUVAUS OPINNÄYTETYÖSTÄ

Opiskelemme sosionomiksi Tikkurilan Laureassa rikosseuraamusalan koulutusohjelmassa. Työskentelemme samanaikaisesti Rikosseuraamuslaitoksella, Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimistossa.

Opinnäytetyön ”Desistanssi rikosseuraamusalan asiakkaiden näkökulmasta” pyrkimyksenä on selvittää rikostaustaisen henkilöiden näkemyksiä rikollisuudesta irrottautumisesta, eli desistanssista. Henkilöitä haastatella tavoitteenamme on tuottaa yleisesti pätevää tietoa rikollisuudesta irrottautumisesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä, nimenomaan haastateltavien omasta kokemusmaailmasta ja näkökulmista käsin. Haluamme asiakkaiden kokemuksia siitä, mitä he ovat kokeneet merkitykselliseksi irrottautuessaan rikollisuudesta. Esiin tulleita asioita haluamme peilata tapaamme tehdä asiakastyötä Rikosseuraamuslaitoksella, pyrkiesämme tukemaan asiakkaita muutoksessa. Erityisesti olemme kiinnostuneita haastateltavien kokemuksista ehdonalaiseen vapauteen liittyvästä valvonnasta. Onko valvonta, valvoja ja/tai valvonnassa käytetyt menetelmät tukenut irrottautumista rikollisuudesta?

Tutkimusmenetelmänä käytetään teemahaastattelua. Tämä tarkoittaa sitä, että haastattelu etenee teemoittain, jossa haastateltava saa vapaasti kertoa kokemuksistaan aihepiiriin liittyvistä aiheista. Nauhoitamme haastattelut analysointia varten. Nauhoitteet ovat ainoastaan opinnäytetyön tekijöiden käytössä eikä niitä käytetä muuhun tarkoitukseen kuin työn tekemiseen. Työn valmistuttua nauhoitteet tuhoetaan.

Haastattelun teemat ovat:

Teema 1: Haastateltavan taustatiedot

Teema 2: Elämäntilanne

Teema 3: Rikosten väheneminen tai loppuminen ja siihen vaikuttavat asiat

Teema 4: Valvonta ja tuki

Teema 5: Tulevaisuus ja suunnitelmat